

BİRGİ TÜRK DÖNEMİ ESERLERİNDE SÜSLEME

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı
Sanat Tarihi Programı**

Gülay BİLGİÇ

Danışman: Prof. Dr. Kasım İNCE

**Eylül 2013
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Sanat Tarihi Bilim Dalı öğrencisi, Gülay BİLGİÇ tarafından Prof. Dr. Kasım İNCE yönetiminde hazırlanan “**Birgi Türk Dönemi Eserlerinde Süsleme**” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 05.05.2015 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Tahsin HANÇIOĞLU

Jüri-Danışman

Prof. Dr. Kasım İNCE

Yrd. Doç. Dr. Mustafa BEYAZIT

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 04/12/2015 tarih ve ...22/15. sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Yurnan KAÇAR

Enstitü Müdürü

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza

Gülay BİLGİÇ

ÖNSÖZ

Aydinoğulları Beyliği döneminde tarihi ve sanatsal bakımdan önemli olan ve Osmanlılar döneminde de bu önemini uzun süre koruyan Birgi’de bulunan yapılardaki süslemeler günümüze kadar korunmuştur. Bu süslemeler hem ait oldukları toplumların kültürlerini hem de tarihi kimliklerini ifade etmektedir.

Bu konuyu seçmemde beni teşvik eden, yönlendiren ve her konuda destekleyen değerli hocam Prof. Dr. Kasım İNCE’ye; tez yazımı sürecinde başından sonuna kadar bana yardımcı olan, fikir ve önerilerini benimle paylaşan hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa BEYAZIT’a minnettarlığımı sunarım.

Birgi’de bulunan Türk dönemi yapılarının yerinde incelenmesi için yaptığım arazi çalışmalarında beni yalnız bırakmayan eşim Seyhan BİLGİÇ’e; yine arazi çalışmaları sırasında bilgilerini benimle paylaşan Birgi Belediye Başkanı Cumhur ŞENER’e teşekkür ederim. Ayrıca Ödemiş Müzesi Müdür Vekili Sevda ÇETİN’e, Birgi Ulu Camii İmamı İrfan YAŞAR, Derviş Ağa Camii İmamı Hulusi DEVECİ, Karaoğlu Camii İmamı Ahmet AKKOÇ’a teşekkürlerimi sunarım. Çakır Ağa Konağı’nın plânlarını benimle paylaşan Mimar Bengü CAKLI’ya çok teşekkür ederim.

Tezimin her aşamasında bana maddi ve manevi destek olan eşim, annem ve kızıma şükranlarımı sunarım.

Son olarak tezime maddi desteği sağlayan Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi’ne teşekkür ederim.

ÖZET

BİRGİ TÜRK DÖNEMİ ESERLERİNDE SÜSLEME

Bilgiç, Gülay
Yüksek Lisans Tezi, Sanat Tarihi A.B.D.
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Kasım İNCE
Eylül 2013, 194 Sayfa

Batı Anadolu bölgesinde bulunan Birgi, coğrafi konum itibariyle, antik çağlardan itibaren bölgede tercih edilen bir yerleşim yeri olmuştur. Özellikle Aydınoğulları Beyliği ve Osmanlılar döneminden kalan, tarihi ve sanatsal açıdan önemli eserlere sahiptir. XIV. yüzyıldan bu yana Türklerin egemen olduğu Birgi kentinde imar faaliyetleri de devam etmiştir. Ancak depremler, seller ve savaşlar sonrası harap olan birçok eserden çok azı ayakta kalabilmiştir.

Birgi'de bulunan Türk dönemi yapıları ve bu yapılardaki süslemeler, antik çağdan itibaren çeşitli toplulukların, kültürlerin üslûpları halinde uzun bir zaman sürecinden geçmiştir. Dolayısıyla süslemelerde de çeşitlilik söz konusudur. Şöyle ki; ele aldığımız yapılardan Birgi Ulu Cami'de Anadolu Selçuklu döneminin karakteristik taş tezyinatı, çini ve ahşap süslemeleri görülürken, sivil mimaride Osmanlı döneminin ahşap işçiliği ve buna bağlı süsleme teknikleri görülmektedir.

Tez konusunu oluşturan sekiz adet yapının ayakta olduğu tespit edilerek, benzer örneklerle karşılaştırılarak Birgi Türk Dönemi Eserlerindeki Süslemelerin tipolojisi oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Birgi, Türk Dönemi, Süsleme, Aydınoğulları

ABSTRACT**THE ORNAMENTATION OF TURKISH ARCHITECTURAL WORKS IN
BİRGİ**

Bilgiç, Gülay

Master of Arts Art History

Department of Art History Thesis Advisor: Prof. Dr. Kasım İNCE

September 2013, 194 Pages

Thanks to its geographical position, Birgi located in Western Anatolia has been a favourite settlement since ancient ages. It holds historical and artistic significant works of art transmitted from especially Aydınöğulları Principality and Ottomans. In the city of Birgi that has been ruled by Turks since 14th century, construction movements have been proceeded. On the contrary, very few of them have been able to survive due to the earthquakes, floods and wars.

Architectural works and ornamentations in Birgi belonging to Turks have hosted various communities and cultures for many years. Therefore, there has been diversity in ornaments. Namely, while Birgi Ulu Cami, one of the constructions that has been concerned, has the characteristics of Anatolian Seljuks in terms of patterns on stones, tile decoration and wooden ornaments, in civil architecture it has the feature of woodworking and the ornamentation of Ottomans.

The typology of the ornamentation of architectural works in the period of Birgi Turks has been created by identifying that eight works of art has been survived and comparing to similar samples.

Key Words: Birgi, Turkish Period, Ornamentation, Aydınöğulları

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
PLÂN-ÇİZİM LİSTESİ.....	viii
FOTOĞRAF LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRGİ

1. 1- Birgi'nin Coğrafi Durumu	3
1. 2- Birgi'nin Tarihçesi.....	4
1. 3- Kaynakların Değerlendirilmesi.....	5

İKİNCİ BÖLÜM

KATALOG

2.1. Camiler.....	7
2.1.1. Birgi Ulu Camii:	7
2.1.2. Derviş Ağa (Çarşı) Camii:	20
2.1.3. Karaoğlu Mustafa Efendi Camii:	26
2.2. Türbeler.....	32
2.2.1. Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi:.....	32
2.2.2. Ümmü Sultan (Sultan Şah) Türbesi:	34
2.3. Çeşmeler	36
2.3.1. Bıçakçızade Çeşmesi (Koca Çeşme):	36
2.4. Sivil Yapılar	37
2.4.1. Çakır Ağa Konağı:	37
2.4.2. Sandıkeminoğlu Evi:.....	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

3.1 Değerlendirme ve Karşılaştırma:	60
3.2. Malzeme:.....	69

3.2.1. Taş:.....	69
3.2.2. Mermer:.....	70
3.2.3. Ahşap:	71
3.2.4. Tuğla:	72
3.2.5. Harç:.....	72
3.2.6. Demir:	72
3.2.7. Kurşun:.....	73
3.2.8. Kiremit:.....	73
3.2.9: Alçı:	73
3.2.10. Çini:.....	73
3.3. Motif ve Kompozisyonlar:.....	75
3.3.1. Geometrik Süslemeler:.....	75
3.3.2. Bitkisel Süslemeler:	76
3.3.2.1. Çiçekler:.....	77
3.3.2.2. Yapraklar:	78
3.3.2.3. Ağaçlar ve Meyveler:.....	79
3.3.3. Yazı:.....	80
3.3.4. Duvar Resimleri:.....	81
3.3.4.1. Mimari Tasvirler:.....	81
3.3.4.2. Natürmortlar:.....	81
3.3.4.3. Gemi Tasvirleri:.....	81
3.3.4.4. Perde Tasvirleri:.....	82
3.3.5. Yapısal Öğeler:	82
3.3.5.1. Mukarnas:	82
3.3.5.2. Kemer:.....	83
3.3.5.3. Sütunlar:.....	83
3.3.5.4. Silmeler:.....	83
SONUÇ	84
KAYNAKLAR	86
PLÂN VE ÇİZİMLER.....	90
FOTOĞRAFLAR	108
ÖZGEÇMİŞ	194

PLÂN-ÇİZİM LİSTESİ

- Plân 1:** Birgi Ulu Camii Plânı
Plân 2: Derviş Ağa Camii Plânı
Plân 3: Karaoğlu Camii Plânı
Plân 4: Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi Plânı
Plân 5: Ümmü Sultan Türbesi Plânı
Plân 6: Çakırağa Konağı Zemin Kat Plânı
Plân 7: Çakırağa Konağı Birinci Kat Plânı
Plân 8: Çakırağa Konağı İkinci Kat Plânı
Plân 9: Sandıkeminoğlu Evi Zemin Kat Plânı
Plân 10: Sandıkeminoğlu Evi Birinci Kat Plânı
Plân 11: Sandıkeminoğlu Evi İkinci Kat Plânı
Çizim 1: Birgi Ulu Camii Minare Gövdesinin Süslemeleri
Çizim 2: Birgi Ulu Camii Mihrap Çerçevesi Üzerindeki Süsleme Şeridi
Çizim 3: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme
Çizim 4: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme
Çizim 5: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme
Çizim 6: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme
Çizim 7: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme
Çizim 8: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme
Çizim 9: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme
Çizim 10: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme
Çizim 11: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme
Çizim 12: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme
Çizim 13: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme
Çizim 14: Birgi Ulu Camii Mihrap Nişindeki Çini Mozaik Süsleme
Çizim 15: Birgi Ulu Camii Mihrabın Köşe Sütunları Üzerindeki Çini Mozaik Süsleme
Çizim 16: Birgi Ulu Camii Mihrap Önü Kubbesinin Kuzey Kemerinin Üst Bölümünde Yer Alan Kitabe Şeridini Çevreleyen Çini Mozaik Süsleme
Çizim 17: Birgi Ulu Camii Minber Korkuluğunun Çevresindeki Bordür
Çizim 18: Birgi Ulu Camii Minber Köşkünün Çevresindeki Bordür
Çizim 19: Birgi Ulu Camii Minber Korkuluğunda Dikey Durumdaki Bordür
Çizim 20: Birgi Ulu Camii Minber Kapısındaki Bordür
Çizim 21: Birgi Ulu Camii Minber Aynalığının Çevresindeki Bordür
Çizim 22: Birgi Ulu Camii Minberi Üçgen Yan Ayalıklarındaki Süslemelerden Ayrıntı
Çizim 23: Derviş Ağa Camii Son Cemaat Yeri İç Kemer Kuşakları
Çizim 24: Derviş Ağa Camii Kapısından Ayrıntı
Çizim 25: Karaoğlu Camii Son Cemaat Yeri Üzerindeki Madalyonlardan Biri
Çizim 26: Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi Kubbe Eteğindeki Süsleme
Çizim 27: Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi Kubbe Göbeği
Çizim 28: Çakırağa Konağı Batı Cephesindeki Gemi Tasviri
Çizim 29: Çakırağa Konağı İkinci Katındaki İstanbul Odası'nın Kapı Alınlığı

FOTOĞRAF LİSTESİ

- Harita 1:** Birgi (maps.google.com'dan)
- Fotoğraf 1:** Birgi Ulu Camii Kuzey Taçkapısı Kitabesi
- Fotoğraf 2:** Birgi Ulu Camii Doğu Taçkapısı Kitabesi
- Fotoğraf 3:** Birgi Ulu Camii Doğu Cephesi
- Fotoğraf 4:** Birgi Ulu Camii Güney Cephesi
- Fotoğraf 5:** Birgi Ulu Camii Kuzey Cephesi
- Fotoğraf 6:** Birgi Ulu Camii Minaresi
- Fotoğraf 7:** Birgi Ulu Camii Güneydoğu Köşede Yer Alan Arslan Heykeli
- Fotoğraf 8:** Birgi Ulu Camii Minaresinin Kaidesi
- Fotoğraf 9:** Birgi Ulu Camii Minaresinin Gövdesi
- Fotoğraf 10:** Birgi Ulu Camii Minaresinin Şerefe ve Petek Kısmı
- Fotoğraf 11:** Birgi Ulu Camii Doğu Taçkapısı
- Fotoğraf 12:** Birgi Ulu Camii Kuzey Taçkapısı
- Fotoğraf 13:** Birgi Ulu Camii Doğu Cephesinin Kuzey Yönündeki Pencere
- Fotoğraf 14:** Birgi Ulu Camii Doğu Cephesinin Güney Yönündeki Pencere
- Fotoğraf 15:** Birgi Ulu Camii İç Mekân
- Fotoğraf 16:** Birgi Ulu Camii Sahınları
- Fotoğraf 17:** Birgi Ulu Camii Mihrabı
- Fotoğraf 18:** Birgi Ulu Camii Mihrap Önü Mekânını Sınırlayan Kemer
- Fotoğraf 19:** Birgi Ulu Camii Mihrap Alınlığı
- Fotoğraf 20:** Birgi Ulu Camii Mihrap Önü Kubbesi
- Fotoğraf 21:** Birgi Ulu Camii Minber Köşkünün Batı Cephesi ve Kitabesi
- Fotoğraf 22:** Birgi Ulu Camii Minberi
- Fotoğraf 23:** Birgi Ulu Camii Minber Korkulukları
- Fotoğraf 24:** Birgi Ulu Camii Minber Kapısı
- Fotoğraf 25:** Birgi Ulu Camii Kuzey Cephesinin Doğu Ucundaki Pencere
- Fotoğraf 26:** Birgi Ulu Camii Doğu Cephesinin Kuzey Ucundaki Pencere
- Fotoğraf 27:** Birgi Ulu Camii Batı Cephesinin Kuzey Ucundaki Pencere
- Fotoğraf 28:** Birgi Ulu Camii Güney Cephesinin Doğu Ucundaki Pencere
- Fotoğraf 29:** Birgi Ulu Camii Kuzey Cephesinin Ahşap Kapısı
- Fotoğraf 30:** Birgi Ulu Camii Güney Cephesinin Ahşap Kapısı
- Fotoğraf 31:** Birgi Ulu Camii Vaaz Kürsüsü
- Fotoğraf 32:** Birgi Ulu Camii Pencere Kanatlarındaki Yazılardan Örnek
- Fotoğraf 33:** Birgi Ulu Camii Pencere Kanatlarındaki Yazılardan Örnek
- Fotoğraf 34:** Derviş Ağa Camii Kuzey Cephesi
- Fotoğraf 35:** Derviş Ağa Camii Kitabesi
- Fotoğraf 36:** Derviş Ağa Camii Minaresi
- Fotoğraf 37:** Derviş Ağa Camii Güney Cephesi
- Fotoğraf 38:** Derviş Ağa Camii Kuzey Cephesi
- Fotoğraf 39:** Derviş Ağa Camii Son Cemaat Yeri Kemerlerinin Köşelikleri
- Fotoğraf 40:** Derviş Ağa Camii Son Cemaat Yeri Kemerlerinden Biri
- Fotoğraf 41:** Derviş Ağa Camii Son Cemaat Yeri Orta Bölümdeki Kubbe Göbeği
- Fotoğraf 42:** Derviş Ağa Camii Son Cemaat Yeri Kenarlarındaki Kubbe Göbeği
- Fotoğraf 43:** Derviş Ağa Camii Son Cemaat Yeri
- Fotoğraf 44:** Derviş Ağa Camii Kuzey Cephesindeki Mükebbire
- Fotoğraf 45:** Derviş Ağa Camii Doğu Cephesinde Sonradan Örülerek Kapatılan Pencere

- Fotoğraf 46:** Derviş Ağa Camii Kapısı
Fotoğraf 47: Derviş Ağa Camii Kubbe Eteği
Fotoğraf 48: Derviş Ağa Camii Duvarındaki Pandantifler
Fotoğraf 49: Derviş Ağa Camii Mihrabı
Fotoğraf 50: Derviş Ağa Camii Mihrabının Üst Kısımındaki Bezemeli Madalyon
Fotoğraf 51: Derviş Ağa Camii Kadınlar Mahfili Tavanı
Fotoğraf 52: Derviş Ağa Camii Kadınlar Mahfili Tavanının Orta Bölümündeki Süsleme
Fotoğraf 53: Derviş Ağa Camii Kadınlar Mahfili Tavanının Orta Bölümdeki Süslemenin Çevresi
Fotoğraf 54: Derviş Ağa Camii Kadınlar Mahfili Tavanının Batı Yönündeki Süsleme
Fotoğraf 55: Derviş Ağa Camii Vaaz Kürsüsü
Fotoğraf 56: Derviş Ağa Camii Vaaz Kürsüsünden Ayrıntı
Fotoğraf 57: Karaoğlu Camii Kuzey Cephesi
Fotoğraf 58: Karaoğlu Camii Minaresi
Fotoğraf 59: Karaoğlu Camii Batı Cephesi
Fotoğraf 60: Karaoğlu Camii Şadırvanı
Fotoğraf 61: Karaoğlu Camii Son Cemaat Yerindeki Korint Stilinde Yapraklarla Bezenmiş Devşirme Sütun Başlığı
Fotoğraf 62: Karaoğlu Camii Son Cemaat Yerindeki Kartal Figürü İşlenmiş Devşirme Sütun Başlığı
Fotoğraf 63: Karaoğlu Camii Minberi
Fotoğraf 64: Karaoğlu Camii Minberinden Ayrıntı
Fotoğraf 65: Karaoğlu Camii Vaaz Kürsüsü
Fotoğraf 66: Karaoğlu Camii Vaaz Kürsüsünden Ayrıntı
Fotoğraf 67: Karaoğlu Camii Mihrabı
Fotoğraf 68: Karaoğlu Camii Kubbe Göbeği
Fotoğraf 69: Karaoğlu Camii Kadınlar Mahfilini Taşıyan Ahşap Destekler
Fotoğraf 70: Karaoğlu Camii Kadınlar Mahfili Tavanının Uzantıları
Fotoğraf 71: Karaoğlu Camii Kadınlar Mahfili Tavanı
Fotoğraf 72: Karaoğlu Camii Kapısı
Fotoğraf 73: Karaoğlu Camii Kapısı
Fotoğraf 74: Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi
Fotoğraf 75: Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesinin Kubbesi
Fotoğraf 76: Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesinin Kubbe Eteği
Fotoğraf 77: Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi Kubbe Göbeği
Fotoğraf 78: Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesinin Kubbe Pencerelelerinden Örnek
Fotoğraf 79: Ümmü Sultan Türbesi
Fotoğraf 80: Ümmü Sultan Türbesi Kapısı Kemer Alınlığı
Fotoğraf 81: Ümmü Sultan Türbesi Giriş Eyvanının Sağ Tarafındaki Geçme Motifi
Fotoğraf 82: Ümmü Sultan Türbesi Giriş Eyvanının Sol Tarafındaki Geçme Motifi
Fotoğraf 83: Bıçakçızade Çeşmesi
Fotoğraf 84: Bıçakçızade Çeşmesinin Aynalık Bölümü
Fotoğraf 85: Çakırağa Konağı Doğu Cephesi
Fotoğraf 86: Çakırağa Konağı Batı Cephesi
Fotoğraf 87: Çakırağa Konağı Güney Cephesi
Fotoğraf 88: Çakırağa Konağı Batı Cephesi
Fotoğraf 89: Çakırağa Konağı Batı Cephesinin Alt Duvarındaki Mimari Tasvir
Fotoğraf 90: Çakırağa Konağı Batı Cephesinin Alt Duvarındaki Mimari Tasvir
Fotoğraf 91: Çakırağa Konağı Batı Cephesinin Alt Duvarındaki Gemi Tasviri

- Fotoğraf 92:** Çakırağa Konağı Batı Cephesinin Alt Duvarındaki Gemi Tasviri
- Fotoğraf 93:** Çakırağa Konağının Kuzey Kolunun Güney Cephesi
- Fotoğraf 94:** Çakırağa Konağının Kuzey Kolunun Doğu Cephesi
- Fotoğraf 95:** Çakırağa Konağı Zemin Katı
- Fotoğraf 96:** Çakırağa Konağı Zemin Katında Misafir Bekleme Yeri
- Fotoğraf 97:** Çakırağa Konağı Zemin Katındaki Tuvalet
- Fotoğraf 98:** Çakırağa Konağı Birinci Katın Güneydoğusunda Bulunan Odadaki Ocak
- Fotoğraf 99:** Çakırağa Konağı Birinci Kat Kışlık Misafir Odasının Kuzey Cephesi
- Fotoğraf 100:** Çakırağa Konağı Birinci Kat Güney Yönündeki Eyvan
- Fotoğraf 101:** Çakırağa Konağı Birinci Kat Güney Eyvanı Tavanı
- Fotoğraf 102:** Çakırağa Konağı Birinci Kat Oturma Odası
- Fotoğraf 103:** Çakırağa Konağı Birinci Kat Oturma Odası Batı Cephesi
- Fotoğraf 104:** Çakırağa Konağı Birinci Kat Batı Yönündeki Eyvan
- Fotoğraf 105:** Çakırağa Konağı Birinci Kat Köşk
- Fotoğraf 106:** Çakırağa Konağı Birinci Katın Kuzeybatısında Bulunan Odadaki Ocak
- Fotoğraf 107:** Çakırağa Konağı Birinci Kat Kuzey Yönündeki Eyvan
- Fotoğraf 108:** Çakırağa Konağı İkinci Kat Hazine Odasının Batı Cephesi
- Fotoğraf 109:** Çakırağa Konağı İkinci Kat Doğu Yönünde Bulunan Misafir Yatak Odasının Kapısı
- Fotoğraf 110:** Çakırağa Konağı İkinci Kat Doğu Yönünde Bulunan Misafir Yatak Odası
- Fotoğraf 111:** Çakırağa Konağı İkinci Kat Doğu Yönünde Bulunan Misafir Yatak Odasının Tavanı
- Fotoğraf 112:** Çakırağa Konağı İkinci Kat Güney Eyvanı
- Fotoğraf 113:** Çakırağa Konağı İkinci Kat Güney Eyvanı Duvarındaki Süslemeler
- Fotoğraf 114:** Çakırağa Konağı İkinci Kat Güney Eyvanı Duvarındaki Süslemeler
- Fotoğraf 115:** Çakırağa Konağı İkinci Katta İstanbul Odası Kapısı
- Fotoğraf 116:** Çakırağa Konağı İstanbul Odası Kuzey Cephesi
- Fotoğraf 117:** Çakırağa Konağı İstanbul Odasındaki İstanbul Panoraması
- Fotoğraf 118:** Çakırağa Konağı İstanbul Odası Güney Cephesi
- Fotoğraf 119:** Çakırağa Konağı İstanbul Odasının Tavanı
- Fotoğraf 120:** Çakırağa Konağı İstanbul Odasının Tavanı
- Fotoğraf 121:** Çakırağa Konağı İkinci Kat Batı Yönünde Bulunan Ana Eyvan
- Fotoğraf 122:** Çakırağa Konağı İkinci Kat Ana Eyvan Duvarındaki Panolar
- Fotoğraf 123:** Çakırağa Konağı İkinci Kat Ana Eyvanın Tavanı
- Fotoğraf 124:** Çakırağa Konağı İkinci Kat Köşk
- Fotoğraf 125:** Çakırağa Konağı İkinci Kat Köşk Tavanı
- Fotoğraf 126:** Çakırağa Konağı İkinci Kat Sofa Tavanı
- Fotoğraf 127:** Çakırağa Konağı İzmir Odasının Kapısı
- Fotoğraf 128:** Çakırağa Konağı İzmir Odasındaki İzmir Panoraması
- Fotoğraf 129:** Çakırağa Konağı İzmir Odasının Batı Cephesindeki Pano
- Fotoğraf 130:** Çakırağa Konağı İzmir Odasından Ayrıntı
- Fotoğraf 131:** Çakırağa Konağı İzmir Odası Batı Cephesi
- Fotoğraf 132:** Çakırağa Konağı İzmir Odasının Kuzey Cephesindeki Ocak
- Fotoğraf 133:** Çakırağa Konağı İzmir Odasının Tavanı
- Fotoğraf 134:** Çakırağa Konağı İkinci Kat Doğu Duvarı Üzerindeki Manzara Resmi
- Fotoğraf 135:** Çakırağa Konağı İkinci Kat Kuzeydoğu Yönünde Misafir Yatak Odası
- Fotoğraf 136:** Sandıkeminoğlu Evi Genel Görünüm
- Fotoğraf 137:** Sandıkeminoğlu Evi Güney Cephesi
- Fotoğraf 138:** Sandıkeminoğlu Evi Baş Odasındaki Panorama

- Fotoğraf 139:** Birgi Ulu Camii Kuzey Taçkapısındaki Hayat Ağacı Motifi
- Fotoğraf 140:** Birgi Ulu Camii Doğu Taçkapısındaki Palmet Motifi
- Fotoğraf 141:** Birgi'de Evlerin Duvarlarında Kullanılan Selviler
- Fotoğraf 142:** Birgi Ulu Camii Pencere Mentешelerinde Kullanılan Selviler
- Fotoğraf 143:** Taşpazar Çeşmesi
- Fotoğraf 144:** Demirbaba Çeşmesi
- Fotoğraf 145:** Çarşı Çeşmesi
- Fotoğraf 146:** Çakırağa Konağı İstanbul Odasının Duvarlarındaki Pano Kenarlarında Bulunan İyon Stilinde Boyama Sütunlar
- Fotoğraf 147:** Çakırağa Konağı İzmir Odasının Duvarlarındaki Pano Kenarlarında Bulunan Kompozit Başlıklı Boyama Sütunlar
- Fotoğraf 148:** Çakırağa Konağı Batı Cephesi Perde Motifi
- Fotoğraf 149:** Birgi Ulu Camii Pencere Korkulukları
- Fotoğraf 150:** Birgi Ulu Camii Güney Duvarındaki Vitraylı Pencere
- Fotoğraf 151:** Karaoğlu Camii Güney Duvarındaki Vitraylı Pencere
- Fotoğraf 152:** Çakırağa Konağı İstanbul Odasındaki Vitraylı Pencereler
- Fotoğraf 153:** Birgi Ulu Camii Minberden Ayrıntı
- Fotoğraf 154:** Birgi Ulu Camii Pencere Kanadının Çevresindeki Palmet Motifli Bordür
- Fotoğraf 155:** Çakırağa Konağındaki Yarı Stilize Çiçeklerden Örnek
- Fotoğraf 156:** Çakırağa Konağındaki Yarı Stilize Çiçeklerden Örnek
- Fotoğraf 157:** Çakırağa Konağındaki Yarı Stilize Çiçeklerden Örnek
- Fotoğraf 158:** Çakırağa Konağındaki Yarı Stilize Çiçeklerden Örnek
- Fotoğraf 159:** Çakırağa Konağındaki Natüralist Çiçeklerden Örnek
- Fotoğraf 160:** Çakırağa Konağındaki Natüralist Çiçeklerden Örnek
- Fotoğraf 161:** Çakırağa Konağındaki Duvar Yüzeylerindeki Yapraklı Çiçek Dalı
- Fotoğraf 162:** Çakırağa Konağı İkinci Kat Eyvanın Tavanındaki Üzüm Salkımı
- Fotoğraf 163:** Çakırağa Konağı İstanbul Odasının Tavanındaki Natürmort Örneği
- Fotoğraf 164:** Çakırağa Konağı İkinci Kat Sofa Tavanındaki Nar Motifli Natürmort Örneği
- Fotoğraf 165:** Çakırağa Konağı İkinci Kat Eyvanının Tavanındaki Nar Motiflerinden Örnek
- Fotoğraf 166:** Çakırağa Konağının İkinci Kat Eyvanının Duvarındaki Nar Motifli Natürmort Örneği
- Fotoğraf 167:** Çakırağa Konağının İkinci Kat Eyvanının Duvarındaki Nar Motifli Natürmort Örneği
- Fotoğraf 168:** Birgi'de Bazı Evlerin Kapı Kilitlerindeki Nar Motifi
- Fotoğraf 169:** Çakırağa Konağı Duvar Yüzeylerindeki Mimari Tasvirlerden Örnek
- Fotoğraf 170:** Çakırağa Konağı Duvar Yüzeylerindeki Mimari Tasvirlerden Örnek
- Fotoğraf 171:** Çakırağa Konağı Duvar Yüzeylerindeki Mimari Tasvirlerden Örnek
- Fotoğraf 172:** Çakırağa Konağı Taşıyıcı Sütunlar

KISALTMALAR

A. Ü.: Ankara Üniversitesi
A. Ş.: Anonim Şirket
Bkz. : Bakınız
Çev.: Çeviren
Çiz.: Çizim
Ed.: Editör
Fot.: Fotoğraf
H.: Hicrî
m. : Metre
M.: Miladî
s.: Sayfa
S.: Sayı
Şek.: Şekil
T. S. V. K. Y.: Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları
T. D. V. İ. A.: Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
T. T. K: Türk Tarih Kurumu
V. D.: Vakıflar Dergisi
Yay. Haz.: Yayına Hazırlayan
yy.: Yüzyıl

GİRİŞ

Birgi, uzun yıllar Aydınoğulları Beyliği'ne başkentlik etmiş, daha sonra Osmanlılara katılmış önemli bir kenttir. Bizanslılardan alınarak, Türk topraklarına katılan Birgi, Türk dönemi tarihi eserleri bakımından zengindir. Türk kültür mirasının örnekleri olan yapılardaki süslemeler, bu tezde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Her geçen gün gelişen dünya ile birlikte yaşadığımız ev, şehir ve kültürümüzde değişmektedir. Bunun sonucunda geçmiş dönemlerde insanların barınma ve yaşama ihtiyaçlarını karşılayan yapılar işlevini kaybederek ya deprem, sel gibi afetlerde harap olmuş ya savaşlarda zarar görmüş ya da kötü onarımlar sonucunda özgün niteliklerini kaybetmişlerdir.

Tezin amacı, zamana karşı direnen bu eserlerin süslemelerinin tespitinin yapılmasının yanı sıra, yapılacak olan restorasyon çalışmalarına kaynak olmak, bu eserlerin daha iyi tanınmasını ve gelecek kuşaklara bir kültür mirası olarak aktarılmasını sağlamaktır. İncelenen eserlerdeki zaman, iklim, bilinçsizce kullanma ve yapılan restorasyon çalışmaları sonucunda değişikliğe uğrayan süslemelerden bazıları çalışmada son haliyle değerlendirilmiştir.

Tez çalışmasıyla ilgili olarak ilk önce Birgi'de Türk dönemi eserleri ile ilgili kaynak taraması yapılmıştır. Konuyla ilgili bütün yayınlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte Ödemiş Müze Müdürlüğü, Birgi Belediye Başkanlığı arşivleri ziyaret edilerek gerekli bilgiler sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca İzmir Milli Kütüphanesi, Ege Üniversitesi Kütüphanesi, Adnan Menderes Üniversitesi Kütüphanesi, Pamukkale Üniversitesi Kütüphanesi, Ödemiş İlçe Kütüphanelerine gidilerek yayın taraması yapılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan arazi çalışmalarında Birgi Türk dönemi eserleri yerinde tespit edilerek listeleri oluşturulmuştur. Eserlerin plânları ve bazı eserlerdeki süslemelerin çizimleri elde edilmiştir. Bununla birlikte eserlerin fotoğrafları çekilmiş ve arşivlendirilmiştir. Eserlerle ilgili çalışmalar bilgisayar ortamına aktarılmış, katalogları oluşturulmuş ve değerlendirme aşamasına geçilmiştir. Değerlendirme bölümünde önce eserle ilgili tarihçe ve mimari özellikler açıklandıktan sonra eserdeki süslemeler belirtilmiştir. Daha sonra yakın ve uzak bölgelerdeki benzer eserlerle karşılaştırma yapılmıştır.

Plân ve çizim listesi ile fotoğraflar listesinde çalışılan eserlerin plânları, eserlere ait fotoğraflar ve süslemelerin bazı çizimleri sıralanmış, yeri geldiğinde bu plân, çizim ve fotoğraflara işaret edilmiş ve böylece ifade edilen özellikler görselleştirilmiştir.

Son olarak kaynakça kısmında çalışmada kullanılan, kitap, makale ve diğer eserler künyeleriyle birlikte yazar soyadı alfabetik sıralamasına göre verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRGİ

1. 1- Birgi'nin Coğrafi Durumu

İzmir iline 120 km., Ödemiş ilçesine 8 km. uzaklıkta ve deniz seviyesinden 390 m. yüksekliktedir¹. Kuzeyinde Bozdağ, güneyinde Küçükavulcuk ve Beyazitler Köyü, doğusunda Üçkonak Köyü ve batısında Zeytinlik, Oğuzlar ile Bayırlı köyleri yer alır² (Harita 1).

Birgi, Lydia'nın efsanevi dağı Tmolos'tan (Bozdağ) çıkan Sarıyar Deresi'nin iki yamacında, Küçük Menderes Ovası'na hakim bir yerde kurulmuştur³.

Birgi'de yazların sıcak ve kurak, kışların ılık ve yağışlı geçtiği Akdeniz iklimi görülür ve ortalama sıcaklığın yılın hiçbir zamanında sıfır derecenin altına düşmemesi tarım şehri Birgi'de çeşitli ürünler yetiştirilmesine zemin hazırlar⁴. Birgi, ikliminin ılıman olması, kentin yaylalara olan yakınlığı, su kaynaklarının bolluğu ve bitki örtüsünün zenginliği sebebiyle tarih boyunca tercih edilen bir yerleşim yeri olmuştur⁵.

¹ Machiel Kiel, "Birgi Tarihi Ve Tarihi Coğrafyası", *Birgi Tarihi ve Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Çev. : Rahmi Hüseyin Ünal, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 4.

² Behiç Galip Yavuz, *Birgi Coğrafyası Tarihiçesi, Tarihi Yerleri*, Ayma Matbaa İşletmesi, İzmir 1990, s. 7.

³ Nezih Başgelen, *Birgi Hakkında (Unutulan Bir) Rapor*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2010, s. 4.

⁴ Firdevs Gümüsoğlu, *Birgi'de Toplumsal Yaşam ve Değişim*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 72.

⁵ Zehra Gençsoylu, *XVII ve XVIII. Yüzyıllarda Birgi Kazası* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Aydın 2009, s. 1.

1. 2- Birgi'nin Tarihçesi

Kentin kimler eliyle kurulduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, Pyrgion'nun (Birgi'nin), Lydia ülkesinin içinde bir kent olduğu dolayısıyla Lidya halkı tarafından kurulduğu kabul görmektedir⁶. Birgi adı⁷ ile ilgili çeşitli yorumlar yapılmıştır.

Birgi adı ilk kez 1282-1328 yıllarında düzenlenmiş olan, piskoposluklar listesinde yer alır⁸. Aynı dönemde Küçük Menderes Ovası'nın en önemli yerleşimlerinden biri durumuna gelen Birgi, Emir Menteşe'nin damadı Sasa Bey⁹ tarafından Bizanslılardan alınarak Türk topraklarına katılmıştır¹⁰. Daha sonra Aydınoğlu Mehmed Bey'in eline geçen şehir (1308), XIV. yüzyıl başlarında Aydınoğulları¹¹ Beyliği'nin başkenti olmuştur¹². Aydınoğlu Mehmed Bey'in 1334 yılında bir av sırasında attan düşerek ölümü üzerine, yerine oğlu Gazi Umur Bey tahta geçmiştir¹³. Birgi XV. ve XVI. yüzyıllarda Anadolu'nun önemli bir kültür merkezi olmuş, fakat XVII. yüzyıldan sonra önemini kaybedip, Aydın Sancağı'na bağlanmıştır¹⁴.

⁶ B. G. Yavuz, *a.g.e.*, 1990, s. 20.

⁷ Evliya Çelebi, Birgi'nin adı hakkında bir, iki kelimelerinden türeyerek -Birki- şeklinde söylendiğini belirtir. Bkz. Mehmet Zillioğlu, "Evliya Çelebi", *Evliya Çelebi Seyahatnamesi IX*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 2000, s. 91. ; Besim Darkot, Birgi adının -Birge- şeklinde yazıldığını bazen de -Bergi- ve -Birki- şekillerinde söylenildiğini, Bizans devrinde -Pyrgion-, -Dioshieron- adı ile zikredildiğini ifade eder. Bkz. Besim Darkot, "Birgi", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, c. II, s. 632. ; Mehmet Gül, dağ ve belde anlamına gelen -Pyrgi- adından geldiğini söyler. Bkz. Mehmet Gül, *Birgi Tarihi ve Turistik Değerleri*, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1960, s. 7.; Nezih Başgelen, Roma döneminde Dios Hieron (Zeus Kutsal Alanı), Bizans döneminin ilk yıllarında Christoupolis, sonraki dönemlerinde Pyrgion adı ile anıldığını belirtir. Bkz. N. Başgelen, *a.g.e.*, 2010, s. 4. ; Birgi kenti için ifade edilen bu adların anlamlarıyla ilgili Behiç Galip Yavuz şu araştırmaları yapmıştır: **Dios Hieron**: "Dios-Buğday sözcüğü Zeus'un anlamında olup, Hieron kutsal yer anlamındadır. Şu halde şimdiki Birgi'nin olduğu yerde antik çağda Zeus için yapılmış ve içinde tapınaklar, sunaklar bulunan kutsal bir alan vardı." **Christopolis**: "Christo Rumların, Hristiyanlık dininin peygamberi İsa'ya verdikleri addır. Polis ise kent, belde anlamındadır. Bu durumda kentin adı "İsa Kenti" anlamındadır." **Pyrgion**: "Birgi=Kule yada küçük kule, gözcü kulesi anlamındadır. Birgi'nin kurulduğu yerin yamaçlar üzerinde savunmaya elverişli olması sebebiyle kule anlamına gelen Pyrgion (Birgi) adı kente daha çok yakışmaktadır." Bkz. B. G. Yavuz, *a.g.e.*, 1990, s. 20.

⁸ M. Kiel, *a.g.m.*, 2001, s. 4-5.

⁹ Sasa Bey: Güneybatı Ege'de hüküm sürmüş Menteşeoğullarının kurucusu Menteşe Bey'in damadıdır. Bkz. Ahmet Munis Armağan, *Aydınoğulları Beyliği*, Tire Belediyesi Kültür Yayınları, Tire 1998, s. 2.

¹⁰ N. Başgelen, *a.g.e.*, 2010, s. 4.

¹¹ Aydınoğulları Beyliği'ni kuran ve Aydınoğlu Mehmed Bey diye bilinen "Aydın" adının, Mehmed Bey'in ya babası veya ecdadından gelme bir hanedan ismi olduğu kabul edilmektedir. Bkz. Rafet Mülâzımoğlu, *Birgi (Pyrgion)*, Sobe Matbaası, İzmir 1976, s. 3.

¹² Nezih Başgelen, *Birgi'den Gevaş'a*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1978, s. 2.

¹³ Halil İnalçık, "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu-Bildiriler (18-20 Ekim 2004)*, T.C. Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğü, Yayın Numarası: 31, Balıkesir 2005, s. 25.

¹⁴ Anonim, "Birgi", *Meydan Larousse Ansiklopedisi Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*, Meydan Yayınevi, c. II, İstanbul 1980, s. 393.

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Yunan işgali, sonrasında yangın ve sel felaketi yaşamış olan Birgi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında bilinçsizce yapılan yıkımlar sonucunda oldukça yıpranmıştır¹⁵.

1939 yılında yaşanan sel felaketi, kentin büyük bir bölümünü yok etmiştir¹⁶. 1944 yılında meydana gelen depremle, Birgi Ulu Camii ve diğer bazı yapılar hasar görmüştür¹⁷. 1946 yılında yaşanan diğer sel baskınından sonra, harap durumdaki Birgi, yapılan onarımlarla ancak kendine gelebilmiştir¹⁸.

Son yıllarda Birgi, sit alanı ilan edilerek koruma altına alınmıştır¹⁹.

1. 3- Kaynakların Değerlendirilmesi

Anadolu mimarisinde görülen süslemeler, diğer toplulukların eserlerindeki süslemelerden farklı bir nitelik taşır. Çünkü Anadolu gibi değişik coğrafyada farklı malzemelerle biçimlenen süslemeler her bölgede zengin bir çeşitlilik gösterir²⁰.

Özellikle Türk dönemi mimarisinde, süsleme sanatına ayrı bir önem verilmiş ve kendine özgü bir üslûp kazanmıştır. Böylelikle süsleme sanatının tarihsel gelişimi 13. yüzyıldan önceki süslemeler; 13. ve 14. yüzyıl Selçuklu ve Beylikler dönemi süslemeleri; Osmanlı erken ve 15. yüzyıl süslemeleri; 16. ve 17. yüzyıl süslemeleri (Klasik Osmanlı Sanatı); 18. ve 19. yüzyıl süslemeleri olarak beş ayrı dönem halinde incelenmiştir²¹. Süslemelerin yanı sıra, süslemenin bir parçası olan motifler de Türk toplumunun gelenek göreneklerinin, inançlarının, estetik anlayışlarının birer temsilcisi olmuştur²².

¹⁵ M. Kiel, *a.g.m.*, 2001, s. 52.

¹⁶ M. Kiel, *a.g.m.*, 2001, s. 53.

¹⁷ M. Kiel, *a.g.m.*, 2001, s. 53.

¹⁸ M. Kiel, *a.g.m.*, 2001, s. 53.

¹⁹ M. Kiel, *a.g.m.*, 2001, s. 53.

²⁰ Gülsen Baş, *Diyarbakır'daki İslam Dönemi Mimarisinde Süsleme* (Basılmamış Doktora Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van 2006, s. 32.

²¹ Azade Akar-Cahide Keskiner, *Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif*, T.S.V.K.Y., İstanbul 1978, s. 9-10.

²² Betül Coşkun, *15. yy. ile 20. yy. Arasında Türk Tezhip Sanatında Gül Motifi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Sos. Bil. Enst, Tezhip Ana Sanatdalı Programı, İstanbul 2007, s. 1.

Birgi'de incelenen Türk dönemi eserlerindeki süslemelerle ilgili daha önce yazılmış en kapsamlı yayın, Birgi'yi bütünüyle konu olarak ele alan ve tarihi eserleri, tarihi, tarihi coğrafyası hakkında ayrıntılı şekilde bilgi veren ve fotoğraflar içeren çalışmadır²³. Ayrıca Birgi'nin tarihi ve Birgi'de var olan eserlerle ilgili yayınlar²⁴ bulunmakla birlikte, her yönüyle aydınlatıcı bilgiler vermeyen, kısmen tanıtıcı mahalli eserlerdir.

17. ve 18. yüzyıllarda Birgi Kazası'nı anlatan²⁵ ve Batı Anadolu Beyliklerinde görülen süsleme tasarımlarını²⁶ ele alan tezlerden de yararlanılmıştır. Bu yayınların yanı sıra incelenen eserlerden Birgi Ulu Camii minberi²⁷, pencere kapakları²⁸ ve Çakırağa Konağı²⁹ ile ilgili makaleler konumuz açısından önem taşımaktadır. Bununla birlikte Birgi'de bulunan eserlerin tamamına ait bilgiler var olmakla beraber, bu eserlerdeki süslemelerin bütün özelliklerinin açıklandığı, derli toplu, sistematik bir çalışma şimdiye kadar yapılmamıştır.

²³ Rahmi Hüseyin Ünal, *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Rahmi Hüseyin Ünal, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

²⁴ M. Gül, *a.g.e.*, 1960. ; R. Mülazımoğlu, *a.g.e.*, 1976. ; B. G. Yavuz, *a.g.e.*, 1990. ; N. Başgelen, *a.g.e.*, 1987.

²⁵ Z. Gençsoylu, *a.g.t.*, 2009.

²⁶ Süreyya Eroğlu, *Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları* (Basılmamış Doktora Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi Sos. Bil. Enst. Sanat Tarihi Anabilim Dalı Türk İslam Sanatları Programı, İstanbul 2006.

²⁷ Ali Haydar Bayat, "Birgi Ulu Cami Minberi (712/1322)", *V.D. XXII*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1991, s. 133-151. ; Ali Haydar Bayat, "Birgi Ulu Cami Minberi (712/1322)", *XI. Türk Tarih Kongresinden Ayır Basım*, T.T.K. Basımevi, Ankara 1994, s. 785-798.

²⁸ Ali Haydar Bayat, "Beylik Dönemi Ahşap Sanatı Şaheserlerinde Birgi Ulu Camii Pencere Kapakları", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1992, s. 237-252.

²⁹ Sedad Hakkı Eldem, "Birgi'deki Çakırağa Konağı", *Türkiyemiz, Sayı 1*, Akbank Yayınları, İstanbul 1970, s. 11-15.; M. Baha Tanman, "Çakır Ağa Konağı", *T.D.V.İ. A.*, c. VII, İstanbul 1993, s. 188-189.

İKİNCİ BÖLÜM

KATALOG

2.1. Camiler

2.1.1. Birgi Ulu Camii:

Yapının Yeri: Camikebir Mahallesi, Fatih Mehmed Caddesi, Aydınolu Meydanı, No:2’de bulunmaktadır (Harita 1).

İnceleme Tarihi: 10.04.2011; 16.12.2011; 31.01.2012; 29.04.2012

Tarihçesi: Biri kuzey diğeri doğuda bulunan iki taçkapı üzerinde, iki adet kitabesi yer alır. Kuzey taçkapının üzerindeki kitabeye göre, cami Aydınolu Mehmed Bey tarafından H.712/M.1312 tarihinde inşa edilmiştir³⁰ (Fot. 1). Doğu taçkapısı üzerinde yer alan ikinci kitabede de, Birgi’nin 707 senesinde fethedildiği ve caminin Aydınolu Mehmed Bey’in emri ile 712 tarihinde yaptırıldığı yazılıdır³¹ (Fot. 2).

Birgi Ulu Cami’nin 1975-1978 yılları arasında³² ve 2005 yılında çatısı, duvarları ve taşıyıcıları onarımdan geçmiştir. Günümüzde ibadete açıktır.

Mimari: Dıştan dışa 22.86 x 22.72 m. ölçülerinde kare bir plâna sahip olan cami, Birgi Deresi’ne yakın, kuzey-güney yönünde eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir³³ (Plân 1). Bina, mihrap duvarına dik uzanan beş nefli bir yapı olup, neflerden orta nef daha geniş tutulmuş, mihrap önü pendentiflerle geçişin sağlandığı, kubbeli bir düzenlemeye sahiptir³⁴.

³⁰ Kuzey taçkapısı üzerindeki kitabede: “Bismillâhırrahmanırrahim feteha hazihil beldeti nasrullahi ve ebedetehü Mevlana el mirül kebürül âli fisebüllâhi teal’a Mehmet bin Aydın fi tarihi sene seb’a ve seb’amile ve bümiye hazihil cami fi sene isna aşer ve seb’amie” yazılıdır. Anlamı: “Besmele, bu beldeyi Allah’ın yardımı ile ve Allah için sahibimiz büyük ve yüksek emir Aydınolu Mehmed Bey 707 senesinde fethetti ve bu camii 712’de yaptı”. Bkz. R. Mülâzımoğlu, *a.g.e.*, 1976, s. 25. ; Rudolf M. Riefstahl, (1941). *Cenubu Garbî Anadolu’da Türk Mimarisi*, Çev. Cezmi Tahir Berktin, İstanbul Maarif Matbaası, İstanbul, s. 21. ; A. H. Bayat, *a.g.m.*, 1994, s. 785.

³¹ Doğu taçkapısı üzerinde yer alan ikinci kitabede: “Emere bi imareti el camiül mübareke el hanül âli elmiri-ül kebir-l alim el adil ebül hayrat mübarezüt devleti veddin Mehmet bin Aydın azallahü ansarehu fi sene sani aşeretü ve seb’a mie” yazılıdır. Anlamı: “Bu mübarek caminin yapılmasına yüksek hükümdar din ve dünyanın vurucusu hayırlar babası, adil ve alim olan büyük emir Aydınolu Mehmed Bey’in emri ile 712 senesinde yapıldı”. Bkz. R. Mülâzımoğlu, *a.g.e.*, 1976, s. 25.

³² M. Kiel, *a.g.m.*, 2001, s. 53.

³³ Hakkı Önkal, “Birgi Ulu Camii Hakkında Bazı Mülâhazalar”, *9. Milletler Arası Türk Sanatları Kongresi” Bildiriler (23-27 Eylül 1991)*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1999, s. 31.

³⁴ Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi A. Ş., İstanbul 2007, s. 211.

Caminin biri kuzey, diğeri doğuda olmak üzere iki taçkapaşı³⁵ bulunmaktadır. Cami, mihrap önü kubbesi dışında, nefler onbeş sütun üzerine oturtulmuş kemerler ile taşınan iki yana meyilli ahşap çatılıdır³⁶. Çatıda saçak yoktur. Yapıya sonradan eklenen son cemaat yeri 1944 yılındaki depremde yıkılmış, yerine yenisi yapılmamıştır³⁷. Çevresi duvarla çevrili olan cami ile caminin batı yönünde bulunan Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi aynı avluyu paylaşmaktadır³⁸. Avlunun güneyi ile batısındaki hazire bugün mevcut değildir³⁹.

Caminin doğu cephesinin alt kısmı moloz taşlarla, üst kısmı kesme taş ve mermer bloklarla kaplanmıştır. Bu cephenin güney köşesinde, devşirme bir arslan heykeli yer alır⁴⁰. Alt sırada, ortada bir taçkapı, her iki tarafında dikey dikdörtgen şekilli iki adet pencere bulunmaktadır. Pencerelerin atkı taşlarında ve sövelerinde de devşirme malzeme görülmektedir. Taçkapıya dört basamaklı bir merdivenle ulaşılmaktadır. Taçkapının çerçevesi düz silmelerle oluşturulmuştur. Taçkapı zivana geçmeli, basık kemerlidir. Bu cephedeki ve kuzey cephedeki taçkapıların üst kısmına, 1946 yılında ahşap bir sundurma yapılmıştır⁴¹. Üst sırada dört adet alçı şebekeli pencere vardır (Fot. 3).

Caminin güney cephesi, devşirme bloklarla kaplı olup, batı köşesinde minareye yer verilmiştir. Alt sırada iki adet pencerenin üst açıklıklarını örten sivri kemerler zivana geçmelidir. Üst sırada, doğu cephesindeki gibi dört adet alçı şebekeli pencere yer alır (Fot. 4).

Caminin batı cephesi moloz taş ve tuğla ile örülüdür. Derzler sonradan harçla doldurulmuştur. Alt sırada iki adet pencerenin üst açıklıklarını örten sivri kemerler tuğladan yapılmıştır. Üst sırada, diğer cephedekiler gibi sekiz adet alçı şebekeli pencere açılmıştır.

³⁵R. M. Riefstahl, batı cephesinde, pencereden bozma üçüncü bir kapının daha bulunduğunu söylemektedir. Bkz. R. M. Riefstahl, *a.g.e.*, 1941, s. 21. ; R. H. Ünal'da, batı cephesinde, üçüncü bir kapının olma olasılığından bahsetmiştir. Bkz. R. H. Ünal, "Ulu Camii", *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz. Rahmi Hüseyin Ünal, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 60. ; Günümüzde, batı duvarında, alt iki pencere arasında kalan kısmın kalın bir harç tabakası ile sıvanmış olması buradaki onarıma işaret eder.

³⁶ Ü. Altınoluk, *Geleneksel Kent Dokusu Birgi*, Ege Yayınları, İstanbul 2007, s. 94.

³⁷ H. Önkal, *a.g.m.*, 1999, s. 33.

³⁸ Anonim, "Ödemiş", İzmir İl Kültür Envanteri, İl Özel İdaresi Kültür Yayınları, İzmir 2001, s. 37.

³⁹ R. H. Ünal, *a.g.m.*, 2001, s. 59.

⁴⁰ Devşirme olan bu arslan heykelini R. M. Riefstahl, Bizans devrine tarihlendirir. Bkz. R. M. Riefstahl, *a.g.e.*, 1941, s. 21. ; B. G. Yavuz, M. Ö. 4.-6. yy.' a tarihlendirmektedir. Bkz. B. G. Yavuz, *a.g.e.*, 1990, s. 45.

⁴¹ R. H. Ünal, *a.g.m.*, 2001, s. 60.

Caminin kuzey cephesi, moloz taş ve tuğla duvar örgüsüne sahiptir. Alt sırada ortada bir taçkapı, her iki tarafında dikey dikdörtgen iki adet pencere yer alır. Pencerelerin açıklıklarını örten sivri kemerler, tuğladan yapılmıştır. Üst sırada, diğer cephedekiler gibi dört adet alçı şebekeli pencere bulunmaktadır. Taçkapı zıvana geçmeli, sivri kemerlidir. Taçkapıya altı basamaklı bir merdivenle ulaşılmaktadır. Taçkapının üst kısmında, orta nefe açılan sivri kemerli bir pencere yer alır (Fot. 5).

Caminin güneybatı köşesinde yer alan minarenin silindirik gövdesi, kare kaide üzerine geçişsiz olarak yerleştirilmiştir⁴².

Şerefe ve şerefeye geçiş kısımları sıvalı durumdadır. Petek kısmı gövdeye göre dardır. Tuğla ile inşa edilmiş, çini süslemeli, kalın ve oturaklı gövdesi yukarıya doğru belirli şekilde incelmektedir⁴³ (Fot. 6).

İç mekâna, doğu taçkapısından dokuz, kuzey taçkapısından onbir basamaklı birer merdivenle inilmektedir. Kuzey-güney yönünde dört sıra halinde kemerlerle birbirine bağlı sütunların oluşturduğu beş nefli bir plân şekli göstermektedir. Nefleri birbirinden ayıran kemerler, devşirme sütunlarla taşınmaktadır. Ayrıca iç mekânda kuzey, güney ve doğu duvarlarına bitişik olarak yapılmış sekiler vardır. Camii'nin iç mekânındaki orijinal kadınlar mahfili 1944 yılında meydana gelen yer sarsıntısıyla yıkılmıştır⁴⁴.

Doğu duvarında üst sırada dört adet pencere varken, batı duvarında üst sırada sekiz adet pencere bulunmaktadır⁴⁵. Kuzey duvarında bir, güney duvarında iki adet üst sıra pencereleri renkli camla süslüdür.

Güney duvarının, batı yönündeki sivri kemerli açıklıktan minareye girilmektedir. Doğu yönünde, gövdesi alçıdan olan ahşap korkuluklu vaaz kürsüsü yer alır. Güney duvarının ortasında dikey dikdörtgen şekilli mihrap, hemen batı yönünde ahşap minber bulunmaktadır. Kuzey cephesinin, batı yönünde yer alan mahfil, zeminden 0.30-0.40 m. kadar yüksekliktedir⁴⁶.

⁴² B. G. Yavuz, *a.g.e.*, 1990, s. 44.

⁴³ Zeki Başar, *Tarih Boyunca Çeşitli Hizmetleriyle Camilerimiz*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1977, s. 218.

⁴⁴ R. H. Ünal, *a.g.m.*, 2001, s. 63.

⁴⁵ H. Önkal, batı yönünde Aydınoğlu Mehmed Bey'in türbesinin bulunmasından dolayı, iç mekânın batı cephesinde sekiz adet pencere açılarak, daha aydınlık olmasının sağlandığını ifade etmiştir. Bkz. H. Önkal, *a.g.m.*, 1999, s. 33.

⁴⁶ B. G. Yavuz, orijinal mahfilin 1944 yılında meydana gelen sarsıntıdan dolayı yıkıldığını belirtir. Bkz. B. G. Yavuz, *a.g.e.*, 1990, s. 44.

Malzeme ve Teknik: Kesme taş, moloz taş, mermer, tuğla, sırlı tuğla, çini ve ahşap malzeme kullanılmıştır. Doğu cephesinde alt sıra pencere söveleri ve atkı taşları devşirme malzemedendir⁴⁷. Vaaz kürsüsü ve mihrabın üst kısmında alçı; kapı, pencere kanatlarında ve minberde ahşap; taçkapılarda renkli mermer malzeme bulunmaktadır.

Mihrapta çini mozaik tekniği, minberde ve pencere kanatlarında hakiki künde-kârî tekniği uygulanmıştır. Minarenin kaidesinde düzgün kesme taş, silindirik gövdesinde sırlı tuğla⁴⁸ ve çini mozaik kullanılmıştır⁴⁹. Minarenin külahı, madeni levhayla kaplıdır.

Süslemeler:

Dış Cepheler: Caminin dış cephelerinde taş süsleme görülürken, minarenin gövde kısmı çinilerle süslenmiştir. Taş süsleme, doğu cephesi ile kuzey cephesine dağılmıştır. Süsleme doğu cephedeki pencerelerde yoğunlaşırken, taçkapıları oldukça sadedir. Caminin güneydoğu köşesinde yerden 2.50 m. yüksekte bir arslan heykeli, iki ön ayağını ileri doğru atmış, diz çökmüş görünümündedir (Fot. 7).

Caminin cephelerinde yer alan alt sıra pencerelerinin üzerine, kemerli küçük birer dekoratif pencere yerleştirilmiştir. Böylece tüm alt sıra pencereleri, ikili pencere görünümündedir (Fot. 3,4,5).

Sırlı tuğla ve çini mozaik süslemenin bir arada kullanıldığı minare, üç farklı bölüm halinde tezyin edilmiştir (Çiz. 1). Firuze ve patlıcan moru renkli sırlı tuğlalar ile kırmızı sırsız tuğlalar kullanılan minarenin, kaideden silindirik gövdeye geçilen bölümünde, bezemeli bir kuşağın varlığı görülmektedir⁵⁰.

Minarenin gövdesinin en alt kısmı, sırsız ve firuze sırlı tuğlalarla, dikey görünümlü zikzak deseninde süslenmiştir. Gövdenin bu bölümü, ikişer sırlı tuğla sırasıyla oluşturulmuş şeritle sınırlandırılmıştır (Fot. 8). Bu bölümün üst kısmı günümüzde sıvalıdır. Gövdenin ikinci bölümü, sırsız tuğlalarla oluşturulmuş eşkenar dörtgen deseni ile kompoze edilmiştir. Eşkenar dörtgen şekillerin içine, firuze renkli

⁴⁷ R. H. Ünal, *a.g.m.*, 2001, s. 59.

⁴⁸ Sırlı tuğla tekniği: Fırınlanmış olan tuğlanın uzun dar yüzlerinden birinin tek renk sırla kaplanıp fırınlanmasından meydana gelen kolay uygulanabilir tekniklerden birisidir. Gerektiği durumlarda tuğla kesicileri tarafından değişik boyut ve şekillerde kesilerek kullanılır. Bkz. Muharrem Çeken, "Selçuklu ve Beylikler Devri Çinilerinde Malzeme, Teknik ve Fırınlarına Dair Bazı Tespitler", *Anadolu Toprağının Hazinesi Çin: Selçuklu Beylikler Çağı Çinileri*, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 16-17.

⁴⁹ B. G. Yavuz, *a.g.e.*, 1990, s. 44.

⁵⁰ H. R. Ünal, *a.g.m.*, 2001, s. 64.

sırlı tuğlalarla oluşturulmuş daha küçük eşkenar dörtgen şekilleri yerleştirilerek kompozisyon tamamlanmıştır (Fot. 9).

Gövdenin üçüncü bölümü olan petek kısmı, sırsız ve firuze renkli sırlı tuğlalarla oluşturulmuş, yatay görünümlü zikzak deseniyle bezenmiştir (Fot. 10). Şerefeye geçiş kısmı ve şerefe günümüzde sıvalıdır.

Doğu cephesinde ahşap sundurma içine alınan ve yüksekliği çatı seviyesine ulaşan taçkapı üç sıra düz ve kalın silme ile çevrelenmiştir. Zıvana geçmeli, basık kemerli kapısının kilit taşı üzerinde kabartma bir palmet motifi ve yüzeyi dilimli bir kabara bulunmaktadır. Kemer köşelikleri üzerinde çiçek motifli iki adet gülbezek yer alır. Kemerin köşe taşları üzerinde ise, yüzeylerinde yazı olan birer madalyon vardır (Fot. 11). Kemerin üzerinde eğik silmelerle çerçevelenmiş yapım kitabesi ve bunun üst kısmında da bir ayetten alınma iki satırlık başka bir kitabe yer alır.

Caminin kuzey cephesinde ahşap sundurma içine alınan, işçilik ve kompozisyon bakımından doğu girişine benzer olan taçkapısı düz ve kalın silmelerle dıştan sınırlandırılmıştır. Üzerinde Ayetel Kürsi ve Kur'an'dan alınmış ayetler yazılı olan kuşak, kapıyı üç yönden çevrelemiştir. Taçkapının geçmeli taşlarla oluşturulmuş sivri kemerinde, kilit taşı üzerinde, vazo içinden çıkan beş dallı hayat ağacı motifi bulunmaktadır. Hayat ağacının dallarının ucunda, beş adet kabartma nar motifi vardır. Diğer kemer taşlarının üzerine, dörder adet karşılıklı gülbezek yerleştirilmiştir. Bu gülbezeler, yukarıdan aşağıya sırasıyla, çiçek motifi, ay-yıldız, çiçek motifi ve dinsel içerikli yazı ile tezyin edilmiştir. Taçkapının kemer köşeliklerinde, yıldız motifli iki adet gülbezek vardır. Taçkapının en üst kısmında, ortada "Allah" yazılı bir adet gülbezek bulunmaktadır (Fot. 12).

Caminin doğu cephesinde taçkapının iki yanında yer alan alt sıra pencereler yekpare mermerden birer dilimli kemerle örtülüdür. Kuzey yönündeki pencerenin sövelerinin üzeri sarmal bir silme ile çevrelenmiştir. Söve yüzeylerinde ise "S" kıvrımlı dilimli yaprak motifleri yer alır. Bunun üst kısmındaki pencerenin yedi dilimli kemeri, iki ayrı mermer bloktan oluşur. Dilimli kemerli pencerenin yüzeyinde yer alan daire şekilli zengi düğümüne benzer geçme motifinin ortasına bir gülbezek yerleştirilmiştir. Kemer köşelikleri kıvrım dallarla tezyin edilmiş, orta kısımlarına ise birer çarkifelek motifi işlenmiştir. Kemerin üzerindeki alınlıkta tek satırlık kitabe yer alır (Fot. 13).

Doğu taçkapısının güney yönündeki pencerede de, benzer kompozisyon küçük farklarla tekrarlanmıştır. Düz silmelerle çerçeveselenen alt sıradaki dikdörtgen pencerenin yukarıdaki pencerenin yanlarında burmalı gövdeli ve volütlü başlıklı iki mermer sütun bulunmaktadır. Sütunların üst kısmında mermerden, beş dilimli bir kemer yer alır. Kemerin tepe noktasında zengi düğümüne benzer bir geçme motifi vardır. Geçme motifinin ortasına bir adet gülbezek yerleştirilmiştir. Kemerin köşeliklerinde asma yaprakları ve üzüm salkımları kompoze edilmiştir. Pencerenin üst kısmı tek satırlık bir ayet ile sınırlandırılmıştır (Fot. 14).

Caminin güney cephesinde yer alan alt sıradaki pencerelerden batı yönündeki dikdörtgen pencere düz silmelerle çevrelenmiştir. Sivri kemerli pencerenin köşeliklerinde çarkıfelek motifli iki adet gülbezek yer alır. Doğu yönündeki sivri kemerli pencerenin köşeliklerine ise çiçek motifli iki adet gülbezek yerleştirilmiştir.

Caminin batı cephesinde süsleme bulunmamaktadır.

İç Cephe: İç mekânda süslemeler; mihrap, mihrap önü kubbesi, minber, pencere, kapı kanatları ve vaaz kürsüsünde toplanmıştır (Fot. 15,16).

Güney duvarının orta kısmında yer alan duvar yüzeyinden yaklaşık olarak 0.05 m. dışarı çıkıntılı şekilde dikey dikdörtgen mihrap, çini mozaik tekniğiyle süslenmiştir (Fot. 17). Mihrapta uygulanan çini mozaik süslemede zemin firuze, motifler patlıcan moru renktedir. Fakat en dıştaki bordürde tam tersi bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Dıştan içe doğru üç adet bordürle çevrelenmiştir. En dıştaki bordür, yaklaşık 0.10 m. genişliktedir. Patlıcan moru zemin üzerine, firuze çiniden çifte ok ucu motiflerinin birbirine bağlanmasıyla meydana gelmiştir. Ok uçları sekizgen motiflerle birbirine bağlanmıştır. İkinci bordür yaklaşık 0.23 m. genişlikte olup, beş köşeli yıldızların, birbirine geçmeli olarak oluşturdukları geometrik kompozisyonla kurulmuştur. Üçüncü bordür, yaklaşık 0.25 m. genişliğinde, dış bükey olarak mihrap nişine ulaşır. Bu şerit, firuze mavisi zemin üzerine, patlıcan moru renkte çinilerle, birbirine geçmiş palmet motifleriyle bezenmiştir (Çiz. 2)

Mihrap nişinin üzeri, mukarnaslı kavsara ile örtülüdür. Mukarnas yuvalarının yüzeyleri, yıldız, dörtgen, üçgen ve dikdörtgen çubuk şekilli geometriksel düzenlemeye sahiptir. Kavsaranın ilk sırasında, sağda bulunan mukarnas yüzeyinde eşkenar dörtgen şekiller oluşturulmuştur (Çiz. 3). Sol tarafta ise çokgenler arasında mekik şeklinde motifler kompoze edilmiştir (Çiz. 4). İkinci sırada ortadaki nişin sağında ve solunda bulunan mukarnas yüzeyleri, simetrik, benzer motiflerle bezenmiştir (Çiz. 5). En soldaki mukarnas yüzeyi, altıgen çevresine geometrik şekillerin yerleştirildiği simetrik motifle süslenmiştir (Çiz. 6). Kavsaranın üçüncü sırasındaki mukarnas yüzeylerinde, ortadaki nişin içinde eşkenar dörtgen şeklin etrafına yerleştirilen dört kareden oluşan örnek (Çiz. 7), yanlardaki mukarnas yüzeylerinde ise en sağda tersli düzlü işlenmiş iki örnek bulunmaktadır (Çiz. 8). İçe doğru ikinci mukarnasın yüzeyinde, eşkenar dörtgenlerle oluşturulmuş firuze renkli altı sivri köşeli yıldızın etrafı, patlıcan moru eşkenar dörtgen desenleri ile bezenmiştir (Çiz. 9). Kavsaranın dördüncü sırasında yer alan üç mukarnasın yüzeylerinde, ortada zikzaklı bir örnek (Çiz. 10), iki yanında ise stilize edilmiş kelebek motifleri yatay ve düşey ekseninde yerleştirilerek kompozisyon oluşturulmuştur (Çiz. 11). Beşinci sırada yer alan iki mukarnas yüzeyinde, yatay kırık çizgilerle oluşturulmuş motif yer alır (Çiz. 12). Mukarnas yuvalarının arasında kalan üçgen kısımların ortasına altı köşeli yıldızlar işlenmiştir. Kavsara, istiridye motifi ile tamamlanmıştır (Fot. 17).

Kavsara kemer köşe yüzeyleri, altı köşeli yıldız ve dikdörtgen çubuklardan oluşan kompozisyonla tezyin edilmiştir (Çiz. 13). Kavsaranın üst kısmı zikzak motifli, yatay yerleştirilmiş bir bordürle sınırlandırılmıştır. Mihrap nişinde, beş ve sekiz kollu yıldızdan gelişen geometriksel geçme örneği meydana getirilmiştir (Çiz. 14). Mihrap nişinin her iki yanında bulunan köşe sütunçeleri, bir dolu bir boş palmet motifi şeklinde düzenlenmiştir (Çiz. 15).

Harimde mihrap önündeki alanı sınırlayan üç kemerden, kuzey yönündeki kemerin kuzey taçkapısına bakan yüzeyi çini mozaik tekniğiyle süslenmiştir (Çiz. 16). Süsleme altlı üstlü iki bölümden oluşmaktadır. Üst kısımda yatay dikdörtgen şeklinde bir âyet kitabesi yazılıdır. Kitabe, iki yönlü palmetlerden oluşan şerit ile alt ve üst kısımdan sınırlandırılmıştır (Çiz. 17). Kitabenin alt kısmında, kemer köşe yüzeyleri patlıcan moru ve firuze rengi çinilerle kaz ayağı motiflerinin birbirinin içinden geçerek oluşturduğu altıgenlerle kompoze edilmiştir (Fot. 18).

Mihrabın üst kısmında, alçı kabartma tekniğiyle oluşturulmuş yatay dikdörtgen pano, üst ve iki yan kenarında, yarım yuvarlak biçimde şekillendirilmiştir. Pano, beyaz ve altın yıldız renkli şeritle çerçevelenmiştir. İki yan kenarlardaki yuvarlak alanlarda, birbirine bakışır şekilde ay-yıldız yerleştirilmiştir. Tepe kısımdaki yuvarlak alan, mihrap önü kubbesinin göbeğinde bulunan, çeşitli çiçeklerden oluşan kompozisyonla süslenmiştir. Dikdörtgen panonun üst kısmında, alçı kabartma tekniğiyle yapılmış, kıvrık dallar ve yaprak motiflerinden oluşmuş tezyinat yer alır. Bu tezyinatın orta kısmında, altın yıldız renkle boyanmış, ay-yıldız motifi bulunmaktadır (Fot. 19).

Mihrap önü kubbesinin merkezinde alçı kabartma tekniğiyle yapılmış süsleme bulunmaktadır. Merkez daire, barok üslubunda kalın dişli yapraklar ve kıvrım dallarla kuşatılmıştır. Kalın yapraklardan oluşan bu kompozisyonun etrafı çeşitli çiçeklerden oluşan çelenk şeklinde süsleme ile çerçevelenmiştir. Çevresine üzüm salkımlarıyla birlikte asma dalı yerleştirilmiş ve gerçeğe yakın renkte boyanmıştır. Bu kompozisyon ince, mavi renkli bir silmeyle sınırlandırılmıştır.

Süslemenin çevresinde, üçerli düzen halinde, onaltı grup sarı renkli kurdele uçları çıkartılmıştır. Kubbenin tamamına beş kollu yıldızlar yerleştirilmiş ve altın yıldız rengiyle boyanmıştır (Fot. 20).

Mihrabın güneybatısında yer alan minber ceviz ağacından yapılmış olup, künde-kârî tekniği uygulanmıştır⁵¹. Minberin süslemesinde geometrik ve bitkisel unsurlar, yazı ile bütünleştirilerek kompoze edilmiştir. Minber şerefesinin batı yüzünde, köşkün alt kısmında yer alan kitabede ustanın ismi yazılıdır⁵² (Fot. 21).

Minberin üçgen yan aynalıklarında merkezden gelişen sekiz kollu yıldız çevresinde beş kollu küçük yıldızlar ile çokgenler ve dörtgen parçalardan oluşan kompozisyon yer alır (Çiz. 23). Bu geometrik yüzeyler, palmet, rumî ve kıvrık dallarla bezenmiştir. Aynalık üzerinde yer alan sekiz kollu yıldızların aralarındaki beş köşeli yıldızlar dörtlü gruplar oluşturmuştur. Aynalığın orta ekseninde üst üste gelecek biçimde yerleştirilen üç adet kabara vardır. Dörtlü yıldız grubunun ortasına ise, bitkisel bezemeli sekizgen panolar yerleştirilmiştir. Aynalık kısmının altında süpürgelik kısmı yoktur (Fot. 22). Minberin batı ve doğu yan aynalıkları ile köşk altı aynalıklarında aynı tezyinat uygulanmıştır.

⁵¹ “Eni 4.50 m.; külâh tepesine kadar boyu 7.00 m.; genişliği 1.15 m.’dir.” Bkz. A. H. Bayat, *a.g.m.*, 1991, s. 135.

⁵² “Muzaffereddün bin Abdülvahid bin Süleyman el-Urani” yazılıdır. Bkz. A. H. Bayat, *a.g.m.*, 1991, s. 134-135.

Köşkün alt kısmında yuvarlak kemerli geçit bulunmaktadır. Geçit kısmının üzerinde, dikey dikdörtgen alanda on kollu yıldızlar ve çokgen panolardan oluşan kompozisyon yer alır. On kollu yıldızların etrafına beş köşeli küçük yıldızlar, çokgenler ve kaz ayağı motifleri yerleştirilmiş, ortasına her iki yönde dikey eksende ikişer kabara işlenmiştir (Fot. 22). Köşkün külahı, üçgen ahşap panolardan oluşturulmuş, dokuz kenarlı bir pramidal şeklindedir.

Rumî ve palmetlerden oluşan motiflerle bezeli bordür, minberdeki tüm yüzeyleri birbirinden ayırır (Çiz. 18-19-20-21-22). Köşk aynalıkları, geometrik kurguya sahiptir. Merkezden gelişen kırık çizgilerle oluşturulan sekiz köşeli yıldız deseni alt ve üst kısımdan kitabelerle sınırlanmıştır. Şerefe, geometrik geçmelerle bezenmiş piramidal külahla tamamlanmıştır.

Minber korkulukları ajurlu oyma tekniğinde yapılmış olup, sekizgen ve sekizgenlerin aralarında oluşan kare desenlerle tezyin edilmiştir. Korkuluklar üst kısımdan tek sıra, alt kısımdan çift sıra bitkisel bordürle sınırlandırılmıştır (Fot. 23).

Minber kapısının kanatları 0.43 m. x 1.56 m. boyutlarındadır⁵³. Kapı kanatlarındaki geometrik ve bitkisel motifler birbirinden, rumîlerden oluşan bordürle ayrılır. Aynı bordür, kapı yan sövelerinde de yer alır. Kapı kanatları üç pano halinde düzenlenmiştir. Alt ve üst kısımda yatay dikdörtgen küçük panolar, ortada ise dikey dikdörtgen büyük pano yer alır. En üstteki panodaki kitabenin çevresi rumî motifli bir bordürle sınırlandırılmıştır. Ortadaki dikdörtgen panonun yüzeyi, boşluk bırakılmadan bitkisel örneklerle tezyin edilmiştir. En alt kısımdaki panoda da rumî, palmet ve kıvrık dallardan oluşan süsleme yer alır (Fot. 24).

Minberin kapı aynalığı, sülüs kitabelerle iki kısım halinde düzenlenmiştir. Sonsuza giden geometrik kurgulu kısımda, minber korkuluklarında işlenen motifler tekrarlanmıştır. Bu geometrik kompozisyonda sekizgen, altıgen ve dört köşeli yıldızlar bulunmaktadır. Aynalık kısmının üzerinde minber tacı yer alır. Minber tacı, ajur tekniğinde işlenmiş bitkisel motiflerden oluşur. Ortada kısımda bir kökten çıkan rumîler tepe kısımda birleşip palmet meydana getirir. Palmetin yan yapraklarından ve tepe yaprağından çıkan kıvrık dallar ise yeni motifler oluşturarak sonsuza devam eder (Fot. 24).

⁵³ R. H. Ünal, *a.g.m.*, 2001, s. 72.

İç mekânda pencere ve kapı kanatları ceviz ağacından yapılmış olup⁵⁴, düz yüzeyli derin oyma ve eğri kesim tekniğinde işlenmiştir. Ahşap pencere sövelerinin harime bakan yüzlerinde, rumî ve palmetten oluşan aynı geçme bordür, her bir kanadın üç kenarını çevrelemiştir. Dikey dikdörtgen şeklinde iki kanattan oluşan ve içe doğru açılan pencerelerin her kanadı üçer panoya bölünmüştür. Üstteki yatay dikdörtgen pano sülüs hatla Hadis-i Şerif yazılı kitabeler ile ortadaki dikey dikdörtgen pano her pencerede farklı bir kompozisyonla, en alttaki yatay dikdörtgen pano girift rumî ve palmet motifleriyle süslenmiştir⁵⁵. Pencerelerin iç mekâna bakan kısmına yaklaşık 0.15 m. genişliğinde pervaz yapılmış olup, kanatlar bu pervaza tutturulmuştur. Pervazların ve ortadaki binilerin yüzeylerinde, rumî ve palmetlerden oluşan geçme örneği kullanılmıştır. Binilerin orta kısmına, palmet ve rumîlerle süslü, küçük gülbezek yerleştirilmiştir. Bütün pencerelerin pervazlarında ve binilerinde bu süsleme detayı bulunmaktadır.

Kuzey duvarının, doğu yönünde bulunan pencere kanatlarında, ortadaki panoda, yuvarlak şekilli şemsenin alt ve üst kısmında, damla şeklinde iki motif yer alır. Şemsenin ve damla şekillerinin yüzeyi, belli bir düzende, rumî ve palmetlerden oluşan bitkisel kıvrımlı kompozisyonla süslenmiştir (Fot. 25). Batı yönündeki pencere kanatlarının orta kısmındaki panoda, caminin minberinde yer alan kompozisyona benzer bir süsleme bulunmaktadır. Eşkenar dörtgenler, beş kollu yıldızlar, on iki kollu yarım yıldızlar ve dörtgenlerden oluşan geometrik bir tezyinat işlenmiş, bunların yüzeyi rumî ve palmetlerle bezenmiştir.

Doğu duvarının, kuzey yönündeki pencere kanatlarında, ortadaki panoda, yıldız ve üçgenlerden oluşan geometrik geçme örnekleri vardır. Örneklerin iç yüzeyi ve aralardaki boşluklar, bitkisel bezemeye tamamlanmıştır (Fot. 26). Güney yönündeki pencere kanatlarında ince silmelerle oluşturulmuş geometrik kompozisyon bulunmaktadır. Kompozisyonun yüzeyi bitkisel tezyinatla süslenmiştir.

Batı duvarının güney yönündeki pencere kanatlarında, ortadaki panoda geometrik kompozisyon kıvrımlı bitkisel tezyinatla düzenlenmiştir. Kuzey yönündeki pencere kanatlarında, ortadaki pano dokuzgenler, altıgen şekiller, yıldız ve mekik motiflerinden oluşan kompozisyonla bezenmiştir (Fot. 27).

⁵⁴“Pencere kanatlarının enleri 0.56-0.61 m.; boyları 1.71-1.97 m.; kalınlıkları 0.04-0.045 m. arasında değişmektedir.” Bkz. A. H. Bayat, *a.g.m.*, 1992, s. 238.

⁵⁵ Bu panolardan üsttekiler 0.24x0.31 m.; ortadakiler 0.41x0.96 m.; alttakiler ise 0.18x0.41 m. boyutlarındadır. A. H. Bayat, *a.g.m.*, 1992, s. 238.

Güney duvarında her iki yanda bulunan pencere kanatlarının süslemeleri, ana hatlarıyla aynıdır. Ortadaki panoda üç adet palmet motifi dikey olarak yerleştirilmiş ve altın yıldızla konturlanmıştır. Palmetlerin yüzeyi ve zemin, bitkisel süslemeyle tezyin edilmiştir (Fot. 28).

Hem kuzey, hem de doğu yönündeki kapı kanatlarında benzer süsleme detayı görülmektedir. Kapılar üç pano halinde düzenlenmiştir. En üstteki yatay dikdörtgen panoda, dini içerikli yazı yer alır. Ortadaki dikey dikdörtgen pano, bir adet dikey eşkenar dörtgen motifliyle tezyin edilmiştir. En alt kısımdaki yatay dikdörtgen pano sade görünümlüdür. Bu üç pano, ince bir şeritle çerçevelenmiştir (Fot. 29,30).

Vaaz kürsüsünün taşıyıcı kısmında, alçı kabartma tekniğiyle yapılmış, beyaz ve altın yıldız renkle boyanmış süsleme bulunmaktadır. Süslemede iki yan kenarlarda “S” kıvrımlı motif ve iri yaprak desenleri yer alır. Orta kısımda iri yaprak motifleri arasında altın yıldız renkle boyalı yuvarlak kabara vardır. Kompozisyon, yıldız motifleri ve büyük “T” harfinin ters düz yerleştirilmesiyle oluşan bordürle sınırlandırılmıştır. Vaaz kürsüsü korkulukları ahşap olup, minber korkuluklarıyla aynı tezyinata sahiptir. Günümüzde beyaz renk ile boyalıdır (Fot. 31).

Caminin iç ve dış mekânında kitabeler ve madalyonlar içinde yazılar bulunmaktadır. Ayrıca minber yüzeyinde, ahşap pencere kanatları ve mihrap üstünde, taçkapılarda, dış cephede pencere alınlıklarında ayetler ve hadis-i şerifler vardır.

Doğu cephesindeki taçkapının kemer ayaklarında iki adet yuvarlak madalyon üzerinde yazı bulunmaktadır⁵⁶. Kapının üst kısmında yatay dikdörtgen pano yüzeyinde inşa kitabesi yar alır. Bu panonun üst kısmına aynı boyutlarda ikinci bir kitabe yerleştirilmiştir⁵⁷.

Kuzey taçkapısının sivri kemeri ayaklarında iki adet gülbezek süslü yazılarla tezyin edilmiştir⁵⁸. Taçkapının üst kısmındaki sundurmanın alt bölümünde, gülbezek içinde, aynı yazı şekliyle “Allah” yazısı okunmaktadır. Kapıyı çevreleyen silme yüzeyinde Âyetel Kürsi yazılıdır.

⁵⁶ Sağdaki gülbezekte: “Mülk Allah’ındır”, sol taraftaki gülbezekte: “Tek hüküm sahibi Allah’dır” yazılıdır.

⁵⁷ “Bakara Suresi ve Fatır Suresinden ayetler” vardır. Bkz. B. G. Yavuz, *a.g.e.*, 1990, s. 39.; Caminin imamı İrfan Yaşar’ın verdiği bilgiye göre, Tevbe Suresi ve Fatır Surelerinden ayetler vardır.

⁵⁸ Sağdaki gülbezekte: “Mülk Allah’ındır”, sol taraftaki gülbezekte: “El izzetü lillah (İzzet, şan, şeref Allahü Tealaya mahsustur)” yazılıdır.

Doğu cephesinin, kuzey ve güney yönündeki, alt sıradaki pencerelerin üst kısmında mevcut olan yatay dikdörtgen levhalarda Arapça yazılmış dini içerikli yazı bulunmaktadır⁵⁹.

Minber köşkünün her iki yanında arapça yazıtlar yer alır. Batı yüzündeki üçüncü satırda ustanın adı yazılıdır⁶⁰. Minberin batı yönündeki korkulukta bitkisel süslemeler arasında tarih kitabesi bulunmaktadır⁶¹.

Minber kapısının aynalık kısmındaki geçmelerin alt ve üst kısmında, iki satır halinde hadis-i şerif yazılıdır⁶². Minber kapısının, sağ tarafının yukarı kısmında⁶³ ve sol kanadının yukarı kısmında⁶⁴ birer hadis-i şerif bulunmaktadır. Minberin sağ tarafında, Kur'an tahtını teşkil eden geçmelerin üstünde bir satır⁶⁵ ve altında üç satır⁶⁶ dini içerikli yazılar vardır. Minberin sol tarafında, Kur'an tahtını teşkil eden geçmelerin üstünde bir satır⁶⁷ ve altında üç satır⁶⁸ dini içerikli yazılar yer alır.

⁵⁹ Güney yönündeki pencerenin üst açıklığında, Kelime-i Tevhid ve Fetih Suresi'nden bir ayet vardır, kuzey yönündeki pencerenin üst açıklığında Cin Suresi'nden ayet vardır.

⁶⁰“Aydınoğlu bilgin ve adaletli hükümdar Mehmed Bey bu güzel minberin meydana gelmesini emretti. Aziz ve mansur olsun.” Bkz. B. G. Yavuz, *a.g.e.*, 1990, s. 42.

⁶¹ “Bu minber, 722 yılında yapıldı.” Bkz. B. G. Yavuz, *a.g.e.*, 1990, s. 42.

⁶² Türkçesi: “Ey Allah'ım, amel olunmayan, faydalanılmayan ilimden, huşu'suz Allah korkusu olmayan kalpten, kabul olunmayan duadan, aç nefisten, işte şu dört şeyin şerrinden sana iltica ederim. Zat-ı Ulûmiyetine sığınırım.” Bkz. Mehmet Zeki Oral, “Anadolu'da Sanat Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri”, *V. D., V, Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı*, Ankara 1962, s. 60.

⁶³ Türkçesi: “Allah indinde sevgili makam, mekân mescitlerdir.” Bkz. M. Z. Oral, *a.g.m.*, 1962, s. 60.

⁶⁴ Türkçesi: “Açların karınlarını doyurmak, amellerin efdalı, işlerin en iyisidir.” Bkz. M.Z. Oral, *a.g.m.*, 1962, s. 60.

⁶⁵ Türkçesi: “Ateşin odunu yediği, yaktığı gibi, hasette muhakkak hasenatı, iyilikleri yer yutar.” Bkz. M. Z. Oral, *a.g.m.*, 1962, s. 60.

⁶⁶ Türkçesi: “İnsanların ekserisi cennete giremezler, ancak Allah'a sığınan, günahlardan çekinen kimselerle, iyi huylu insanlar girebilirler; Her kim kırk sabah Allah'a ihlâs ile gönülden bağlılık dua ve niyaz, ibadet ederse, Allah-ü Teâlâ da onun kalbinden lisanı üzere hikmet menbaları akıtır, izhar eder. Yani o kimsenin kalbine ilâhi hikmetler doğar ve lisanı ile de ifade eder; Arni'li Süleyman oğlu Abdülvahid oğlu Muzafferü'd-din yaptı.” Bkz. M. Z. Oral, *a.g.m.*, 1962, s. 60-61.

⁶⁷ Türkçesi: “Hak Teâlâ dilimin zikri, sükûtumun fikri, gözümün nazarı ile meşgul olmasını emreder.” Bkz. M. Z. Oral, *a.g.m.*, 1962, s. 61.

⁶⁸ Türkçesi: “Her kim ahiret kerametiyle nurlanırsa, dünya ziynetini de davet etmiş olur; Aydınoğlu bilgin ve adaletli hükümdar Mehmed Bey bu güzel bedi' minberin meydana gelmesini emretti. Aziz ve Mansur olsun; Her kim ahiret ameliyle dünyasını talep ederse, onun için ahrette nasip vardır.” Bkz. M. Z. Oral, *a.g.m.*, 1962, s. 61.

İç mekânda sekiz adet ahşap pencere kanatlarının her biri dikey düzende üç bölüm halinde süslenmiştir. Bu bölümlerin en üst kısmındaki, yatay dikdörtgen alanlar yüzeyinde ayetler yazılıdır⁶⁹ (Fot. 32,33).

Mihrabının üst kısmında, yatay dikdörtgen pano yüzeyinde ayet kitabesi yer alır. Mihrap ve mihrap önündeki mekânını sınırlayan üç kemerden, kuzey yönündeki kemerin kuzey taçkapısına bakan yüzeyinde, çini mozaik tekniğiyle yazılmış bir ayet kitabesi bulunmaktadır⁷⁰.

⁶⁹ Güney cephedeki taç kapının güney yönündeki pencereden itibaren sırasıyla, birinci pencerenin ilk kanadında “Peygamber buyurdu ki”, ikinci kanadında “Ameller niyete göredir”; ikinci pencerenin ilk kanadında “Meclisler emanettir”, ikinci kanadında Müsteşar güvenilen kişidir”; üçüncü pencerenin ilk kanadında “Cemaatta rahmet, ayrılıkta azap vardır”, ikinci kanadında “Emanetler önemlidir, din nasihattir”; dördüncü pencerenin ilk kanadında “Kanaat bitmeyen bir hazinedir”, ikinci kanadında “Cennet cömertlerin yeridir”; beşinci pencerenin ilk kanadında “Gayret imandandır”, ikinci kanadında “Haya (utanma) imandandır”; altıncı pencerenin ilk kanadında “İman iki türlüdür. Yarısı sabır, yarısı şükürdür”, ikinci kanadında “Muhacir o kimse ki, Allah’ın yasaklarından kaçandır”; yedinci pencerenin ilk kanadında “Dil en güzel sadakadır”, ikinci kanadında “İyiliklerin en güzeli dostlara ikramdır”; sekizinci pencerenin ilk kanadında “Dua müminin silahıdır”, ikinci kanadında “Namaz müminin nurudur” yazılıdır.

⁷⁰ Allahın isimlerinden bazıları yazılıdır.

2.1.2. Derviş Ağa (Çarşı) Camii:

Yapının Yeri: Kurtgazi Mahallesi, Şehit Gürol Madan Caddesi, No:3’de bulunmaktadır (Fot. 34).

İnceleme Tarihi: 10.04.2011; 16.12.2011; 31.01.2012; 29.04.2012

Tarihçesi: Harim kapısının üst kısmı ile mükebbirenin altında yatay dikdörtgen taş alan yüzeyindeki beşer satırlık iki sütun halinde, Osmanlıca yazılan kitabede, Derviş Ağa tarafından H.1074/M.1663-1664 yıllarında inşa ettirildiği yazılıdır⁷¹ (Fot. 35).

İnşa edildiği tarihten günümüze kadar birçok onarım geçirmiştir. Günümüzde bina ziyarete ve ibadete açıktır.

Mimari: Doğu-batı yönünde eğimli bir araziye inşa edilen bina, 15.00 x 15.00 m. ölçülerinde kare plânlı olup, harim kısmı kubbeye örtülmüştür (Plân 2). Kubbe aynı zamanda köşelerde uçan payandalarla desteklenmiştir. Harim kısmı sekizgen kasnak üzerine tek kubbe ile örtülüdür.

Caminin minaresi batı cephenin kuzey ucunda yer alır. Alt kısmı kare, üst kısmı sekizgen olan minarenin silindir gövdesi doğrudan kaideye oturtulmuştur⁷² (Fot. 36).

Doğu cephesinde moloz taş ve tuğla malzeme örülüdür. Üç adet dikey dikdörtgen, sivri kemerli pencere düzensiz bir şekilde yerleştirilmiştir. Güney yönünde, alt sıradaki dördüncü pencere, sonradan örülerek kapatılmıştır.

Güney cephesinde moloz taş ve tuğla malzemeler yatay ve dikey olarak örülmüştür. Doğu ve batı yönünde, alt sırada, dikey dikdörtgen, sivri kemerli iki adet pencere bulunmaktadır. Üst sırada ise dikey dikdörtgen, sivri kemerli üç adet alçı şebekeli pencere yer alır. Bunların yukarılarında dikey dikdörtgen, sivri kemerli, bir adet, alçı şebekeli pencere vardır (Fot. 37).

⁷¹ “Bu mâbedi tâ haşre dek ger hayr ü şer a’ mâlina; Makbûl-i Dergâh âmeden tâk-ı bülendî rûşinâ; Âkil olan hayrât idüp makdûrunu sarf eyleye; Şâdi mekûn der rûz-ü şeb bâkî değil dâr-ı fenâ; ‘Alî küşâde câmii bünyâd iden Derviş Ağa; Bâğ-ı vüdüdun sebzeter lûtfunla kıl yâ rabbenâ; Dâhi bunun emsâline vâsıl ide bâri hüdü; Her rûz duadır mâcerâ bî iştibâh hamd ü senâ; Tübâ bihişt âsâ dimek lâyıkdurur bu camie; Zâdî begüft târihini kâlûbela hayr ül-binâ; Sene H.1074/M.1663-1664⁷¹” yazılıdır. Bkz. İnci Kuyulu, “Derviş Ağa Camii”, *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Hüseyin Rahmi Ünal, T. C. Kültür Bakanlığı Sanat Eserleri, Ankara 2001, s. 90.

⁷² İ. Kuyulu’ya göre, minare sonradan inşa edilmiş veya büyük yenilik geçirmiştir. Bkz. İ. Kuyulu, *a.g.m.*, 2001a, s. 83.

Batı cephesi, güney cephesini tekrar ederek, moloz taş ve tuğla malzeme ile örülüdür. Güney yönünde, alt sırada dikey dikdörtgen, sivri kemerli bir adet pencere, üst sırada dikey dikdörtgen, sivri kemerli iki adet pencere bulunmaktadır.

Eserin kuzey cephesinde dışarıya sivri kemer açıklılıklarıyla açılan üç gözlü son cemaat yerinin orta kısmından caminin iç mekânına ulaşılmaktadır. Binanın kuzey cephe aksında yer alan taçkapısı basık kemerli olup kemerde zıvana geçme tekniğinin kullanıldığı görülmektedir. Taçkapının doğu ve batı taraflarında birer mihrabiye ve boyuna dikdörtgen pencereye yer verilen simetrik bir cephe düzenlemesi görülmektedir. Üst kat seviyesinde de boyuna dikdörtgen, sivri kemerli ve alçıdan ajurlu iki adet pencere açıklıklarına yer verilmiştir (Fot. 38).

Pendantiflerle geçişin sağlandığı harim kubbesi sekizgen bir kasnak üzerine oturtulmuştur. Kuzeydeki iki pendantifin içerisi, tuğlalardan meydana getirilmiş testere dişi şeklinde basamaklarla yukarıdan aşağıya daraltılarak düzenlenmiştir. Kasnağa doğu, batı ve güney yönlerde birer sivri kemerli pencere açılmıştır. Doğru ve batı duvarlarının kuzey yönünde, karşılıklı konumda yerleştirilmiş iki dolap nişi bulunmaktadır. Ayrıca kuzeybatı köşesinde yuvarlak kemerli minare kapı açıklığı yer alır. İç mekânın kuzeyinde ahşap desteklerle taşınan kadınlar mahfili vardır. Ahşap korkuluklu mahfilin, doğu ile batıda uzantıları ve ortasında müezzin köşkü mevcuttur. Mahfilin orta kısmından dış cepheye açılan dikey dikdörtgen şekilli ahşap kapı ile mükebbireye geçilir. Mahfile çıkış ise caminin batı duvarındaki minare girişinin ön kısmında verilmiştir.

Malzeme ve Teknik: Yapı, moloz taş ve tuğla örgüleriyle inşa edilmiştir. Kapı ve pencere kanatları, kadınlar mahfili ve vaaz kürsüsü ahşap malzemedir. Son cemaat yerindeki sütun ve sütun başlıkları devşirmedir.

Süslemeler:

Dış Cepheler: Cami dış cephesinde tezyinat son cemaat yeri kemerlerinin doğu ve batı köşeliklerinde, son cemaat yeri kemer kuşakları, kemer içlikleri, kubbelerin iç yüzeylerinde, alt ve üst kat seviyesindeki pencerelerin söve ve alınlıklarında, son cemaat yerindeki mihrabiye alınlıklarında, mükebbirenin oturduğu çıkıntının yüzeylerinde, kitabenin etrafında, taçkapı ile mihrabiye arasındaki alanda ve taçkapının köşeliklerinde, doğu cephede sonradan örülerek kapatılan pencerede ve taçkapının ahşap kapı kanatlarında bulunmaktadır.

Caminin son cemaat yeri kemerlerinin doğu ve batı köşeliklerinde lacivert renkli iki kulplu vazo içerisinde, sarı yapraklı, bordo renkli çiçeklerle süslenmiş kompozisyon ile beyaz sütunlarla sınırlandırılmış pano yüzeyinde, kahverengi vazo içerisinde, yeşil yapraklı, sarı, gri, kırmızı ve pembe renkli çiçeklerden oluşturulmuş kalemişi tezyinat yer alır (Fot. 39).

Son cemaat yeri kemerlerinin kuşakları ve kemer içlikleri kalemişi bezemelerle tezyin edilmiştir. Dış cepheye bakan kemer silmeleri kıvrımdal şeridiyle süslenmiştir. Kıvrımdal deseninin orta kısmına çiçek motifleri işlenmiştir. Kemerlerin zemine bakan alt yüzlerinin orta kısmına da, çiçek motifli yuvarlak madalyon yerleştirilmiştir. Son cemaat yerinin kuzey duvarındaki kemer kuşakları, kıvrım dallarla oluşturulmuş geçme örneğiyle süslenmiştir (Fot. 40).

Son cemaat yerinde bulunan ortadaki kubbe göbeğinde, kahverengi ve siyah renkli zemin üzerinde, dairesel form içinde, altı yapraklı, turuncu renkli bir çiçek, çevresinde aynı modelde oniki yapraklı, gri renkli büyük boy bir çiçek yer alır. Bu kompozisyon yeşil renkli, bitkisel şeritle sınırlandırılmış ve dört köşesine gri renkli gül goncaları yerleştirilmiştir. Kubbe kasnağı açık kahverengi ve “U” şeklinde bir bordürle çevrelenmiştir (Fot. 41).

Son cemaat yerinin doğu ve batısındaki kubbe merkezleri aynı tezyinata sahiptir. Tezyinatta ortada siyah renkli daire içinde, kırmızı renkli bir çiçek bulunmaktadır. Çevresi gri renkli, “S” kıvrımlı dallarla oniki bölüme ayrılmış ve her bir parçanın yüzeyine yeşil yapraklı beyaz renkli çiçekler tasvir edilmiştir. Kahverengi silmeyle çevrelenmiş olan bu bezemenin etrafı yeşil renkli, bitkisel desenli bir şeritle kuşatılmış, dört yanına simetrik düzende, dört adet kırmızı, gri ve turuncu renkli gül goncası yerleştirilmiştir (Fot. 42). Kubbe kasnağı “T” harfine benzer, mavi renkli birer bordürle kuşatılmıştır. Bu bordürün üst kısmında açık ve koyu mavi renkli silme şeridi üzerinde, yeşil yapraklı, bitkisel desende bir kuşak daha bulunmaktadır. İç kemer kuşakları, beyaz renkli zemin üzerine, yeşil yapraklı, mavi ve kırmızı renkli üzüm salkımlarından oluşan kompozisyonla süslenmiştir (Çiz. 24).

Kuzey cephesinin alt kat seviyesindeki pencerelerin üst açıklıklarında kahverengi kıvrımdal örnekleri resmedilmiştir. Bu kıvrımdal örneklerinin ortasına birer kulplu vazo içerisine kırmızı renkli güller yerleştirilmiştir. Alt sırada yer alan simetrik düzendeki iki mihrabiye alınlıklarında, kahverengi kıvrımdal örneklerinin ortasında, dairesel form içerisinde, altı kollu yıldızla süslü, siyah renkle belirginleştirilmiş madalyonlar⁷³ yer alır. Kapının sağ⁷⁴ ve solundaki⁷⁵ madalyonlar ile kapının üst açıklığında yer alan kitabenin etrafı yine kahverengi kıvrımdal örnekleriyle süslenmiştir. Kapının üst açıklığındaki kıvrımdal örneklerinin aralarına yeşil yapraklı motifler resmedilmiştir (Fot. 43). Mükebbirenin oturduğu çıkıntının alt kısmı, kahverengi vazolar içerisinde, turuncu renkli güller ve çiçeklerle süslenmiştir. Mükebbirenin ahşap kapısı üzerindeki açıklıkta ve üst kat seviyesindeki alçı şebekeli pencerelerin alınlıklarında yine kahverengi kıvrımdal örnekleri bulunmaktadır (Fot. 44).

Caminin basık kemerli kapısının üst kısmındaki kitabe, beşer satır halinde eski Osmanlı Türkçesiyle yazılmıştır. Ayrıca kapının kilit taşı üzerinde bir adet, kemer köşeliklerinde birer adet gülbezek bulunmaktadır.

Caminin doğu cephesinde alt sırada sonradan örülerek kapatılan pencerenin atkı taşı ortasında bir adet gülbezek, yanlarında geometrik geçme örneği ve palmetlerden oluşan kıvrımdal örneği yer alır (Fot. 45).

Ahşap kapı kanatlarında oyma tekniğiyle yapılmış süslemeler vardır. Kapının dış cepheye bakan yüzeyleri, beş bölüm halinde süslenmiştir (Fot. 46). En üst bölümde, ikişer adet eş büyüklükte kare panolar yüzeyinde, çiçek motifi yer alır. Hemen alt kısımdaki panoda yatay ve dikey dikdörtgen şekiller ile küçük kare şekillerden oluşan geometrik kompozisyon bulunmaktadır. Üçüncü panoda ikişer adet yatay dikdörtgen alan yüzeyinde, sepet örgüsü motifli kartuşlar işlenmiştir. Dördüncü panoda üçgene benzer şekillerle beş bölüme ayrılan kısımda, her bölüm çiçek motifleri ile süslenmiştir. En alt kısımda ise, ikişer dikdörtgen pano yüzeyinde vazo içerisinde kıvrık dallar içerisinde çiçek motifleri yer alır (Çiz. 25).

⁷³ Sağ ve sol yöndeki nişlerin üzerindeki altı kollu yıldız içerisinde “Allah” yazılıdır.

⁷⁴ Sağ tarafında bulunan madalyon içerisinde siyah renkle “Maşallah” yazılıdır.

⁷⁵ Sol tarafında bulunan madalyon içerisinde siyah renkle “Allah” yazılıdır.

İç Cephe: İç mekânda kalemîşi süsleme duvar yüzeylerinde görüldüğü gibi ahşap yüzeylerde de uygulanmıştır. Bunun yanı sıra vaaz kürsüsü ve kapı kanatları da ahşap olup oyma tekniğinde tezyin edilmiştir.

Caminin duvar yüzeylerinde, kubbe eteği, kubbe merkezi, minare girişi alınlığı, müezzin mahfilinin üst kısmı ile simetriği ve mihrap kalemîşi tezyinat ile süslenmiştir.

Harim kubbe eteği yeşil renkli, “U” harfine benzer şekillerden oluşan bordürle kuşatılmıştır. Bu şekillerin orta yüzeyinde, yeşil yaprak deseni ve sarı renkli küçük noktalar bulunmaktadır. Kubbe merkezinde, siyah renkli dairesel form üzerine, altın yaldız renkle “S” kıvrımlı dallar gerçekleştirilmiştir. Çevresi yaprak motifleriyle kompoze edilmiş ve bir şeritle kuşatılmıştır. Kubbe eteğinin alt kısmında, kubbenin sekizgen kasnak köşeleriyle, kemerli payandalar arasında kalan üçgen alanlarda siyah renkli sekiz adet yuvarlak madalyonların çevresi, farklı şekillerde bitkisel kompozisyonla süslenmiştir⁷⁶ (Fot. 47). Pandantiflerin yüzeyinde de bitkisel tezyinat bulunmaktadır (Fot. 48).

Kuzeybatısında yer alan minare giriş açıklığının üst kısmında mavi renkli kıvrık dallardan oluşan, yüzeyi boş bir madalyon vardır. Müezzin mahfilinin üst kısmı ile simetriğindeki alanda, yeşil yapraklı, pembe ve mavi çiçeklerle süslü, iki adet madalyon yer alır.

Mihrap nişi yukarı doğru daraltılmış ve çeyrek küre bir kavsarayla örtülmüştür. Her iki yanında, dörtgen birer kaide üzerinde, gömme iki sütun yer alır. Kavsara kemerinin köşeliklerinde, alçıdan dairesel silmelerle oluşturulmuş gülbezekler yer alır. Mihrap nişi içerisinde, yeşil zemin üzerinde, açık yeşille boyanmış ve iki yana toplanmış perde motifi vardır. Mihrabın yukarısındaki kitabenin üzerinde bitkisel kıvrımlı, altın yaldızla boyanmış, alçı ile yapılmış bordür yer alır (Fot. 49). Mihrabın üst kısmındaki, siyah renkli yatay dikdörtgen panonun yüzeyi, altın yaldız renkli yazı ile tezyin edilmiştir⁷⁷. Bu panonun üst kısmındaki çiçeklerle süslü madalyonda⁷⁸ ve simetriğinde yer alan bezemeli madalyonda⁷⁹ dini içerikli yazılar yer alır (Fot. 50)

⁷⁶ Sırasıyla Allah (C. C.), Hz. Muhammed (S. A. V.), Hz. Ebubekir (ra), Hz. Ömer (ra), Hz. Osman (ra), Hz. Ali (ra), Hz. Hasan (ra), Hz. Hüseyin (ra) isimleri yer alır.

⁷⁷ Al-i İmran Suresi 39. Ayetin ilk cümlesi yazılıdır. Anlamı: “Sonra (Zekeriya a.s.) mihrapta namaz kılmakta iken meleik (Cebrail a.s.) O’na şöyle seslendi:” .Bkz. Yeni Asya Neşriyat Araştırma Merkezi, (2009). *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Yeni Asya Neşriyat Birinci Baskı, İstanbul, s. 54

⁷⁸ “Yâ mücîbed deavet” yazılıdır. Anlamı: “Ey dualara cevap veren (Allah)”dir. Madalyondaki yazı Derviş Ağa Camii İmamı Hulusi Deveci tarafından okunmuştur.

⁷⁹ “Hz. Bilal-i Habeş-i” yazılıdır. Madalyondaki yazı Derviş Ağa Camii İmamı Hulusi Deveci tarafından okunmuştur.

Ahşap üzerine kalemişi tezyinat kadınlar mahfilinde de görülmektedir. Mahfilin tavanı çiçek motifleriyle süslenmiştir. Çiçek motifleri tek bir gül dalı şeklinde panolar içinde tasvir edilmiştir. Panolar ince çıtalarla geometrik desenler şeklinde düzenlenmiştir (Fot. 51).

Orta kısımdaki mahfil tavanı merkezinde, kare pano yer alır. Kenar suyu ile çerçevelenmiş olan kare alan, üçgen ve eşkenar dörtgen ahşap parçalarla kompoze edilmiştir. Bu geometrik parçaların yüzeyi, yapraklı gül dallarıyla süslenmiştir.

Kare alanın kuzey ve güney yönünde küçük dikdörtgen panolar olup, panoların yüzeyine gül tasvirlerine yer verilmiştir (Fot. 52). Kuzey yönündeki alan, dalgalı yeşil renkli şeritle çevrelenmiştir (Fot. 53).

Mahfil tavanının doğu yönündeki bölüm ortada dikdörtgen pano ve bu panoyu çevreleyen iki sıra kare pano ile tezyin edilmiştir. Ortadaki dikdörtgen pano, eşkenar dörtgen şeklinde düzenlenmiştir.

Mahfil tavanının batı yönünde tek bir pano şeklinde süsleme vardır. Tavan, çıtalarla eşkenar dörtgenlere bölünmüş, her bir bölümün yüzeyine birer gül motifi resmedilmiştir. Çevresi kenarsuyu şeridi ile kuşatılmıştır (Fot. 54). Mahfil tavanı zemini koyu sarı ve mavi renkli olup, üzerindeki çiçeklerin konturları siyah renkle belirlenmiştir. Yapraklar sarı ve yeşil renklidir. Daha çok gül motifi tekrarlanmıştır.

Camide vaaz kürsüsü ve caminin kapıları ahşap oyma tekniğiyle düzenlenmiştir. Kuzeydoğu köşede yer alan vaaz kürsüsünün ahşap korkulukları sütun şeklinde düşünülmüştür. Kürsünün yüzeyinde kare merkezli silmelerle, iç içe dörtgenler oluşturulmuştur. Bu dörtgenlerin tam ortasında, ahşap oyma tekniğiyle işlenmiş bir çiçek motifi yer alır (Fot. 55,56).

2.1.3. Karaoğlu Mustafa Efendi Camii:

Yapının Yeri: Camikebir Mahallesi, Karaoğlu Sokak, No:10'da bulunmaktadır (Fot. 57).

İnceleme Tarihi: 10.04.2011; 16.12.2011; 31.01.2012; 29.04.2012

Tarihçesi: Caminin orijinal inşa kitabesi bulunmamakla birlikte, onarım kitabesinde H.1176/M.1762 yazılıdır⁸⁰. Günümüzde çevresi duvarla çevrili olup, ibadete açıktır.

Mimari: Doğu-batı yönünde eğimli bir araziye inşa edilen cami, 15.00 x 15.00 metre ölçülerinde kare plânlı, ortadaki büyük kubbesi sekizgen kasnak üzerine oturtulmuş olup, güney ve kuzeydoğusunda yanlardan ikişer yarım kubbe ile desteklenmiş merkezi kubbelidir (Plân 3). Kubbe yuvarlaklarına, pandantiflerle geçilmektedir. Kemerler silmelerle şekillendirilmiştir.

Caminin batı cephesinin kuzey köşesinde, silindir gövdesi, sekizgen papuç kısmı ve sekizgen kaidesi olan, şerefeye mukarnaslarla geçişin sağlandığı minareye yer verilmiştir⁸¹ (Fot. 58). Tamamı kesme taşlarla inşa edilmiştir. Sekizgen prizma şekilli kaidesi üzerinde, üç dilimli çökertmeler vardır. Şerefeye üzerine 1962-1963 rakamları işlenmiş olduğundan, bu yıllarda onarım geçirdiği tahmin edilmektedir.

Caminin doğu cephesi, moloz taş ve tuğla malzeme ile örülmüştür. Pencereler iki sıra halinde düzenlenmiştir. Alt sırada dikey dikdörtgen sağır kemerli, iki adet pencere yer alır. Üst sırada iki adet pencereden kuzey yönündeki, dikey dikdörtgen ve sağır kemerlidir. Güney yönündeki alçı şebekeli pencere dikey dikdörtgen sivri kemerlidir.

Caminin güney cephesi taş ve tuğla malzemenin yatay ve dikey olarak örülmesiyle oluşturulmuş, almaşık yapıya sahiptir. Alt sırada dikey dikdörtgen sağır kemerli iki adet pencere, üst sırada alçı şebekeli, dikey dikdörtgen sivri kemerli iki adet pencere bulunmaktadır. Caminin güney batı köşesine devşirme bir sütun yerleştirilmiştir.

⁸⁰ İ. Kuyulu, caminin, 27 Recep 1196/8 Temmuz 1782 tarihli vakfiyesi olduğunu ve caminin vakıf senedinin düzenlendiği tarihten 20 yıl kadar önce tamamlanmış olabileceğini ifade etmektedir. Bkz. İ. Kuyulu, "Karaoğlu Camii", *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Hüseyin Rahmi Ünal, T. C. Kültür Bakanlığı Sanat Eserleri, Ankara 2001, s. 97-98.

⁸¹ İ. Kuyulu'ya göre, minare sonradan inşa edilmiş veya büyük yenilik geçirmiştir. Bkz. İ. Kuyulu, *a.g.m.*, 2001b, s. 83.

Caminin batı cephesi de moloz taş ve tuğla malzemenin yatay ve dikey olarak örülmesiyle oluşturulmuştur. Alt sırada dikey dikdörtgen sağır kemerli iki adet pencere yer alır. Üst sırada alçı şebekeli dikey dikdörtgen sivri kemerli bir adet pencere bulunmaktadır. Tek kubbeli, kare plânlı, sade görünümlü olan caminin en önemli mimari özelliği, iç mekânda batı duvarı üzerinde bulunan Hacı Karazade Mustafa Efendi'nin kendisi için yaptırdığı özel mahfildir. Caminin batı duvarı üzerinde, dışarıdan bakıldığında cumba görünümü günümüzde de mevcut olan mahfil alçı şebekeli bir pencere ile iç mekâna açılmaktadır (Fot. 59).

Kuzey cephesinde dışarıya sivri kemer açıklılıklarıyla açılan üç gözlü son cemaat yerinin orta kısmından caminin kuzey cephesine ulaşılmaktadır. Yapının devşirme sütun ve sütun başlıkları tarafından taşınan kubbelerle örtülü üç gözlü son cemaat yeri de bulunmaktadır. Son cemaat yerindeki devşirme sütunlar korint başlıklıdır. Kuzey cephesinde yer alan kapısı dikey dikdörtgen ve yuvarlak kemerlidir. Kapının doğu ve batı tarafında yuvarlak kemerli çökertme içine yerleştirilmiş boyuna dikdörtgen iki adet pencere vardır. Üst kat seviyesinde orta kısımda kapısı üç dilimli kemerle şekillendirilmiş mükebbire ve her iki yanında boyuna dikdörtgen pencere simetrik düzende yerleştirilmiştir (Fot. 57).

Caminin kuzey yönünde yer alan altıgen plân formuna sahip şadırvanın kubbesi altı sütun tarafından taşınmaktadır. Yarım küre şeklindeki kubbe, bir zamanlar çinko kaplı olup⁸², günümüzde kurşun kaplıdır⁸³ (Fot. 60).

Caminin iç mekânında kuzey yönünde yer alan kadınlar mahfili, dört ahşap destekle taşınmaktadır. Destekler ahşap kemerle birbirine bağlıdırlar. Doğu duvarının kuzey yönünde, yuvarlak kemerli niş, karşısında minare girişi vardır. Kadınlar mahfiline de minare girişinden ulaşılmaktadır.

Bânisi Mustafa Efendi'nin mezarı, caminin bahçesinde, batı yönünde yer alan hazirede bulunmakta olup, kitabesinde vefatı H.1210/M.1795 olarak yazılıdır⁸⁴.

Cami, günümüzde bir ihata duvarıyla çevrilidir. Bahçesindeki anıtsal çınarıyla mistik bir atmosfere sahip olup, ibadete açıktır.

⁸² B. G. Yavuz, *a.g.e.*, s. 49.

⁸³ İ. Kuyulu, *a.g.m.*, 2001b, s. 91.

⁸⁴ N. Başgelen, 2010. *a.g.e.*, s. 8.

Malzeme ve Teknik: Caminin duvarları moloz taş ve tuğladan, minaresinin duvarları düzgün kesme taştan yapılmıştır. Şadırvanın kubbesi kurşun kaplı olup, çeşmelerin bulunduğu gövde mermerden yapılmıştır (Fot. 60).

Son cemaat yerinin taşıyıcıları olan dört adet devşirme sütunlardan üçü granit, biri mermerden oluşmuştur⁸⁵. Caminin iç mekânında güney duvarında yer alan mihrap alçıdan, yine güney duvarında mihrabın hemen sağında bulunan minber ve güney doğu yönündeki vaaz kürsüsü mermerden yapılmıştır. Kadınlar mahfili, kapı ve pencerelerde ahşap malzeme kullanılmıştır.

Süslemeler:

Dış Cepheler: Caminin dış cephesinde kalemişi süsleme yoğundur. Kapı ile alt sıra pencereleri arasındaki kısımda yer alan siyah renkli madalyonların çevresi, yeşil yapraklar ve kırmızı güllerle tezyin edilmiştir (Çiz. 26). Kuzey yönünde son cemaat yerindeki, dört adet devşirme sütundan, üçünün başlığı korint stilinde yapraklarla bezenmiş, diğer sütun başlığı üzerine kartal figürü işlenmiştir (Fot. 61,62).

Caminin kuzeyindeki şadırvanın gövdesi, oniki bölüme ayrılmıştır. Her bir bölümün üzerinde eşkenar dörtgen şeklinde geometrik kompozisyonlar bulunmaktadır. Dörtgenlerin üzeri kıvrımlı süslemelerle tezyin edilmiştir. Dörtgenlerin orta kısmında, oniki adet çeşme yer alır.

İç Cephe: İç mekânda minber ve vaaz kürsüsünde oyma, mihrap ve mihrap önü kubbesi alçı üzerine kalemişi süsleme, kadınlar mahfili ahşap üzerine kalemişi süsleme, kapı ve pencere kanatları oyma tekniğiyle yapılan süslemeler şeklindedir.

Mermerden yapılmış olan minberin yapılış tarihi ve ustası belli değildir (Fot. 63). Minberin üçgen yan aynalıklarının her iki yüzeyinde, Mühr-ü Süleyman'ın tuğrası⁸⁶ (altı köşeli yıldız) işlenmiştir (Fot. 64). Sağ taraftaki üçgen aynalıktaki tuğranın üzerinde, alêmiyle birlikte bir minare külâhı (Fot. 64); sol taraftaki üçgen aynalıktaki tuğranın üzerinde yapraklı bitkisel kıvrımlı bir motif yer alır. Tuğranın çevresinde, alt bordür ve dikey kenar bordürü, geometriksel geçme örneğiyle düzenlenmiştir. Yatay bordür "S" kıvrımlı bitkisel süsleme içerisinde nar motifleriyle bezenmiştir.

⁸⁵ B. G. Yavuz, *a.g.e.*, s. 48.

⁸⁶ "Mühr-ü Süleyman, Anadolu-Türk sanatında görsel değerinin yanı sıra farklı içsel anlamlar taşıyan; hemen hemen her türlü malzemeye farklı teknikler uygulanarak işlenebilen bir semboldür." Bkz. İdil Türel, *Türk Sanatında Altı Köşeli Yıldız (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı, İstanbul 2006, s. 121.

Süpürgeliklerin alt kısmında sağır yuvarlak kemerler ve oval çerçeveli panolar, sütunlarla birbirinden ayrılmıştır.

Minberin kapısı, iki sütun üzerinde yuvarlak kemer ve taç kısmından oluşmaktadır. Kapı sütunları, bitkisel bezemeli bordürle süslenmiştir. Kemer köşeliklerinde, sütunların üst kısmında birer sürahi motifi bulunmaktadır. Bu sürahi motifleri kıvrık dallar ve çiçek motifleriyle kompoze edilmiştir. Taç bölümü kıvrık dallarla tezyin edilmiş, tepe kısmı altı kollu yıldız ve ay motifiyle tamamlanmıştır. Giriş kemeri alınlığında, yeşil boyalı bir kitabe yer alır (Fot. 63).

Dört sütunla sınırlandırılmış köşk kısmı, yuvarlak kemerli girişle düzenlenmiştir. Kemer köşelikleri bitkisel kıvrımlı tezyinatla süslüdür. Kemer üzerinde yeşil renkli bir kitabe yer alır. Sekizgen külahın oturtulduğu kasnakta, sekiz adet küçük pencere açılmıştır. Külahın ay ve yıldızdan oluşan alêmi vardır.

Köşk kısmının alt tarafında yuvarlak kemerli geçit yer alır. Kemer köşeliklerinde, her iki yönde bitkisel kıvrım dallı tezyinat bulunmaktadır. Köşk yan aynalıklarında ise, “S” kıvrımlı desen üzerine eşkenar dörtgen yerleştirilmiştir.

Korkuluk kısmı “S” motifli bezemelerle şekillendirilmiş, dört bir tarafı kıvrımdallı bitkisel bordürle çevrelenmiştir.

Mermer vaaz kürsüsü, dört adet yatay ve dikey dikdörtgen panolara ayrılmış olup, taş oyma tekniğiyle şekillendirilmiştir. Batı duvarına bitişik olan ilk panoda, toplanmış bir perde motifi, bir çiçek ve bir selvi ağacı yer alır. Yanındaki ikinci panoda, kıvrık dallı, yapraklı bitkisel bezeme bulunmaktadır. Kürsünün tam ortasında dikdörtgen panoda, bir kase içinde nar, armut, elma gibi çeşitli meyvelerden oluşan, değişik çiçeklerle bezenmiş, natürmort vardır. Son pano, yine kıvrık dallı, yapraklı bitkisel bezemeli süsleme ile tezyin edilmiştir (Fot. 65).

Kürsünün mermer gövdesi, taş oyma tekniğiyle şekillendirilmiştir. Kürsünün alt yüzeyinde, ayak kısmında, istiridye kabuğuna benzer bir motif, gövde ayağı üzerinde ters lale şeklinde süsleme yer alır (Fot. 66).

Mihrabın mavi boyalı kavsarası mukarnasıdır. Mihrabın iki yanındaki sütunların başlıkları ve kavsara kemeri akant yapraklarıyla bezenmiştir. Kavsara köşelerinde kalemişi, ağaç ve kıvrık dallı çiçek motifleri bulunmaktadır. Mihrap nişi içerisinde, yeşil ve kırmızı renklerinden oluşan perde motifi, kavsara başlangıcında, kırmızı yatay bir dikdörtgen panonun alt kısmında başlar, zemine kadar devam eder (Fot. 67).

Mihrap önü kubbe merkezinde, mavi zeminli dairesel form üzerinde, oniki adet kırmızı çiçek deseni, altı köşeli yıldız içine rastgele resmedilmiştir. Altı köşeli yıldızın etrafı dinsel içerikli süslü yazılarla kuşatılmıştır. Kompozisyon, kırmızı şeritle sınırlandırılmıştır. Bu dairesel düzen, beyaz renkli palmete benzer alçı süslemelerle çevrelenmiştir (Fot. 68).

Kuzey yönünde yer alan kadınlar mahfili, ahşap korkuluklarla sınırlandırılmıştır. Mahfili taşıyan dört adet ahşap desteklerin başlıkları, akant yapraklarıyla süslüdür. Ahşap destekler birbirine ahşap kemerlerle bağlanmıştır. Kemerlerin yüzeyinde, dağ, ev, ağaç ve vazo içinde çeşitli çiçek motifleri kalemşi tekniğiyle resmedilmiştir (Fot. 69). Doğu ve batı uzantılarının tavanı, mavi renkli zemin üzerinde ay-yıldız ve karanfil motifleriyle süslenmiştir (Fot. 70).

Mahfil tavanı üç bölüm halinde düzenlenmiştir. Her iki yandaki tavan merkezi, iç içe küçülerek oluşturulmuş eşkenar dörtgen deseniyle tezyin edilmiştir. Orta kısımdaki mahfil tavanında, çıtalarla şekillendirilmiş çarkıfelek motifi yer alır (Fot. 71).

Ahşap kapı kanatlarının dış cepheye bakan yüzeyleri, çiçek motiflerinden oluşan, kıvrık dallı şeritlerle, üç pano halinde düzenlenmiştir. En alt kısımdaki pano, yatay bir dikdörtgen şeklinde, sade görünümlüdür. Orta bölümdeki, boyuna dikdörtgen panonun yüzeyinde bir adet eşkenar dörtgen deseni işlenmiştir. Eşkenar dörtgen deseninin tam ortasında yaprak motifleriyle oluşmuş, dökme bir pirinç süsleme, köşelerde de akant yapraklarından oluşmuş dökme pirinç süsleme bulunmaktadır. Her iki kapı kanadının ortasındaki eşkenar dörtgen deseninin yüzeyinde, lale motifli ve yapraklı dallardan oluşan zemin üzerinde ayet yazılıdır (Fot. 72,73).

Pencere kanatları ahşap olup, yatay ve dikey dikdörtgen şekillerde düzenlenmiş, sade bir süslemeye sahiptir. Günümüzde kızıl kahverengiyle boyalıdır.

Caminin dış cephesinde madalyonlar yüzeyinde dekoratif yazılar vardır. İç mekânda da pencere alınlıklarında, mihrabın üst kısmında, kubbe göbeğinde ve kubbe eteğinde süslü yazılar bulunmaktadır.

Kuzey cephesinde, alt sırada yer alan dikdörtgen iki pencerenin alınlıklarında, siyah zemin üzerinde, cami inşaatının başlangıç ve bitiş tarihleri vardır⁸⁷. Kapının üst kısmında, siyah renkli, yatay dikdörtgen panoda, “Selamün Aleyküm Tıbtüm Fethulüha halidin” yazılıdır⁸⁸. Kapı ile sağ pencere arasındaki süslü madalyon yüzeyinde “Maşallah⁸⁹”, kapı ile sol pencere arasındaki madalyon yüzeyinde “Sübhanallah⁹⁰” yazılıdır.

Kapının kanatları yüzeyinde bulunan üç panodan, en üst kısımdaki pano süslü yazı ile düzenlenmiştir. Ortadaki dikey dikdörtgen alanda ise, eşkenar dörtgen deseni yüzeyinde dini içerikli yazılar yer alır.

İç cephede, mihrabın üzerinde, yatay dikdörtgen pano yüzeyinde, “Küllema Dahale Aleyha Zekeriyel Mihrab” yazılıdır⁹¹. Doğu, batı, kuzey ve güney yönlerinde, alt sıra pencereler üzerinde yer alan yatay dikdörtgen pano yüzeyinde, parça halinde İhlâs Suresi yazılıdır. Kubbenin oturtulduğu kasnakla, kemerli payandalar arasındaki üçgen alanda bulunan siyah renkli, yuvarlak madalyonlar yüzeyinde süslü yazılar mevcuttur⁹².

Mihrap önü kubbesinde, Eshab-ı Kehf’in isimleri yazılıdır⁹³. Minber girişinde, yeşil pano yüzeyinde, altın yıldız renkle süslü yazı bulunmaktadır⁹⁴. Minberin köşk kısmının alınlığında da aynı tarzda yazı ile tezyin edilmiş pano yer alır⁹⁵.

⁸⁷ Sağdaki pencere alınlığında “Büniye 1174”, soldaki pencere alınlığında “Büniye 1176” yazılıdır. Bkz. B. G. Yavuz, *a.g.e.*, 1990, s. 50.

⁸⁸ Anlamı: “Selam size, tertemiz geldiniz. Artık ebedi kalmak üzere girin buraya.” Bkz. B. G. Yavuz, *a.g.e.*, 1990, s. 50.

⁸⁹ Anlamı: “Allah’ın istediği, Tanrı her ne isterse” dir. Bkz. B. G. Yavuz, *a.g.e.*, 1990, s. 50.

⁹⁰ Anlamı: “Tanrı’yı takdis ve tenzih ederim” dir. Bkz. B. G. Yavuz, *a.g.e.*, 1990, s. 50.

⁹¹ Anlamı: “Zekeriyya Aleyhisselam mihraba girdiği zaman”dır. Bkz. B. G. Yavuz, *a.g.e.*, 1990, s. 49.

⁹² En batıdan doğuya doğru sırasıyla, “Allah (C.C.), Hz. Muhammed (S.A.V.), Hz. Ebubekir (ra), Hz. Ömer (ra), Hz. Osman (ra), Hz. Ali (ra), Hz. Hasan (ra), Hz. Hüseyin (ra)” isimleri yazılıdır.

⁹³ Ashab-ı Kehf’in isimleri (Yemlina, Mekselina, Mislina, Mernuş, Debernuş, Şazenuş, Kefeşetayyuş ve köpekleri Kıtmir) yazılıdır. Bkz. İ. Kuyulu, (2001). *a.g.m.* s. 95.

⁹⁴ “La İlahe İllallah, Muhammeden Resullulah” yazılıdır.

⁹⁵ “Hüve’l baki (baki, ebedi kalacak olan Tanrı’dır)” yazılıdır.

2.2.Türbeler

2.2.1. Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi:

Yapının Yeri: Camikebir Mahallesi, Fatih Mehmed Caddesi, Aydınoğlu Meydanı, No:2’de Birgi Ulu Camii avlusunda bulunmaktadır (Fot. 74).

İnceleme Tarihi: 10.04.2011; 16.12.2011; 31.01.2012; 29.04.2012

Tarihçesi: Kapısının üzerinde yer alan ve Arapça yazılmış kitabesinde türbenin 1334 yılında inşa edildiği yazılıdır⁹⁶. Aydınoğlu Mehmed Bey’in ölümü üzerine, oğulları tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir⁹⁷. Türbenin içinde dört adet mezar vardır. Bunlar Aydınoğlu Mehmed Bey, oğulları Bahadır Bey, Umur Bey ve İsa Bey’e aittir. Günümüzde ziyarete açıktır.

Mimari: Yapı dıştan dışa 9,10 x 9,10 m. ölçülerinde, kare plânlıdır (Plân 4). Dört duvar üzerinde, sekizgen kasnak ve onun üzeri kubbe ile örtülüdür (Fot. 74). Kasnak üzerinde, iki adet pencereden biri güneydoğu yönünde, diğeri batı yönündedir. Kare plândan kubbeye geçiş üçgen pandantiflerle sağlanmıştır.

Kapısı zıvana geçmeli, sivri kemerlidir⁹⁸. Doğu, batı ve kuzeyindeki cephelerinde birer adet dikey dikdörtgen şekilli pencereleri bulunmaktadır. Pencerelerin söveleri ve atkı taşları mermerdendir.

Malzeme ve Teknik: Yan duvarlarda yer yer, sekizgen kasnak ve kubbede tamamen tuğla malzeme kullanılmıştır. Diğer duvarlar düzgün kesme taştan, kapı açıklığı mermer malzemeden yapılmıştır. Kubbenin iç kısmında kırmızı tuğla ve firuze sırlı tuğlalar dekoratif amaçlı kullanılmıştır. Pencerelerin söveleri ve atkı taşları da mermerdir.

⁹⁶ Kitabede: “Buniyet hâzihi’t-türbet’ l Kebîri’l el-âlim, el-âdil el micahid el-müsabit Ebu’l-hayrat es-Sulta-nû’l-gazzat, Mubariz ed-devle ve’d-Din Muhammed ibn Aydın nevve’rallahû, Mecze’ahu-Sâni cemaziyel ulâ li-sen’netin erba’a ve selâsin ve, seb’a mie (734)”. Anlamı: “Bu türbe, büyük bilgili, din uğruna savaşıyan, imanın savunucusu, hayırlar babası, gazilerin sultanı, Mübariz ed-Devle v’ed-Din Mehmed ibn Aydın için –Tanrı kabrini aydınlatsın- inşa edildi. 734 yılının Cemaziyelevvel ayının ikinci günü” (9 Ocak 1334)”dir. Bkz. Ertan Daş, “Aydınoğlu Mehmet Bey Türbesi”, *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Hüseyin Rahmi Ünal, T.C. Kültür Bakanlığı Sanat Eserleri, Ankara 2001, s. 122.

⁹⁷ B. G. Yavuz, *a.g.e.*, s. 45.

⁹⁸ Kapı açıklığının üst kısmına, 1946 yılında yapılan onarım sırasında ahşap bir sundurma ilave edilmiştir. Bkz. E. Daş, *a.g.m.*, 2001, s. 123.

Süslemeler:

Dış Cepheleer: Türbenin dış cephesinde süsleme çok azdır. Sadece kapının sivri kemeri üzerinde, oyma tekniğiyle yapılmış üç adet gülbezek yer alır. Gülbezeklerden ortadaki, iri bir gül, yanlardaki iki gülbezek çarkıfelek formundadır. Kapı kanatlarının yenilendiği anlaşılmaktadır. Kapı kanatları üzerindeki halkaların, dairesel ve yatay dikdörtgen formların eski kapıdan sökülüp, yeni kapıda kullanıldıkları anlaşılmaktadır⁹⁹.

İç Cephe: Yapı sırlı ve sırsız tuğlalardan oluşan bir kubbe ile örtülüdür (Fot. 75). Kubbe eteğinde siyah renkli zemin üzerinde firuze renkli bordür bulunmaktadır (Çiz. 27). Bordürdeki kompozisyonda firuze renkli mozaik çini ile yapılmış geçme hatlar vardır¹⁰⁰ (Fot. 76).

Kubbenin asıl kısmında, sırsız tuğlalar arasına firuze renkli sırlı tuğlalarla zikzak motifi yapılmıştır. Kubbe göbeğinde, firuze renkli zemin üzerinde siyah renkli çizgilerle oluşturulmuş on kollu yıldız motifi vardır (Fot. 77) (Çiz. 28). Kubbe eteğinde bordür üzerindeki pencerelerin iki yan kenarları ve üst kısımları patlıcan moru renkli altı kollu yıldızlar, firuze renkli beşgen parçalarla süslüdür (Fot. 78).

⁹⁹ E. Daş, *a.g.m.*, 2001, s. 117.

¹⁰⁰ Kubbe eteğindeki bu süsleme şeridinin Kûfi yazıdan esinlenerek yapıldığı söylenmektedir. Bkz. E. Daş, *a.g.m.*, 2001, s. 115.; Oluş Arık, "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Dini ve Kamusal Yapılarında Çini", *Anadolu Toprağının Hazinesi: Çini Selçuklu Beylikler Çağı Çinileri*, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 172.

2.2.2. Ümmü Sultan (Sultan Şah) Türbesi:

Yapının Yeri: Camikebir Mahallesi, Aydınnoğlu Meydanı, No:12'de, Ulu Camii'nin güneyinde bulunmaktadır (Fot. 79).

İnceleme Tarihi: 10.04.2011; 16.12.2011; 31.01.2012; 29.04.2012

Tarihçesi: Kapının üzerinde, yarım yuvarlak formlu mermer levha üzerine yazılmış Arapça kitabede 1310 tarihinde inşa edildiği yazılıdır¹⁰¹ (Fot. 79). Halk arasında Sultan Şah Türbesi olarak da bilinir¹⁰². 1964 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan onarımda duvar dokusu bozulmuştur¹⁰³. Türbe günümüzde ziyarete açıktır.

Mimari: Doğu-batı yönünde eğimli bir arazi üzerinde bulunan altıgen plânlı yapının üzeri, doğrudan beden duvarlarına oturan kubbe ile örtülüdür (Plân 5). Gövde üzerindeki beton saçak sonradan yapılmıştır (Fot. 79).

Güney cephesinde yer alan taçkapı, altıgen gövdeye göre dışarı taşırılmıştır. Basık kemerli kapısı eyvanın içine alınmıştır. Kapının yan duvarları üzerinde iki adet mihrabiye yer alır. Taçkapının her iki tarafında, ilk duvar yüzeyinde dikey dikdörtgen yuvarlak kemerli iki adet pencere bulunmaktadır. Kuzey yönünün sağındaki ve solundaki iki bölümde de aynı düzende dikey dikdörtgen iki adet penceresi vardır.

Türbenin içinde sadece Ümmü Sultan'ın mezarı bulunmaktadır. Mezarın baş ve ayak taşları günümüzde kırık olup, süslemesizdir.

Malzeme ve Teknik: Türbe'nin gövdesinde iki sıra moloz taş, iki sıra tuğla malzeme dönüşümlü olarak kullanılmıştır. Fakat günümüzde bu dokunun üzerine, farklı desende harçla şekil verilmiş olmasından dolayı, orijinal dokusu net görülememektedir. Basık kemerli kapısında mermer malzeme kullanılmıştır. Kubbe tuğla ile inşa edilmiş, dış yüzeyi betonla kaplanmıştır. Kapı ve pencerelerinde ahşap malzeme kullanılmıştır.

¹⁰¹ 0.70 m. X 0.45 m. ölçüsündeki mermer levha üzerinde: "Vaka'â el-firâğu min binâi hazîhi't-türbeti'l-Hatuniyye Bu'niyet Aydın bi'avni'l-Melik'l-mu'in fi evâi'li'l-Muharremi'l-muhterem senete âşerete ve seb'a mie (710)". Anlamı:"Hatuniye binti Aydın'a ait bu türbenin inşaatı, yardımsever Melik'in yardımcılarıyla, 710 yılı Muharrem ayı başında (Haziran 1310) tamamlanmıştır" yazılıdır. E. Daş, "Sultan Şah Türbesi", *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Rahmi Hüseyin Ünal, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 126.

¹⁰² Himmet Akın, Ümmü Sultan'ın kimliği ile ilgili "Aydın Bey'in kızı; Mehmed bin Aydın'ın kızkardeşi" olarak yazmaktadır. Bkz. Himmet Akın, *Aydınnoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma (İlaveler Yapılmış ve Düzeltilmiş 2. Baskı)*, A.Ü. Basımevi, Ankara 1968, s. 110.

¹⁰³ Vakıflar Genel Müdürlüğü, 35.13.05/06

Süslemeler:

Dış Cepheler: Türbenin dış cephesinde süsleme olarak sadece kapının basık kemeri üzerinde, üç adet birbirinden farklı gülbezek vardır.

Kilit taşının üzerindeki gülbezek geometrik desenli, sağda bulunan gülbezek iç içe iki katlı, solda bulunan gülbezek ise üç katlı çiçek biçimindedir. Sağda bulunan gülbezecin ortasına küçük bir kabara yerleştirilmiştir (Fot. 80).

Giriş eyvanında bulunan mihrabiyelerin zemininde devşirme bloklar kullanılmıştır. Sağ taraftaki mermer blok üzerinde geçmelerin ortasına yerleştirilmiş çarkıfelek motifiyle süslü devşirme parça (Fot. 81), sol taraftaki mermer blok üzerinde geçmeler içinde bitkisel bezemeli parça kullanılmıştır (Fot. 82).

2.3.Çeşmeler

2.3.1. Bıçakçızade Çeşmesi (Koca Çeşme):

Yapının Yeri: Kurtgazi Mahallesi, Kocaçeşme Sokak'ta bağımsız bir yapıdır. Derviş Ağa Camii karşısında bulunmaktadır (Fot. 83).

İnceleme Tarihi: 10.04.2011; 16.12.2011; 31.01.2012; 29.04.2012

Tarihçesi: Çeşmenin kitabesinde, H.1222/M.1807-8 tarihinde inşa edildiği yazmaktadır¹⁰⁴. Halk arasında Koca Çeşme olarak da bilinir¹⁰⁵.

Mimari: Doğu cephe olarak yerleştirilen çeşmenin kenarları, dışa çıkıntılıdır. Arka cephede sivri kemerli iki çökertmenin içine mermer malzemeden çeşme aynası yerleştirilmiştir. Çeşme yaklaşık olarak 2.40 m. yüksekliğinde, 2.60 m. genişliğindedir. Çeşme suyunun aktığı yalak yaklaşık olarak 1.90 m. genişliğinde, 0.55 m. boyundadır (Fot. 83).

Malzeme ve Teknik: Tuğla, moloz taş ve kireç harcı ile inşa edilen çeşmenin kitabesi mermer ve yalak taşı da Roma döneminden kalma devşirme bir mermer lahittir¹⁰⁶.

Süslemeler:

Çeşmenin mermer kitabesi üzerinde, oyma tekniğiyle yapılmış, süslü tezyinat yer alır. Yatay dikdörtgen kitabenin her iki kenarında, selvi ağacı motifi¹⁰⁷ işlenmiştir. Köşelerinde, nar motifine benzer madalyon yüzeyinde “Maşallah” yazılıdır. Madalyonun alt kısmında, sütun başlığı şeklinde süsleme vardır. Çeşmenin üst kısmında, yarım yuvarlak formundaki yüzey üzerinde, çeşmenin kimin adına ve ne zaman yapıldığı yazmaktadır. Çeşmenin alt kısmının her iki tarafı, kıvrık dallarla süslenmiştir (Fot. 83,84).

Çeşmenin yalak taşı üzerinde, üç adet boğa başı kabartması, girlandlı olarak düzenlenmiştir. Yarım yuvarlak formundaki boğa başlarının ortasında, nokta şeklinde küçük kabartma daireler tezyin edilmiştir (Fot. 83).

¹⁰⁴ Kitabede: “Maşallah, sene 1222 Bıçakçı Es-Seyyit Hacı Ali Ağa'nın hayratı” Bkz. R. Mülâzımoğlu, *a.g.e.*, 1976, s.3.; H.R. Ünal, “Bıçakçızade Çeşmesi”, *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Rahmi Hüseyin Ünal, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 162.

¹⁰⁵ Çeşmenin bânisi Bıçakçı Hacı Ali Ağa hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

¹⁰⁶ Çeşmenin yanındaki tanıtım yazısında: Lahitin Roma Döneminden kalma devşirme bir malzeme olduğu yazmaktadır.

¹⁰⁷ Osmanlı döneminin mimari örneği olan çeşmedeki selvi ağacı motifleri Anadolu'nun “hayat ağacı”nı simgeler. Bkz. B. G. Yavuz, *a.g.e.*, s. 35.

2.4.Sivil Yapılar

2.4.1. Çakır Ağa Konağı:

Yapının Yeri: Kurtgazi Mahallesi, Şehit Gürol Madan Caddesi, No:36'da bulunmaktadır (Fot. 85).

İnceleme Tarihi: 31.01.2012; 22.03.2012; 29.04.2012

Tarihçesi: Çakırağa Konağı'nın yapım tarihini belirleyen kesin bir kayıt ve kitabe yoktur¹⁰⁸. Bununla ilgili yapılan araştırmalar neticesinde, binanın inşa tarihi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır¹⁰⁹.

Zengin bir deri tüccarı olan, yapının bânisi Çakırağa'nın, işi dolayısıyla sürekli İzmir, İstanbul ve Fransa'ya gidip gelmekte olduğu ve buradaki mimarlık eserlerinden esinlenerek, bu konağı inşa ettirdiği ileri sürülmektedir¹¹⁰.

Halk arasında Çakırağa Konağı olarak anılan¹¹¹ 1990'lı yıllarda büyük bir onarım geçiren binanın, merdivenleri ve bazı pencerelerinin ahşap aksamları yenilenmiş; duvar resimlerinin büyük bir bölümü temizlenmiş, bahçesine banklar yerleştirilerek¹¹² ziyaretçilere açık bir müze olarak kullanılmaktadır.

Mimari: Kare şekilli bir bahçe içerisine kuzey-güney doğrultuda yerleştirilmiş "U" şeklinde bir plânı olan binanın harem kısmı, üç katlı, dış sofalı, eyvanlı, çift köşk odalı, kuzey-güney yönünde simetrik bir düzenlemeye sahiptir¹¹³.

¹⁰⁸ Günsel Renda, "Restorasyon Çalışmalarında Kalem İşleri ve Duvar Resimlerinin Yeri", *Röleve ve Restorasyon Dergisi, I. Restorasyon Semineri (6-7 Mayıs 1982 Özel Sayı)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1982, s. 80.

¹⁰⁹ "Binanın yapım tarihini; R. Mülâzımoğlu 17. yüzyıl ortalarına, Bkz. R. Mülâzımoğlu, *a.g.e.*, 1976, s. 20.; B. G. Yavuz 1761 tarihine, Bkz. B. G. Yavuz, 1990, *a.g.e.*, s. 56.; İzmir İl Kültür Envanteri sayfa 24'te 1761-1764 tarihlerine, Bkz. Anonim, "Ödemiş", *a.g.e.*, 2001, s. 24.; M. B. Tanman I. Abdülhamid dönemine (1774-1789) veya III. Selim dönemine (1789-1807), Bkz. M. B. Tanman, *a.g.m.*, 1993, s. 188.; R. M. Riefstahl 18. yüzyıla, Bkz. R. M. Riefstahl, *a.g.e.*, 1941, s. 25.; Rüçhan Arık 19. yüzyılın ilk yarısına, Bkz. Rüçhan Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 86; İ. Kuyulu 19. yüzyılın ilk yarısına, Bkz. İnci Kuyulu, *Batı Anadolu Mimarisinde Resimli Bezemeler, Ege Üniversitesi Araştırma Fon Saymanlığı*, İzmir 1997, s. 10.; G. Renda'da 19. yüzyılın ilk yarısına yaklaşık olarak II. Mahmut dönemine, Bkz. Günsel Renda, *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı (1700-1850)*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1977, s. 149." tarihlendirmektedir. G. Renda bu tarihlendirmeyi yapmak için Konağın sahibi Çakıroğullarının aile mezarlığındaki tarihlerden, Bkz. G. Renda, *a.g.e.*, 1977, s. 149.; İ. Kuyulu ise Konağın ikinci katında güneybatı köşede yer alan odanın duvarındaki İzmir panoramasında yer alan ve o dönemde İzmir'de bulunan, 1827-28 tarihlerinde tamamlanan Sarıkışla adında Osmanlı ordu evinin tarihinden, Bkz. İ. Kuyulu, "Çakırağa Konağı", *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Rahmi Hüseyin Önal, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 152. yararlanmaktadır. G. Renda'ya göre Konağın inşası 1818 yılında vefat eden Abdullah Ağa tarafından başlatılmış, 1837 yılında vefat eden Şerif Ali Ağa tarafından tamamlanmıştır. Bkz. G. Renda, *a.g.e.*, 1977, s. 149.

¹¹⁰ R. Mülâzımoğlu, *a.g.e.*, 1976, s. 20.

¹¹¹ Anonim, "Ödemiş", *a.g.e.*, 2001, s. 12.

¹¹² İ. Kuyulu, *a.g.m.*, 2001, s. 141.

¹¹³ M. B. Tanman, *a.g.m.*, 1993, s. 188.

Bahçede var olduğu düşünölen selâmlık ve diğer müstemilat kısımların konumunu ve mimari özelliklerini tespit etmek mümkün deęildir¹¹⁴ (Fot. 85).

Üç tarafı bahçe ile çevrili binanın, batı yönünde yan yana iki adet ahşap kapısı bulunup, kuzey yönündeki çift kanatlı, güney yönündeki tek kanatlıdır¹¹⁵. Güney cephede bahçe kısmında da bir adet kapısı olup, binanın toplam üç kapısı bulunmaktadır.

Batı cephesinde, Çakırağa Sokağı yönünde bulunan üç adet cumba, yatay ekseninde dokuz adet kare pencere, alt sırada da yatay ekseninde dokuz adet dikdörtgen pencere olmak üzere iki sıra pencereye sahiptir. Cumbaların yan yüzlerinde de birer adet dikey dikdörtgen tek kanatlı pencereler vardır. Birinci kat duvar yüzeyi yatay dikdörtgen bölümlere ayrılarak, kesme taşlarla kaplanmış izlenimi verilmiştir (Fot. 86).

Güney dış cephesinde de cumba benzeri hafif bir çıkıntı yapılmıştır. Bu çıkıntı üzerinde beş adet üst kısımda çift cam pencere, beş adet alt kısımda tahta kapaklı, ahşap korkuluklu pencereler yanında, bir adet tek kanatlı, pencere yer alır (Fot. 87).

Kuzey dış cephesi tamamen sağırdır.

Doğu cephesi avluya doğru bakmaktadır. Doğu yönünde, zemin kat hariç birinci ve ikinci katına çıkma şeklinde oturma yeri, bir diğer anlamda köşk yapılmıştır¹¹⁶. Bu köşkün daha küçük örneği, birinci ve ikinci katın avluya bakan doğu duvarının ucuna yerleştirilmiştir. İkinci katın avluya bakan doğu duvarında, hazine odasına ait bir adet dikey dikdörtgen tahta kapaklı pencere bulunmaktadır. Güney kolunun doğu cephesi sağırdır.

“U” şekilli yapının kuzey kolunda, avluya bakan cephede, birinci kat hizasında, üç adet dikey dikdörtgen pencere, tahta kapaklıdır. Bu pencerelerin ikisinin üstünde, kare çift cam pencere yer alır. İkinci kat hizasında iki adet dikey dikdörtgen pencere olup, üstünde iki adet sağır kemerli çift cam pencere bulunmaktadır. Kuzey kolunun, doğu cephesinde altlı üstlü iki sıra halinde yerleştirilmiş, dikey dikdörtgen tahta kapaklı üçer adet pencere bulunmaktadır.

Alt sıra pencerelerin, ikisinin üst kısmında kare çift cam pencere, üst sıra pencerelerinin her birinin üst kısmında basık kemerli çift cam pencere yer alır.

¹¹⁴ S. H. Eldem, *a.g.m.*, 1970, s. 19.

¹¹⁵ Söylentilere göre, çift kanatlı kapıdan hayvanlar girip, ahır yönüne çekilirlermiş, tek kanatlı kapıdan ise yaya olarak gelen insanlar misafir bekleme yerine alınmış.

¹¹⁶ S. H. Eldem, *a.g.m.*, 1970, s. 18.

Binanın taşlık olan zemin katında doğudan batıya doğru sıralı şekilde tuvalet, taşığın doğu yönünde hizmetkâr odası, güneybatı yönünde kapıcı odası, batı yönünde çift kanatlı kapısı, ortada misafir bekleme yeri ve onun yanında ikinci kapısı, kuzeybatısında samanlık ve kuzey yönünde ahır bulunmaktadır (Plân 6).

Zemin katta, hizmetkâr odasına yakın olan bölümde bulunan üst kapaklı ahşap merdivenle birinci kata çıkılmaktadır. Merdivenin birinci kata çıkıldığı yerin biraz yüksekine, kare plânlı, ahşap trabzanlı oturma yeri yapılmıştır. Birinci katta ikinci kattan farklı olarak beş oda bulunmakta ve her bir oda sofaya açılmaktadır. Bunlar doğudan batıya doğru sıralı olarak tuvalet, sofanın doğusunda kışlık misafir odası, güneyinde küçük bir eyvan, güneybatı yönünde oturma odası, batısında ana eyvan, eyvanın karşısında doğu yönünde köşk, kuzeybatı yönünde çocuk odası, hemen yanında oturma odası, kuzeyinde bir eyvan, kuzeydoğusunda kışlık misafir odası diye adlandırılan genelde kışın kullanılan, basık tavanlı odalar vardır (Plân 7).

Birinci katın orta kısmında, doğu yönünde bulunan köşkün önündeki ahşap merdivenle ikinci kata çıkılmaktadır. Bu merdivenin ikinci kata çıkıldığı yerin biraz yüksekine de kare plânlı, ahşap trabzanlı oturma yeri yapılmıştır, Bünyesinde dört oda bulunan ikinci kattaki odalarda, diğer kattaki gibi sofaya açılmaktadır.

Doğudan batıya doğru sıralı olarak, birinci kattaki tuvaletin üzerinde tuvalet ve tuvaletin ön kısmından ahşap merdivenle dokuz basamak çıkılan hazine odası, sofanın doğusunda misafir yatak odası, güneyinde eyvan, güneybatı yönünde İstanbul Odası, batısında ana eyvan, ana eyvanın karşısında doğu yönünde köşk, kuzeybatı yönünde İzmir Odası, kuzeyinde misafir yatak odası diye adlandırılan yazlık odalar yer alır. Konağın sofa yönünün taşıyıcı sistemleri açık bırakılmıştır¹¹⁷ (Plân 8).

Malzeme ve Teknik: Konağın zemin kat duvarları taş örgü, moloz ve kerpiç, üst kat duvarları ahşap çatki içine dolma teknikle inşa edilmiştir¹¹⁸. Tabanı ve tavanı ahşap olan binanın taşıyıcıları da ahşaptır¹¹⁹.

¹¹⁷ Ü. Altınoluk, *a.g.e.*, 2007, s. 121.

¹¹⁸ Anonim, *Dünya Kültür Mirası Birgi*, Efe Ofset, İzmir/Ödemiş 2006, s.6.; Anonim, “Ödemiş”, *a.g.e.*, 2001, s. 24.

¹¹⁹ Z. Gençsoylu, *a.g.t.*, 2009, s. 57.

Süslemeler:

Dış Cepheler: Batı cephesinde üst sıra pencereler arasına, boyuna oluşturulmuş dikdörtgen panolar yerleştirilmiştir. Bu panoların yüzeyi, kahverengi ile boyalı, kıvrık dal motifleriyle çevrili, beyzi madalyonlarla süslenmiştir. Pencerelerin kemer köşelikleri, bitkisel şeritlerle şekillendirilmiştir. Alt sıra pencere aralarında, boyuna dikdörtgen pano yüzeyleri boş bırakılmış, çevresi bitkisel şeritle kuşatılmıştır. Tahta kapaklı pencerelerin her birinin altında, yatay dikdörtgen panolar yüzeyinde “S” kıvrımlı tezyinat bulunmaktadır. Bu tezyinatlar gri renkli kurdele ile tutturulmuş grilandlarla süslenmiştir (Fot. 86,88).

Cumbaların yan yüzleri de kalemişi tezyinatla süslenmiştir. Kuzeyden itibaren birinci cumbanın kuzey yan yüzü üzerinde ve batı cephesinin üst kısmında, vazoya içine yerleştirilmiş çiçek resmi vardır. Güney yan yüzü üzerinde çeşitli meyvelerden oluşan natürmort yer alır. Ortadaki cumbanın kuzey yan yüzü üzerinde, alt kısımda bir semaver, üst kısımda bir selvi ağacı motifi bulunmaktadır. Güney yan yüzünde, alt kısımda mimari tasvir, üst kısımda iki kulplu vazoda çiçek kompozisyonu görülmektedir. Üçüncü cumbanın kuzey yan yüzü üzerinde, alt kısımda bir meyve sepeti, üst kısımda iki kulplu vazoda içerisinde çiçekler yer alır. Güney yan yüzü üzerine iki kulplu bir semaver resmi yapılmıştır. Batı cephesinin kuzey köşesinde, üst üste yerleştirilmiş iki sütun resmi bulunmaktadır. Cumbaların ara bölümleri, altlı üstlü, farklı türde iri perde motifleriyle bezenmiştir (Fot. 86,88).

Cumbaların alt duvar yüzeyine, 0,20-0,60 m. boylarında siyah renkle ağaç, yelkenli, yel değirmeni, kuyu, gemi (Çiz. 29) ve bina resimleri yapılmıştır (Fot. 89,90,91,92).

Güney dış cephesinde bulunan cumba benzeri çıkıntı şeklindeki duvar yüzeyi, kalemişi tezyinatla süslenmiştir. Üst kısımda, yatay eksenindeki beş adet kare şekilli pencereler arasına, kahverengi ile boyalı, kıvrık dallarla çevrili, beyzi madalyonlar yerleştirilmiştir. Alt kısımda, dikdörtgen şekilli, pencereler arası, büyüklü küçüklü, çevresi bitkisel şeritlerle kuşatılmış sade panolarla süslüdür. Pencerelerin her birinin altında, yatay dikdörtgen panolar yüzeyinde “S” kıvrımlı dallarla çevrelenmiş kartuşlar bulunmaktadır. Kartuşların arasında kalan boşluklar sade panolarla tezyin edilmiştir.

“U” şekilli yapının kuzey kolunun, avluya bakan duvar yüzeyinde, ikinci kat hizasındaki alt sıra pencereler arası, dikey dikdörtgen sade görünümlü panolarla bezenmiştir. Pencerelerin alt kısımlarında, yatay dikdörtgen panolar yüzeyine, kahverengi ile boyalı, kıvrık dallarla süslü kulplu vazo motifleri yapılmıştır. Üst sıra pencereler arası, vazo içinde çeşitli çiçekler ve rastgele serpiştirilmiş çiçeklerden oluşan panolarla süslüdür (Fot. 93). Cephenin tavana yakın en üst kısmı, çiçekli grilanlarla şekillendirilmiştir. Kuzey kolunun doğu cephesinde, birinci kat hizasında pencereler arası, yatay ve dikey dikdörtgen şekilli sade görünümlü panolarla bezenmiştir. İkinci kat hizasındaki alt sıra pencere araları dikey dikdörtgen şekilli panolarla süslü olup, üst sıra pencere araları dikey dikdörtgen şekilli panolar yüzeyinde grilandlarla tezyin edilmiştir (Fot. 94).

Zemin Kat:

Zemin katında bulunan mekânların iç ve dış duvar yüzeylerinde süsleme unsuru olarak, alçı sıva üzerine kalemişi tekniğiyle yapılmış, çevresi bitkisel şeritle çevrili, yüzeyi yalın panolar bulunmaktadır. Duvarların en üst bölümünde, yine aynı teknikle, kırmızı ve mavi gül goncalarından oluşan, bitkisel kıvrımlı, kavisli süslemeler yer alır (Fot. 95).

Batı yönündeki giriş kapıları, ahşap olup, yatay ve dikey dikdörtgen panolarla tezyin edilmiştir. Zemin kattaki hizmetkâr odası, kapıcı odası, samanlık ve ahırın iç mekânlarında bitkisel şeritle çevrelenmiş, yüzeyi yalın, dikdörtgen ve kare şeklinde panolar bulunmaktadır. Sadece tuvaletin iç mekânında süsleme yoktur. Misafir bekleme yerinde, duvar kısımları üç yönden açık bırakılmıştır. Dört adet bursa tipi kemerli sütunlarla taşınan bekleme yerinin tek duvar yüzeyinde, yatay ve dikey dikdörtgen panolar bulunmaktadır. Bu panolar, lale şekilli çiçekler ve yapraklı bitkisel şeritlerle kuşatılmıştır (Fot. 96).

Birinci Kat:

Tuvalet: Birinci katın en doğu yönünde bulunan tuvaletin yeşil boyalı ahşap kapısı üzerinde, dört adet dikey dikdörtgen, alt ve üst kısımda ikişer adet yatay dikdörtgen pano bulunmaktadır. Bu panolar kirli beyazla boyanmış, siyah renkle konturlanmıştır. Kapının sağ ve sol tarafında, yüzeyi yalın panolar kenarsuyu şeridiyle çevrilidir. Kapı alınlığında kıvrık dallarla çerçevelenmiş kartuş bulunmaktadır. Kartuşun her iki tarafındaki duvar yüzeyleri, turuncu renk silmelerle panolara ayrılmış, panolar gri ve kırmızı renkli çiçek goncalarıyla oluşan şeritlerle çevrelenmiştir. Panoların yüzeyleri yalındır (Fot. 97).

Kışlık Misafir Odası: Odanın sofaya bakan duvar yüzeyinde süsleme az olmakla birlikte, alçı sıva üzerine kalemişi tekniğiyle yapılmış, bitkisel kıvrımlardan oluşan kenarsuyu şeridi ile çevrili panolar yer alır.

Kapı alınlığında kahverengi kıvrık dallarla çevrili madalyon içinde çiçek buketi bulunmaktadır. Odanın yeşil renkli kapı kanadı geometrik şekillerle düzenlenmiştir. Alt ve üst kısımda iki adet kare pano, ortada dört adet dikey dikdörtgen pano kırmızı, mavi ve kirli beyaz ile renklendirilmiştir.

Odanın iç mekânında, doğu cephenin, alt kısımda bulunan yüklük, yatay ve dikey dikdörtgen panolara ayrılmış, panolar lacivert, kirli beyaz ve kırmızı renkle boyanmıştır. Kapaklı yüklük dolaplarının ara kısımlarında, üç göz halinde açık kısımlar oluşturulmuştur. Bu kısımların en üstünde bulunan gözün tepeliği, ahşap oyma tekniğiyle şekillendirilmiştir.

Odanın kuzey yönünde bir ocak bulunmaktadır. Dört pano şeklinde süslenmiş ocağın, en alt kısmı iki adet sütunla sınırlandırılmıştır. Sütunun üst kısmında her iki tarafta iki adet gül motifi işlenmiştir. Alt kısımdaki birinci pano kırmızı güllerden oluşan yatay şeritle tamamlanmıştır. İkinci pano, iki ucundan yarım görünümlü fiyonkla tutturulmuş kurdele ortasında, dört adet çiçekten oluşan buketle süslenmiştir. Bu tezyinatın her iki dış bükeyinde, birer çiçek motifi bulunmaktadır. Üçüncü pano eşkenar dörtgen şeklinde bölümlere ayrılmış, her bölümün içine küçük çiçek resimleri işlenmiştir. Bu kısmın her iki dış bükeyi yine birer çiçek motifleriyle süslenmiştir. En üst bölümde bir adet kartuş yer alır. Kartuşun yüzeyinde iki ucundan yarım görünümlü fiyonklarla, ortasından tam fiyonkla tutturulmuş kavisli kurdele motifi bulunmaktadır (Fot. 98).

Ocağın her iki tarafında, dikey dikdörtgen ahşap dolap yer alır. Dolap kapaklarının alt ve üst kısmı iki şerit halinde boyanmıştır. Dolap kapaklarının orta yüzeyi, iki adet dikey, bir adet yatay dikdörtgen pano ile tezyin edilmiştir. Dolaplarla ocak arasında kalan boş yüzeyler, gri ve kırmızı çiçek demetlerinden oluşan dikey şeritlerle süslenmiştir (Fot. 98).

Batı ve güney cephelerinde, alt sırada ahşap pencereler arasında kalan duvar yüzeyleri, kalemişi tekniğiyle yapılmış, gri, kırmızı çiçekli, çok yapraklı buketlerden oluşan şeritlerle kuşatılmış, yüzeyleri yalnız panolarla şekillendirilmiştir. Duvarın tavana yakın en üst kısmı, dört bir yönde, kıvrık dallar arasında gül goncalarından oluşan tezyinatla süslenmiştir (Fot. 98).

Odanın tavanında, yeşil zemin üzerine, beyaz renkli çıtalarla eşkenar dörtgen deseni oluşturulmuştur (Fot. 99).

Güney Eyvanı: Birinci katın güney yönünde bulunan eyvanın alt sırada pencereler arasında kalan duvar yüzeyleri, kırmızı güllerin oluşturduğu kenarsuyu şeridi ile çevrelenmiştir. Üst kısımda pencereler arasındaki duvar yüzeyleri turuncu renkli silmelerle kare ve yatay dikdörtgen panolara ayrılmıştır. Bu panolar, köşelerinde ve kenar ortalarında gül goncalarından oluşan şeritlerle kuşatılmıştır. Duvarın tavana yakın en üst kısmında, ortasından fiyonkla tutturulmuş, kavisli kısımda, gri ve kırmızı güllerin bulunduğu şerit yer alır (Fot. 100).

Eyvanın tavanı çıtalarla çapraz şekilde dörde bölünmüş, kesişim noktasında dört adet eşkenar dörtgen şekli oluşturulmuştur. Kirli beyaz, kırmızı ve mavi renkleriyle boyanmış bu eşkenar dörtgen şekilleri iç içe dört bölüm halinde küçültülerek şekillendirilmiştir. Bu kompozisyonun dışında kalan kısımlarda, çıtalarla güneş motifi oluşturulmuştur (Fot. 101).

Oturma Odası: Güneybatı cephesinde bulunan odanın kapı alınlığında, kırmızı renkli kıvrık dallarla çerçevelenmiş, iç kısmı gri renkle belirginleştirilmiş, nar motifine benzer bir kartuş bulunmaktadır. Kartuşun yüzeyinde, kırmızı renkte bir kase içinde, turuncu renkli çiçekler vardır. Yeşil renkli kapı kanadı üzerinde, ahşap oyma tekniği ile yatay ve dikey dikdörtgen panolarla, geometriksel bir kompozisyon oluşturulmuştur. İki adet alt, iki adet üst kısımda kare panolarla kompozisyon tamamlanmıştır. Bu panolar kirli beyaz, kırmızı ve mavi renkle boyanmış, siyah renkle sınırlandırılmıştır.

Odanın iç mekânında kapının arka kısmında, yüklük yapılmıştır. İki adet dolaptan oluşan yüklüğün kapakları, batı yönündeki tek kanatlı, diğeri çift kanatlı olarak düzenlenmiştir. Kapının arkasında kalan yüklük boşluğuna da tek kanatlı dolap kapağı yapılmıştır. Yüklüğün kapakları yatay ve dikey dikdörtgen panolara ayrılmış, kirli beyaz, kırmızı, mavi renklerle şeritler şeklinde boyanmış, siyah renkle konturlanmıştır (Fot. 102).

Doğu, batı ve güney duvar yüzeylerinde, alt sıra pencereler arasında kalan kısımlar, turuncu renkli silmelerle panolara ayrılmıştır. Panoların çevresi, gri ve kırmızı çiçekli, çok yapraklı buketlerden oluşan şeritlerle kuşatılmış, orta yüzeyleri yalındır. Üst kısım pencereler arasında kalan duvar yüzeyleri, yeşil renkli silmelerle yatay dikdörtgen ve kare panolara ayrılmıştır. Yüzeyi yalın olan bu panolar bitkisel kıvrımlı şeritlerle kuşatılmıştır. Duvarın tavana yakın en üst kısmında, eşkenar dörtgen bir düzen üzerinde çiçek motifleriyle süslü bir şerit bulunmaktadır (Fot. 103).

Odanın tavanında, mavi zemin üzerine, kahverengi çıtalarla eşkenar dörtgen deseni oluşturulmuştur. Eşkenar dörtgen şekillerinin içi boştur (Fot. 102,103).

Batı Eyvanı: Eyvanın cephesi, iki ahşap destek üzerine oturan üç kemerle şekillendirilmiştir. Kemerlerin yüzeyi, kırmızı çiçeklerden oluşan, bitkisel kıvrımlı şeritlerle süslüdür. Eyvanın kuzey, batı ve güney yöndeki, alt kısımdaki duvar yüzeyleri, kenarsuyu şeridiyle çerçevelenmiş, dikey dikdörtgen panolarla bezenmiştir. Üst kısım duvar yüzeyleri, yeşil renkli silmelerle yatay dikdörtgen panolara ayrılmıştır. Bu panolar turuncu renkli, küçük yuvarlak şeritlerle çevrelenmiştir. Yüzeyleri yalındır. Duvarın tavana yakın en üst kısmı, kırmızı çiçeklerden oluşan bitkisel kıvrımlı şeritle kuşatılmıştır (Fot. 104).

Tavanda, kahverengi çıtalarla eşkenar dörtgen deseni oluşturulmuştur. Eşkenar dörtgen şekillerinin yüzeyi boştur.

Köşk: Köşk, dört adet bursa kemeri formunda ahşap sütunla taşınmaktadır. Kemer köşeliklerinde, bitkisel kıvrımlardan oluşan, kenarsuyu şeridi çerçevelenmiş, orta kısmı sade üçgen panolar yer alır. Duvarın tavana yakın en üst kısmı, kalemişi tekniğiyle yapılmış, kırmızı ve gri çiçeklerden oluşan bitkisel kıvrımlı şeritle kuşatılmıştır. Tavanı, çıtalarla oluşturulmuş eşkenar dörtgen deseniyle tezyin edilmiştir (Fot. 105).

Çocuk Odası: Yeşil renkle boyalı kapı kanadının yüzeyinde, ortada iki adet yan yana olmak üzere dört adet dikey dikdörtgen pano, alt ve üst kısımda ikişer adet kare pano bulunmaktadır. Bu panolar, kirli beyaz, kırmızı ve mavi renkli şeritler halinde boyanmış, siyah renkle çevrelenmiştir.

Odanın kuzey duvarında yüklük yer alır. Bu yüklüğün kapakları arasında, iki kısımda, dikey düzende, üç göz halinde açık bırakılmıştır. Bu gözlerin tepelikleri, ahşap oyma tekniğiyle şekillendirilmiştir. Yüklük kapakları, yatay ve dikey dikdörtgen panolarla tezyin edilmiştir. Panolar, kirli beyaz, kırmızı, mavi renkli şeritler şeklinde boyanmış, siyah renkle konturlanmıştır.

Batı ve doğu yönde, alt sıra pencereler arasında kalan duvar yüzeyleri ile güney yöndeki duvar yüzeyi, bitkisel kıvrımlı şeritlerle kuşatılmış dikey dikdörtgen panolarla bezenmiştir. Duvar yüzeyinin tavana yakın en üst kısmı, kırmızı çiçeklerden oluşan su dalgası şeridiyle çevrelenmiştir.

Odanın tavanı, kahverengi çıtalarla eşkenar dörtgen deseni yapılarak hareketlendirilmiştir.

Oturma Odası: Odanın kapı alınlığında kıvrık dallarla çerçevenilmiş madalyon içinde bir adet çiçek buketi yer alır. Madalyon bitkisel şeritle kuşatılmıştır. Odanın kapısı, güneybatı yönünde bulunan, oturma odasının kapsındaki tezyinatla aynıdır.

Odanın güney duvarında, kapının hemen arkasında yüklük bulunmaktadır. Bu yüklükteki süsleme ile güney batı yönündeki oturma odasında bulunan yüklükteki süsleme aynıdır. Farklı olan sadece, bu yüklüğün doğu kenarında, dikey olarak açık bırakılmış üç adet gözdür. Bu gözlerin kenarları, ahşap oyma tekniğiyle şekillendirilmiştir.

Kuzey duvarında bir ocak bulunmaktadır. Ocak dört pano halinde süslenmiştir. İlk kısımda, ocağın iki ayak kısmı iki adet sütunla sınırlandırılmıştır. Köşeliklerine birer gül motifi işlenmiştir. Birinci pano, fiyonklarla bağlanmış, kavisli kurdele şeridiyle tamamlanmıştır. İkinci panoda, orta kısımda kulplu bir vazo içerisine gri ve kırmızı çiçekler yerleştirilmiş, küçük yapraklı şeritlerle ve onun etrafında turuncu renkli silmelerle çerçevenilmiştir. Dış bükey kısımlarda, dört adet gül motifi, dikey olarak sıralanmıştır. İkinci pano, yatay yerleştirilmiş gül motifleriyle süslenmiştir. Üçüncü kısımda, bitkisel şeritler içinde gül motifi vardır. En üst kısım külah şeklinde tasarlanmış, bir adet gül motifiyle tamamlanmıştır. Ocağın sağında ve solunda bulunan dikdörtgen ahşap pencerelerin kapakları, kirli beyaz, kırmızı ve mavi renkle boyanmış panolarla tezyin edilmiştir (Fot. 106).

Doğu ve batı cephelerinde, alt sıra pencereler arasında kalan duvar yüzeyleri ile üst kısımdaki pencereler arasında kalan duvar yüzeyleri, güneybatı yönündeki odanın duvarlarındaki tezyinatla benzerdir. Farklı olan, duvarın en üst kısmındaki şerittir. Yaprak motifli kavisli şerit üzerinde kırmızı renkli gül goncaları tasvir edilmiştir (Fot. 106).

Odanın tavanı, kahverengi çıtalarla eşkenar dörtgen şeklinde bölünmüş sade görünümlüdür.

Kuzey Eyvanı: Güney eyvanın simetriğidir ve güney eyvanının duvar yüzeyindeki süslemelerle benzerlik göstermektedir (Fot. 107).

Eyvanın tavanı kahverengi çıtalarla kuzey-güney doğrultuda iki bölüme ayrılmıştır. Kirli beyaz ve mavi renkli zemin üzerine, kahverengi çıtalarla üçgenlerden oluşan geometrik bir kompozisyon yapılmıştır. İç içe küçülen bu kompozisyon, tavanda hareketlilik yaratmıştır (Fot. 107).

Kışlık Misafir odası: Yeşil boyalı kapısı, yatay ve dikey dikdörtgen panolarla süslüdür. Panolar, kirli beyaz, kırmızı ve mavi renkli şeritler şeklinde boyanmış, siyah renkle konturlanmıştır. Odanın iç mekânında, batı duvarında, kapının sol tarafında, kırmızı gül buketlerinden oluşmuş şeritle kuşatılmış, etrafında kahverengi silmeyle çevrili, yüzeyi yalın pano bulunmaktadır. Panonun yanında, kattaki diğer odalarda bulunan yüklüklere benzer bir yüklük yer alır.

Kuzey yönündeki duvar yüzeyinde, pencereler arasında kalan kısımda, kırmızı gül buketlerinden oluşan şerit etrafında, kahverengi silmeyle çevrili, yüzeyi boş panolar vardır.

Doğu ve güney duvar yüzeylerinde, alt sıra pencereler arasında kalan kısımlar, kirli beyaz, kırmızı ve mavi renkli boyalarla dikey şeritler şeklinde boyanmıştır. Üst sıra pencereler arasında kalan duvar yüzeyleri, bitkisel kıvrımlı şeritlerle süslenmiştir.

Odanın tavanı kahverengi çitalarla eşkenar dörtgen deseni şeklinde tezyin edilmiş, tavanda hareketlilik yaratılmıştır.

İkinci Kat:

Tuvalet: Yeşil boyalı kapısı, yatay ve dikey dikdörtgen panolarla tezyin edilmiştir. tuvaletin iç kısmında süsleme yoktur. Tavanı günümüzde sarı renkli, eşkenar dörtgen desenlidir.

Hazine Odası: Tuvaletin üst kısmında yer alır ve tuvalet kapısının solunda bulunan, dokuz basamaklı ahşap bir merdivenle çıkılır. Yeşil boyalı kapısı, yalın görünümlü yatay ve dikey panolarla tezyin edilmiştir. Bu panoların aralarına, ahşap oyma tekniğiyle çiçek motifleri işli, kare panolar yerleştirilmiştir. Kapının üst kısmına yuvarlak başlıklı kemer yapılmıştır. Küçük çaptaki odanın duvarları bitkisel kıvrımlı şeritlerle çevrili, yatay ve dikey dikdörtgen panolarla süslüdür. Duvar yüzeylerinin tavana yakın en üst kısımları, gri ve kırmızı çiçeklerden oluşan kavisli bir şeritle kuşatılmıştır (Fot. 108).

Hazine odasının sol yönünde, güney sofa duvarının üst kısmında, dikey dikdörtgen kapı bulunmaktadır. Bu kapı, alt ve üst kısımlarda iki yatay dikdörtgen, ortada dikey dikdörtgen panolarla tezyin edilmiştir. Bu panolar kirli beyaz, mavi ve kırmızı renkli şeritler şeklinde boyanmış, siyah renkle konturlanmıştır (Fot. 108).

Yeşil zeminli tavanı, kırmızı ve beyaz renkli çıtalarla eşkenar dörtgen şeklinde tezyin edilmiştir. Hazine odasının dış duvar yüzeyleri, gri ve turuncu renkli, başak görünümlü şeritlerle çevrili, yatay ve dikey dikdörtgen panolarla bezenmiştir.

Misafir Yatak Odası: Odanın kapı alınlığında kıvrık dallarla çerçevelenmiş, nar motifine benzer kartuş içinde yer alan, oval şeklinde madalyon yüzeyi hat örneği ile tezyin edilmiştir. Burada “bârekallah¹²⁰” yazılıdır. Madalyonun altında, kapının üst kısmında, dikdörtgen alanda, ahşap oyma tekniğiyle, iki adet “Z” görünümlü geometrik şekil, birbirine ters şekilde yerleştirilmiştir. Bu panoların arasında, bir adet dikdörtgen pano ve beş adet kare pano yüzeyinde kabartma çiçek motifleri yer alır. Kapı kanadı üzerinde, dört adet dikey dikdörtgen, üstte iki adet yatay dikdörtgen, en alt kısımda iki adet kare şekilli pano bulunmaktadır. Bu panoların köşelikleri, ahşap oyma tekniğiyle yapılmış, yaprak motifleriyle şekillendirilmiştir (Fot. 109).

Odanın iç mekânında, duvar yüzeylerinin üst kısmı iki sıra perde motifiyle bezenmiştir. Üstteki kısa perde, bir kenarda, yanyana iki adet olup, bütün odayı kuşatmıştır. Perdenin bitiş kısımları mavi renkle gölgelendirilmiş, siyah renkle konturlanmıştır. Perde sarı renklidir, üzerinde kırmızı renkli fiyonklarla bağlanmış yapraklı, dallı çiçekler işlenmiştir. Alt sıradaki büyük perde, iki ucundan mavi renk çiçeklerle asılıymış gibi görünmektedir. Beyaz perdenin kıvrımları, kirli sarı renkle belirginleştirilmiş, siyah renkle konturlanmıştır. Perdenin yüzeyi, yeşil yapraklı, kıvrık dallar arasında, gri çiçeklerle süslenmiştir. Her bir perde motifi, kahverengi silmelerle çerçevelenmiştir. Tezyinatın ara bölümlerindeki cam pencerelerin alt kısımlarında, yatay dikdörtgen panolar vardır. Bu panoların yüzeyinde, gri ve kırmızı çiçeklerden oluşan, kavisli, bitkisel şeritler yer alır. Pencere köşeliklerinde bir adet gri ve iki adet kırmızı gül dalı bulunmaktadır (Fot. 110).

Odanın doğu yönündeki duvarında yüklük bulunmaktadır. Yüklük kapakları yatay ve dikey dikdörtgen panolarla tezyin edilmiştir. Kirli beyaz, kırmızı ve mavi renkle boyalı kapakların arasına, dikey eksende üçer göz açık bırakılmıştır. Bu açıklıkların kenar kısımları, ahşap oyma tekniğiyle şekillendirilmiştir. Kuzey ve batı yöndeki, alt sıra pencereler arasında kalan duvar yüzeyleri, kirli beyaz, kırmızı ve mavi renkli boya ile dikey şeritler şeklinde boyanmıştır.

¹²⁰ Anlamı: Bu nimeti benim için mübarek eyle’dir. Bkz. Ü. Altınoluk, *a.g.e.*, 2007, s. 121.

Güney duvarında bulunan ocak, beyaz zemin üzerinde, kırmızı güllerle süslü bir panonun ortasına yerleştirilmiştir. Ocağın ayak kısımları iki adet sütunla sınırlandırılmıştır. Üst kısmında her iki tarafa, birer gül dalı resmedilmiş ve sarı şeritle tamamlanmıştır. Ocağın alınlık kısmında var olduğu düşünülen süsleme, günümüzde beyaz renkle boyanmıştır.

Odanın tavanında, kirli sarı zemin üzerinde, lacivert renk kıvrık dallı çıtalarla eşkenar dörtgen şeklinde desen verilmiştir. Kıvrık dallı çıtaların birleşim yerlerine, kalemişi tekniğiyle kırmızı renkli çiçekler yapılmıştır. Tavan merkezinin kenarları, mavi renkli zemin üzerinde, dallarında kırmızı güllerin olduğu, su dalgası şeklinde şeritle kuşatılmıştır (Fot. 111).

Güney Eyvanı: Eyvanın duvar yüzeylerinin üst kısmında, kırmızı laleli şeritlerle kuşatılmış, gri renk silmelerle çerçevelenmiş, dikey dikdörtgen şekilli panolar vardır (Fot. 112). Bu panoların yüzeyinde, çeşitli vazolar içinde çiçekler, “S” kıvrımlı düzen üzerinde çiçekler (Fot. 113), yeşil zemin üzerinde bina tasvirleri (Fot. 114), kalemişi tekniğiyle tezyin edilmiştir.

Panoların ara kısımlarında bulunan, cam pencerelerin köşeliklerinde, kırmızı lale motifli şeritler içerisinde, gri ve kırmızı renkli gül dalları yerleştirilmiştir. Duvar yüzeyinin, tavana en yakın en üst kısmında kavisli kurdele şeridiyle, gri ve kırmızı renkli gül goncalarından oluşan bitkisel şerit iç içe geçmiş biçimde düzenlenmiştir.

Doğu cephede, alt sırada, misafir yatak odasına ait iki adet tahta kapaklı pencere yer alır. Kuzey yönündeki pencerenin her iki tarafında bitkisel kıvrımlı dikey dikdörtgen şeklinde birer pano bulunmaktadır. Diğer pencerenin sağ tarafında, kahverengi silmeyle çerçevelenmiş, yüzeyinde kıvrık dallar arasında çeşitli çiçeklerin bulunduğu, dikey dikdörtgen bir pano vardır. Güney yönünde, dış cepheye açılan iki adet pencere arası, kirli beyaz, mavi ve kırmızı renkli şeritler şeklinde boyanmış üç adet dikey dikdörtgen pano ile tezyin edilmiştir. Batı yönünde, alt sırada pencereler arasında kalan duvar yüzeyleri, bitkisel kıvrımlı şeritlerle çevrili panolarla süslenmiştir. En kenarda, turuncu renk silmeyle çerçevelenmiş büyükçe bir pano bulunmaktadır. Panoda, beyaz zemin üzerinde, koyu kahverengi kıvrık dallar arasına rastgele serpiştirilmiş kırmızı ve mavi renkli küçük çiçekler vardır (Fot. 112).

Eyvânın tavanı, kırmızı renkli zemin üzerine, kahverengi çıtalarla eşkenar dörtgen deseni şeklinde tezyin edilmiştir. Desenlerin orta yüzeylerine, beyaz renkli, küçük çiçekler resmedilmiştir. Kuzey yönünde, sofa uzantısındaki yeşil zeminli tavan, kırmızılı beyazlı çıtalarla eşkenar dörtgen şeklinde bölünmüş, şekillerin içine, sarı renkli ay-yıldız ve değişik renkte, çiçek motifleri işlenmiştir. Tavan merkezinin çevresi, sarı zemin üzerinde, kavisli kurdele şeridiyle, gri ve kırmızı gül goncalarından oluşan bitkisel şerit iç içe geçmiş biçimde kuşatılmıştır.

İstanbul Odası¹²¹: Odanın kapı alınlığında, kıvrık dallarla çerçevelenmiş, oval bir madalyon içerisinde, kaligrafik yazı yer alır. Burada “Yâ müfettihi lenâ hayral-bâb¹²²” yazılıdır. Madalyonun üst kısmında, bir adet kartuş, alt kısmında sepet örgüsü şeklinde motif bulunmaktadır. Üçgen alanın altında, kapının üst kısmında, derin oyma tekniğiyle işlenmiş, yuvarlak başlıklı bir pano vardır. Panoda, kıvrık dallar arasında çiçek motifleri ve ortada bir ibrik yer alır. Bu kompozisyon boyalı değildir (Çiz. 30).

Odanın kapı kanadının yüzeyi, yeşil, mavi ve kirli beyaz renkli şeritler şeklinde boyanmıştır. Alt ve üst kısımda, yatay düzende ikişer adet dikdörtgen pano, ortada büyük bir dikdörtgen pano vardır. Büyük panonun alt ve üst kısmı “U” şeklinde tezyin edilmiştir. Ara boşluklarda küçük kare panolar bulunmaktadır. Bu kare panoların yüzeyine, ahşap oyma tekniğiyle, çiçek motifleri işlenmiştir (Fot. 115).

Odanın iç mekânında, kuzey duvarında, panoramanın altında yüklük bulunmaktadır. Yüklük üç bölümden oluşmaktadır. En alt kısım, yükseklik olarak düşünülmüş, ortası kahverengi, kenarları beyaz şeritli, geometrik şekillerle düzenlenmiştir. İkinci bölümde çift kapaklı bir dolapla, tek kapaklı bir dolap bulunmaktadır. Çift kapaklı dolap yüzeyinde, alt ve üst kısımda ikişer adet beyaz boyalı kare şeklinde pano, ortada iki adet beyaz boyalı, yatay dikdörtgen şeklinde pano yer alır. Tek kapaklı dolap yüzeyinde, alt ve üst kısımda dikey dikdörtgen şeklinde pano, ortada yatay dikdörtgen pano beyaz renk ile boyalıdır. Bu panoların köşelikleri ahşap oyma tekniğiyle şekillendirilmiş ve yeşil renkle boyanmıştır (Fot. 116).

¹²¹ Yapının bânisi Çakırağa, İstanbul ve İzmirli iki bayanla evlenmiş ve bunların sıla hasreti çekmemesi için, binanın yazlık olarak kullanılan ikinci katında güneydoğuda yer alan odanın duvar yüzeyine XVII. yüzyıl İstanbul panoraması, güneybatıda bulunan odanın duvar yüzeyine aynı yüzyıl İzmir panoraması yaptırmıştır. Bkz. B. G. Yavuz, *a.g.e.*, 1990, s. 59.; R. Mülâzımoğlu, *a.g.e.*, 1976, s. 20.; İstanbul ve İzmir panoramalarıyla tezyin edilen bu iki oda, tezin bu bölümünden itibaren İstanbul Odası ve İzmir Odası şeklinde adlandırılacaktır.

¹²² Anlamı: “Ey kapıları açıcı Allah’ım/bize hayırlar aç” Bkz. Ü. Altınoluk, *a.g.e.*, 2007, s. 121.

Dolapların arası, dikey ekseninde, dörder göz biçiminde açık bırakılmıştır. Bu gözlerin tepe kısımlarında ve kenarlarında, ahşap oyma tekniğiyle çeşitli çiçek motifleri işlenmiş ve beyaz renk ile boyanmıştır. Üçüncü bölümde, siyah renkle konturlanmış, yatay dikdörtgen panolar vardır. Bu panolar beyaz renkle boyanmış, köşelikleri ahşap oyma tekniğiyle işlenmiş yaprak desenleriyle şekillendirilmiştir. Kapının arkasında, yüklüğe açılan bir kapak daha bulunmaktadır. Kahverengi kapı kanadı yüzeyi, beyaz renkli, yatay ve dikey dikdörtgen panolarla süslenmiştir (Fot. 116).

Kuzey duvar yüzeyinin üst kısmında, önünde ahşap korkuluklarla balkon görüntüsü verilen, İstanbul panoraması yer alır. Duvar yüzeyine, kalemişi tekniğiyle yapılan, hayali İstanbul resminde, üç kara parçası görülmektedir. İçinde gemilerin yüzdüğü deniz, bu kara parçalarını birbirinden ayırmıştır. Bu kara parçalarının üzerinde kırmızı çatılı binalar, büyük kütleli camiler vardır. Binaların üst üste yerleştirildiği bu resimde, derinlik etkisi ve perspektif verilmeye çalışılmıştır. Sahil şeridinde daha büyük binalar ve denizin ortasında kız kulesini temsil eden binadan başka, arka planda gökyüzünde uçan kuşlar bulunmaktadır (Fot. 117).

Doğu, batı ve güney yönünde, duvar yüzeyleri iki bölüme ayrılmıştır. Alt sırada, dikey dikdörtgen pencereler arasında, dikey dikdörtgen şekilli ahşap panolar bulunmaktadır. Bu panoların tepe kısımlarına, ahşap oyma tekniğiyle ters “Y” kıvrımlı desen işlenmiştir. Ters “Y” kıvrımlı motifin köşeliklerinde, yine aynı teknikle, çeşitli çiçek motifleri işlenmiş, koyu sarı ve kırmızı renkle boyanmıştır. Dikey dikdörtgen panoların üst kısmında, küçük yatay dikdörtgen panolar vardır. Panoların köşelikleri, yaprak desenleriyle şekillendirilmiş, koyu sarı renkle boyanmış ve çevresi siyah renkle konturlanmıştır (Fot. 118).

Odanın duvar yüzeylerinin üst kısmında, pencere aralarında, bitkisel şeritlerle çerçevelenmiş panolar bulunmaktadır. Panoların her birinin yüzeyine, çeşitli vazolar içinde ve “S” kıvrımlı düzen üzerinde çiçek buketleri yapılmıştır. Bu panoların her birinin kenarlarına, iyon başlıklı sütunceler yerleştirilmiştir. Sütuncelerin tepe kısmına koyu sarı renkle “S” kıvrımlı motif işlenerek, yanan bir meşale görüntüsü yaratılmaya çalışılmıştır. Kırmızı, mavi, yeşil, kahverengi ve gri renklerinden oluşan çiçek buketleri bazı panolarda kurdele ile bağlanmış, bazı panolarda kendini tekrar eden desen görünümünde, bazı panolarda sehpa üzerinde çeşitli vazolar içerisinde ve bazı panolarda da “S” kıvrımlı düzen üzerindedir. Duvarın tavana yakın en üst kısmında, gri ve kırmızı renkli güllerden oluşan kavisli bitkisel şerit bütün odayı kuşatmıştır (Fot. 118).

Odanın tavanı iki bölüm halinde düzenlenmiştir. İstanbul panoramasının hemen önündeki bölüm, çiçeklerden ve kıvrım dallardan oluşan kenarsuyu şeridiyle kuşatılmıştır. Tavan merkezinde, oval panonun yüzeyinde, kalemişi tekniğiyle yapılmış çeşitli meyvelerden oluşan, natürmort bulunmaktadır. Bu natürmort, kırmızı, mavi, sarı renkle boyanmış çıtalarla çerçevelenmiştir. Çerçevenin dış kısmına, “C” kıvrımlı çıtalarla şekillendirilmiş ikinci oval bir pano daha yerleştirilmiş ve bu çıtaların arası, kırmızı ve mavi güllerle süslenmiştir. Bu büyük panoda, küçük pano gibi kırmızı, mavi, sarı renkli çıtalarla kuşatılmıştır. Dikdörtgen tavanın ortasındaki oval panonun köşelikleri, vazo içinde çeşitli çiçek motifleriyle bezenmiştir (Fot. 119).

Tavanın diğer bölümünde, ahşap oyma tekniğiyle yapılmış, altın yaldızla boyanmış, sekizgen göbek merkezinde, siyah renkli çiçek motifi yer alır. Sekizgen göbeğin etrafında, üçgen ve dikdörtgen şeklinde, küçük panoların bazılarının içi kalemişi tekniğiyle boyanmış, bazılarının içi de ahşap oyma tekniğiyle yapılmış kabartma çiçek motifleriyle süslenmiştir (Fot. 120).

Ana Eyvan: Eyvanın giriş bölümü, iki ahşap sütunla taşınan üç kemerle şekillendirilmiştir. Ortadaki kemerin alınlığında, gri ve siyah renkli şerit vardır. Köşeliklerinde, lale motifli şeritlerle çevrili iki adet dikey üçgen pano yüzeyinde, kırmızı ve gri renkli çiçek dalları yer alır. Kenarlardaki kemerler aynı tarz süslemeye sahiptir. Alınlık kısmında, “S” şekilli kıvrık dallarla çevrili kartuş bulunmaktadır. Kartuşun ortasında kırmızı ve gri renk çiçeklerden oluşan bir buket yer alır. Köşeliklerde gri ve kırmızı renkli çiçek dalları vardır. Kemerin tabana bakan alt kısmı da kırmızı renkte çiçekli şeritle süslenmiştir (Fot. 121).

Eyvanın duvar yüzeylerinin üst kısmında turuncu renk silmelerle çevrili dikey dikdörtgen şekilli panolar yer alır. Bu panolar gri renkli, küçük yuvarlak formlu şeritlerle çerçevelenmiştir. Panoların yüzeyi çeşitli vazolar içinde çiçekler, “S” kıvrımlı düzen üzerinde çiçekler, sepet içinde meyveler, bir nargile ve sehpa üzerinde natürmort resim ile süslenmiştir. Bu panolar iyon başlıklı sütunla sınırlandırılmıştır. Dikey dikdörtgen panoların alt kısmında, gri renk silmelerle çevrili yatay dikdörtgen panolar bulunmaktadır. Bu panoların yüzeyi kırmızı ve gri renkli çiçeklerden oluşan, kavisli şeritlerle bezenmiştir. Duvarın tavana yakın en üst kısmı, uçlarından yarım görümlü fiyonkla tutturulmuş, kavisli kurdele şeridiyle kuşatılmıştır. Kavis kısmındaki boşluklar, çiçek desenleriyle süslenmiştir (Fot. 121,122).

Kuzey ve güney duvar yüzeylerinde, alt kısımda büyükçe yatay dikdörtgen pano yer alır. Kahverengi silmelerle çevirili panonun yüzeyinde, kıvrık dallar arasında gri ve kırmızı renkli çiçekler tezyin edilmiştir (Fot. 121). Batı duvar yüzeyinin alt kısmında üç adet dikey dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Pencere aralarındaki dikey dikdörtgen panolar, kirli beyaz ve lacivert renkte şeritler şeklinde boyanmıştır (Fot. 121).

Eyvânın tavanı eşkenar dörtgen deseni şeklinde düzenlenmiştir. Her bir şeklin içi, kalemîşi tekniğiyle boyanmış çeşitli meyve resimleri, ahşap oyma tekniğiyle yapılmış kabartma çiçek motifleriyle süslenmiştir. Tavanın kenarları, kalınca bir yeşil zemin üzerine “S” şekilli sarı renkli şeritle kuşatılmıştır (Fot. 123).

Köşk: Köşkün köşelikleri bitkisel kıvrımlı şeritlerle çerçevenilmiş, orta kısım mor ve turuncu renklerinde çiçek buketleri ile süslenmiştir. Duvarın en üst kısmında, dört bir tarafta kısa bir perde motifi bulunmaktadır. Beyaz zeminli perde, siyah renkli zikzaklarla konturlanmıştır. Kıvrımları siyah ve kirli beyazla belirginleştirilmiştir. Her kıvrımın üzerinde, dikey olarak yerleştirilmiş çiçek buketleri yapılmıştır. Kalemîşi tekniğiyle resmedilmiş perdeler, köşelerinden kurdele ile tutturulmuş gibi görünmektedir. Perdenin üst kısmında bitkisel şeritler yer alır (Fot. 124).

Köşkün tavan merkezinde, altıgen bir göbek vardır. Göbeğin ortasında kahverengi kozalak, çevresinde yeşil yapraklar ve pembe çiçekler, ahşap oyma tekniğiyle işlenmiştir. Etrafında çıtalarla dikdörtgen panolar oluşturulmuştur. Panoların yüzeyleri, kalemîşi tekniğiyle yapılmış çiçek resimleriyle bezenmiştir. Tavanın etrafı çeşitli çiçeklerden oluşan bitkisel şeritle kuşatılmıştır (Fot. 125).

Köşkle ana eyvân arasında kalan sofânın tavanı, kenarsuyu ile çevrenmiştir. Bu kenarsuyu şeridi üzerinde çiçekli dal ve kıvrımlardan oluşan motifler vardır. Tavan çıtalarla eşkenar dörtgen deseni şeklinde düzenlenmiş, her bir bölümün içine çok kollu yıldız ile ay motifi ve çiçek motifleri resmedilmiştir. Sofânın merkezinde, sekizgen bir göbek bulunmaktadır. Her bir kenarın iç yüzeyine, eşkenar dörtgen şekli yerleştirilmiş, arada kalan boş kısımlar parça çıtalarla yelpaze şeklinde düzenlenmiştir. Sekizgen büyük göbeğin merkezinde bulunan ahşap oyma tekniğiyle yapılmış altıgen göbek boyalı değildir. Yapraklı ve kıvrık dallı göbeğin çevresi çıtalarla sekiz kollu yıldız halinde tasarlanmıştır. Bu yıldız kollarının yüzeyine kalemîşi tekniğiyle gül dalı resmedilmiştir.

Eşkenar dörtgen dilimlerinin orta yüzeyinde çok kollu yıldızla-ay motifi vardır. Bu eşkenar dörtgen şekillerinin dışında kalan yelpaze biçimindeki bölümlerin yüzeyinde vazolar içinde çiçekler ve sepetler içinde meyve resimleri olan natürmort bulunmaktadır (Fot. 126).

İzmir Odası: Odanın kapı alınlığında kıvrık dallarla etrafı çevrelenmiş oval bir madalyon içerisinde, kaligrafik yazı yer alır. Burada “Yâ müfettihal ebvab¹²³” yazılıdır. Madalyonun altındaki açıklıkta, dikdörtgen ve karelerden oluşan beş pano yer alır. Bu panolar ahşap oyma tekniği ile yapılmış kabartma çiçek ve kıvrık dal motifleri ile süslenmiştir. Kapı kanadı üzerinde, yatay ve dikey dikdörtgen panolar ile kare panolar vardır. Kare panoların yüzeyi, ahşap oyma tekniğiyle yapılmış çiçek motifleriyle bezenmiştir (Fot. 127).

Odanın içerisinde kapının ve dolapların bulunduğu cephede, dolapların üst kısım ile tavan arasındaki boşlukta sınırlandırılmış, enine dikdörtgen üç pano bulunmaktadır. Panolar, birbirlerinden birer sütunla ayrılmıştır. Kenarlardaki panolar silmelerle çerçevelenmiştir. Sol taraftaki pano yüzeyinde, ortasından bütün fiyonkla, iki ucundan yarım görünümlü fiyonklarla tutturulmuş irice bir perde motifi yer alır. Beyaz zeminli perde üzerinde, rastgele serpiştirilmiş kırmızı renkte çiçekler vardır. Perdenin üst kısmında, iki adet renkli çiçek buketi bulunmaktadır. Silmelerin iç kısmında, köşelerinde ve kenar ortalarında kırmızı, gri renkli çiçeklerden oluşan şerit yer alır. Sağ tarafındaki pano yüzeyinde, kare bir zemin üzerinde, şişe görünümlü vazo içerisinde kırmızı, gri ve sarı renkli çiçekler yapılmıştır.

Ortadaki panoda, İzmir panoraması yer alır. Bu panoramada, o dönemdeki Karşıyaka canlandırılmıştır. En üst kısımda, temsili Kadifekale vardır. Onun altında, yamaca yaslanmış, üst üste istiflenmiş evlerde, perspektif etkisi verilmeye çalışılmıştır. Kırmızı çatılı evlerin arasına, cami ve minareler de yerleştirilmiştir. Alt kısımda, denizin içinde, gemiler ve yelkenliler bulunmaktadır. Konak tarafında ise, birkaç bina tasviri vardır. Arkada, derinlik etkisi veren bulutlar, panoramaya hareketlilik katmıştır. İ. Kuyulu'ya göre; kıyı şeridinin sağında bulunan bina, Osmanlı ordusunun Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla anılan birliklerinin kullandığı Sarıkışla'dır¹²⁴ (Fot. 128).

¹²³“Anlamı: Ey kapıları açan Allah'ım bize hayır kapılarını aç'dır.” Bkz. Ü. Altınoluk, *a.g.e.*, 2007, s. 121.

¹²⁴ İ. Kuyulu, *a.g.m.*, 2001, s. 152.

Güney duvarında, panoramanın alt kısmında, yüklük yer alır. Yüklük, ortada iki kanatlı ve batı yönünde tek kanatlı iki adet dolaptan oluşmaktadır. Dolap kanatları, alt, üst ve orta kısımda, üç adet yatay dikdörtgen pano, ara kısımlarda ikişer adet dikey dikdörtgen pano ile tezyin edilmiştir. Bu panolar, kirli beyaz, mavi ve kırmızı renkli şeritler şeklinde boyanmış ve siyah renkle konturlanmıştır. Çift kapaklı dolabın her iki tarafında, dikey ekseninde üç adet göz açık bırakılmıştır. Bu açıklıkların üst köşelikleri, ahşap oyma tekniğiyle şekillendirilmiştir (Fot. 129).

Yüklüğün ve kapının üst kısmına yatay ekseninde on adet yatay dikdörtgen pano yerleştirilmiştir. Yüklüğün alt kısmında, yükseklik olarak düşünülmüş, sekiz adet pano bulunmaktadır. Kapının arka kısmında yüklüğe açılan bir kanat daha düzenlenmiştir. Bu dolap kanadı alt ve üst kısımda iki adet yatay dikdörtgen pano, orta kısımda iki adet dikey dikdörtgen pano ile tezyin edilmiştir (Fot. 129).

Güney duvarı ile batı duvarı arasındaki, cumba çıkıntısı olan yüzeyde, üst kısımda, turuncu silmeyle çevrili, yatay dikdörtgen pano, rastgele serpiştirilmiş, kırmızı güllerle tezyin edilmiştir. Alt kısımda, yüklüğün hizasında, turuncu renk silmeyle çevrili, dikey dikdörtgen pano, kıvrık dallar arasında kırmızı ve mavi renkli çiçek goncalarıyla süslenmiştir. Simetriği olan karşı tarafındaki duvar yüzeyi de aynı şekilde bezenmiştir (Fot. 130).

Odanın tüm duvar yüzeylerinde, üst kısımda, cam pencereler arasında kalan yüzeyler, turuncu renkli silmelerle çerçevelemiş, panolara ayrılmıştır. Bu panolarda, kırmızı, mavi, sarı ve yeşil renklerinden oluşan çiçekler, kimi yerde değişik vazo içinde, kimi yerde “S” kıvrımlı düzen üzerinde yer almakla birlikte, vazoların bazıları kurdele ile süslenmiştir. Bu panolar iki kırmızı, iki gri renkli gül goncalarından oluşturulmuş şeritlerle kuşatılmıştır. Cam pencerelerin köşeliklerine, birer gül dalı yapılmıştır. Odanın duvar yüzeylerinin üst kısmında, panoların her iki tarafında, kompozit başlıklı sütunlar bulunmaktadır (Fot. 131).

Odanın kuzey duvarında, turuncu renkli silme ile çevrelenmiş, yatay dikdörtgen panonun doğu kenarında, bir ocak mevcuttur. Arka fondaki bu panoda, beyaz zemin üzerinde, gül goncaları rastgele serpiştirilmiştir. Ocak, dört pano halinde süslenmiştir. Ocağın ayak kısmında, sağında ve solunda iki adet sütun resmi yer alır. Sütunun üst kısmında, iki ucundan iki adet çiçek motifiyle asılı gibi duran küçük bir perde motifi siyah renkle konturlanmıştır. Her iki perdenin üzerine çiçek dalı resmedilmiştir.

İkinci bölümde ortadaki kare şekilli panoda, iki ucundan ve ortasından aslı gibi duran iri perde motifi, rastgele serpiştirilmiş kırmızı renkli çiçeklerle tezyin edilmiştir. Perde motifi iki adet sütunla sınırlandırılmıştır. Kare şekilli panonun iki tarafındaki dikdörtgen panolara, iki adet niş görüntüsü resmedilmiştir. Bu nişlerin içerisinde çaydanlığa benzer iki adet kap resmi işlenmiştir. Üçüncü bölümde üç adet yuvarlak kemerle oluşturulmuş kompozisyon bulunmaktadır. Bu kemerlerin yüzeyi, kavisli bitkisel şeritlerle hareketlendirilmiştir. Bitkisel şeritlerin bitiş yerlerine, dört adet kabartma çiçek motifi yerleştirilmiştir. En üst kısımda, oval bir madalyon yüzeyine gül dalı yapılmıştır (Fot. 132). Ocağın batı tarafında, panonun bitişiğinde, dış cepheye açılan tek kapaklı bir pencere yer alır. Ocağın doğu tarafında ise gizli bir dolap vardır. Dolap kapağı iki adet dikey dikdörtgen ve iki adet yatay dikdörtgen pano şeklinde tezyin edilmiştir. Dolabın üst kısmı, oyma tekniğiyle yapılmış, yatay dikdörtgen pano ile süslenmiştir.

Odanın doğu duvarında, alt sırada üç adet dikey dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin ara kısımları, kirli beyaz, mavi ve kırmızı renkle boyalı dikey şeritler şeklinde düzenlenmiştir. Simetriği olan batı duvarında da, aynı tezyinat vardır.

Odanın tavanı, iki bölüm halinde düzenlenmiştir. Panoramanın önündeki bölümde mavi zemin üzerinde kalın beyaz renkli şeritlerle eşkenar dörtgen deseni oluşturulmuştur. Tavanın diğer bölümünde, üç adet yatay dikdörtgen pano, yan yana dizilerek, çıtalarla geometrik kompozisyon yapılmıştır. Bu panoların arasındaki kare şekillerin yüzeyine ahşap oyma tekniğiyle çiçek motifleri işlenmiştir. Dikdörtgen panoların yüzeyine, kalemişi tekniğiyle gri ve kırmızı renkli gül dalları yapılmıştır (Fot. 133). İkinci bölümdeki tavanın kenarları, siyah renkli zemin üzerinde, sarı ve yeşil renkli yaprak motiflerinin birbirini tekrar ettiği, zincir görünümlü şeritle kuşatılmıştır. Yine bu tavan kenarları siyah renkli silme ve iç kısmında pembe boyalı, “U” şekilli şeritlerin bir iç, bir dış şeklinde yerleştirilmesiyle oluşan kalınca bir kenarla çevrelenmiştir. Bu kenarın iç tarafında ise mavi renkli zemin üzerinde, kırmızı ve mavi renkli yapraklı bitkisel şerit, zincir şeklinde düzenlenmiş ve bütün kenarları kuşatmıştır.

Kuzey Eyvanı: Güney eyvanın simetriğidir ve duvarlardaki süslemelerde birbirinin benzeridir. Kalemişi tekniğiyle yapılmış panolar içinde çeşitli vazolarda değişik çiçekler, “S” kıvrımlı düzen üzerinde çiçekler, yeşil zemin üzerinde mimari tasvirler bulunmaktadır.

Sofa yönünde, güney uzantıdaki duvar yüzeyinde, İzmir Odası'nın sağ cephesinde, kalemişi tekniği ile yapılmış, bir köşesinden perde sarkıtılmış, kaleli bir kent panoraması vardır. Panoramanın sol köşesinde, süslü bir konağın sütunlu terasında küçük bir su havuzu, ortada yelkenli ve kayıkların bulunduğu deniz, karşı kıyıda üst üste yerleştirilmiş kırmızı çatılı evler, büyük kütleli bir cami ve evlerin üzerinde de kırmızı bayraklı bir kale yer alır. Kahverengi, sarı ve mavi tonların hakim olduğu tasvirin, arka planında gökyüzünde uçan kuşlar bulunmaktadır. Bu panoramada yer alan kentin, hayali bir İstanbul veya İzmir de kalesi bulunan semtlerden Kuşadası¹²⁵ olabileceği düşünülmektedir (Fot. 134).

Misafir Yatak Odası: Odanın kapı alınlığında, kıvrık dallarla çerçevenilmiş, nar motifine benzer bir kartuş yer alır. Bu kartuşun ortasında, oval bir madalyon üzerinde yazı bulunmaktadır. Burada “maşallah¹²⁶” yazılıdır. Kapının üst kısmındaki açıklıkta, dikdörtgen alanda ahşap oyma tekniğiyle “Z” şeklinde iki adet pano, birbirine ters olarak yerleştirilmiştir. Bu panodaki tezyinatla, güneydoğu yönünde bulunan misafir yatak odasının, kapı üstündeki tezyinat aynıdır. Kapı kanadı üzerinde, yatay ve dikey dikdörtgen şekilli panolar ile kare panoların yer aldığı, geometrik kompozisyon oluşturulmuştur.

Odanın iç mekânında, bütün duvarlarının üst kısmı, altlı üstlü iki adet perde motifiyle kuşatılmıştır. Üstteki perde kısa ve açık kahverengidir. Kıvrımları koyu kahverengi ile belirginleştirilmiştir. Perdenin uç kısmı, siyah renkle konturlanmış, köşelerden ve kenar ortalarından mavi renk kurdele ile bağlanmıştır. Alt ve üst kenarı küçük beyaz noktalarla tezyin edilmiştir. Alt kısımdaki perde, beyaz zeminli olup, üzerine rastgele serpiştirilmiş, kırmızı renkli gül dalları vardır. Perdenin kıvrımları, siyah renkle belirginleştirilmiş ve iç kısımlar açık kahverengi şeklinde boyanmıştır. Uç kısmında, yeşil renkle nokta şeklinde vurgular yapılmıştır. Perdenin duvarda yansıyan gölgeleri siyah renkli silmeyle belirtilmiştir (Fot. 135).

Kapının arka kısmında, beyaz renkle boyalı, sade, dikey dikdörtgen bir pano vardır. Hemen yanında, batı duvarında bir yüklük bulunmaktadır. Yüklük, biri çift kapaklı, diğeri tek kapaklı iki adet dolaptan oluşmuştur. Yüklüğün güney kenarında, dikey eksende üç göz açık bırakılmıştır. Bu açıklıkların kenarları, ahşap oyma tekniğiyle şekillendirilmiştir.

¹²⁵ G. Renda, *a.g.e.*, 1977, s. 146.

¹²⁶ Anlamı: Allah diledi, istedi'dir.

Diğer kapaklar yatay ve dikey dikdörtgen panolarla tezyin edilmiştir. Yüklüğün üst kısmı, altı adet yatay dikdörtgen pano, alt kısmı dokuz adet dikey dikdörtgen panolarla süslenmiştir.

Kuzey duvarında, beyaz zeminli panonun orta kısmında bir ocak bulunmaktadır. Bu pano, kırmızı renkli gül goncalarıyla bezenmiştir. Ocak, dört bölüm halinde düzenlenmiştir. Ayak kısmı, iki adet sütunla sınırlandırılmıştır. Sütunların üst kısmında iki adet niş yer alır. Nişlerin her iki tarafına birer gül dalı resmedilmiştir. Turuncu silme ile birinci bölüm tamamlanmıştır. Ocağın önündeki çıkıntı kısmında, devşirme mermer malzeme kullanılmıştır. İkinci bölüm, yatay düzende, üç pano halinde, turuncu renkli silmeyle belirtilmiştir. Ortadaki kare şekilli pano yüzeyinde kıvrık dallar arasında yapraklar ve güller bulunmaktadır. Her iki yandaki dikey dikdörtgen panoda, gül goncaları rastgele serpiştirilerek düzenlenmiştir. Üçüncü bölüm üç yuvarlak kemerle şekillendirilmiştir. Kemerlerin tepe kısımlarında gül dalları yer alır. Taşıyıcıları üzerinde ise, dört adet kabartma çiçek motifi işlenmiştir. her iki yandaki dikey dikdörtgen panolarda, kırmızı renkli gül dalları yer alır. En üst kısımda kıvrık dallarla çevrili bir kartuş mevcuttur. Kartuşun orta yüzeyinde, mavi ve kırmızı renkli çiçek buketi resmedilmiştir. Ocağın her iki yanında, dikey dikdörtgen şeklinde gizli dolap yapılmıştır. Dolapların kapağı, yatay ve dikey dikdörtgen şekilli panolarla tezyin edilmiştir. Dolapların üst kısmında, yatay dikdörtgen şekilli pano oyma tekniğiyle şekillendirilmiştir (Fot. 135).

Doğu duvarında alt sırada, üç adet; güney duvarında iki adet dikey dikdörtgen şekilli pencere yer alır. Pencereilerin ara kısımları, kirli beyaz, mavi ve kırmızı renkle boyalı dikey şeritlerle süslenmiştir.

Odanın tavanı, mavi zeminli olup, sarı renkli kıvrık çitalarla eşkenar dörtgen deseni şeklinde tezyin edilmiştir. Tavan kenarları mavi, kırmızı, açık kahverengi ve kirli beyaz renklerinden oluşan şeritle kuşatılmıştır.

2.4.2. Sandıkeminoğlu Evi:

Yapımın Yeri: Camikebir Mahallesi, Beyzade Sokak III, No:3'de bulunmaktadır (Fot. 136).

İnceleme Tarihi: 10.04.2011; 16.12.2011; 31.01.2012; 29.04.2012

Tarihçesi: Binanın yapım tarihini gösteren kesin bir kayıt ve kitabe yoktur¹²⁷. Binanın yapımıyla ilgili yapılan araştırmalarda farklı tarihlere rastlanılmaktadır¹²⁸. Binanın kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Varislerin ifadesi doğrultusunda aile büyüğü Sadık Bey'in¹²⁹ Osmanlı yönetiminde "sandık emini" olarak görev yapmasından dolayı bina ve aile bu isimle adlandırılmıştır¹³⁰. Ü. Altınoluk'a göre bina; Osmanlı döneminde Hac yolculuğuna çıkanların kıymetli evraklarını ve paralarını teslim ettikleri aile anlamına gelen sandık kelimesinden gelen "Sandığın Sait'in Evi" olarak bilinir¹³¹. Günümüzde harap durumdadır.

Mimari: Binanın büyük bir bölümü çökmüş, sadece taşıyıcıları ve baş oda olarak adlandırılan kısım bulunmaktadır¹³². Üç katlı binanın üst katı, konsollarla genişletilmiş, dış sofalı plân tipindedir¹³³. Zemin katı kiler ve ahırdan, birinci kat kışlık olarak kullanılan basık tavanlı bir oda ve sofadan, ikinci katı yazlık olarak düşünülmüş odalardan oluşan bir plâna sahiptir¹³⁴ (Plân 9,10,11).

Malzeme ve Teknik: Binanın inşasında moloz taş, tuğla parçaları ve ahşap malzeme kullanılmıştır.

¹²⁷ Z. Ekinci, *Bir Konağın Kurgusu (Anadolu Türk Evi Geleneğinde Birgi Örneği ve Sandıkeminoğlu Konağı)*, Yapı Yayın, İstanbul 2005, s. 22.

¹²⁸ Binanın yapımını İ. Kuyulu ve G. Renda 19. Yüzyılın ilk yarısı yaklaşık olarak II. Mahmut dönemine, Z. Ekinci 19. Yüzyılın ilk çeyreğine, tarihlendirmektedir. Bkz. İ. Kuyulu, "Sandıkeminoğlu Evi", *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Rahmi Hüseyin Önal, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 155.; G. Renda bu tarihlendirmeyi yaparken Çakırağa Konağı'ndaki duvar resimlerinden yararlanmış. Yapım tarihi hakkında hiçbir bilgiye ulaşılamayan binanın baş odasının duvarında yer alan hayali İstanbul resmi üslup özellikleri bakımından Çakırağa Konağı'ndakilerle aynıdır, böylelikle binanın yapım tarihi 19. yüzyılın ilk yarısında yapılmıştır, yorumunu yapar. Bkz. G. Renda, *a.g.e.*, 1977, s. 150.; Z. Ekinci binanın varislerinden edindiği bilgiler ışığında 190 yıllık olacağı kanısındadır. Bkz. Z. Ekinci, *a.g.e.*, 2005, s. 22.

¹²⁹ Sadık Bey hakkında hiçbir bilgiye ulaşılamamıştır.

¹³⁰ Z. Ekinci, *a.g.e.*, 2005, s. 23.

¹³¹ Ü. Altınoluk, *a.g.e.*, 2007, s. 132.

¹³² İ. Kuyulu, *a.g.m.*, 2001c, s. 153.

¹³³ İ. Kuyulu, *a.g.m.*, 2001c, s. 153.

¹³⁴ Ü. Altınoluk, *a.g.e.*, 2007, s. 132.

Süslemeler:

Binanın büyük bir bölümü çökmüş olduğundan, süslemeler konusunda fazla bilgi edinilememiştir. Sadece ikinci katta zamana direnen güney yönündeki baş odada görülen süslemelerden bahsedilecektir (Fot. 137).

Başoda: Güney yönündeki odanın iç mekânında, üst duvar yüzeylerinde, cam pencereler arasında kalan kısımlar, dikdörtgen ve kare şekilli panolarla tezyin edilmiştir. Alçı üzerine kalemişi tekniğiyle yapılmış, çeşitli vazolar içinde çiçekler, dor başlıklı boyama sütunlarla sınırlandırılmıştır.

Ortada bulunan geniş panonun yüzeyinde yer alan hayali İstanbul panoramasında, içinde yelkenli ve gemilerin bulunduğu deniz, üç kara parçasını birbirinden ayırmıştır. Bu kara parçası üzerinde evler üst üste yerleştirilmiştir. Evlerin aralarında farklı büyüklüklerde minareleriyle camiler bulunmaktadır. Denizin ortasında Kız Kulesi yer alır¹³⁵. Panoramanın sol tarafında Topkapı Sarayı'nı anımsatan yapılar bulunmaktadır¹³⁶ (Fot. 138). Odanın güney yönünde bulunan ocağın iki yanı sütun şeklinde boyanmış olup, üst kısmı iki bölümden oluşan pano şeklindedir. Panoların yüzeyi çiçek resimleriyle süslenmiştir. En üstte kalp şeklinde içi boş bir kartuş yer alır. Duvar yüzeyinin en üst kısmında, dört bir kenarda, kurdele ile tutturulmuş, gül goncalarıyla kavislendirilmiş, şerit bulunmaktadır.

Odanın tavanı, kırmızı renkli zemin üzerine, çıtalarla eşkenar dörtgen şeklinde tezyin edilmiş, sade görünümüdür.

¹³⁵ İ. Kuyulu, *a.g.m.*, 2001c, s. 154.

¹³⁶ İ. Kuyulu, *a.g.e.*, 1997, s. 27.; İ. Kuyulu, *a.g.m.*, 2001c, s. 154.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1 Değerlendirme ve Karşılaştırma:

Birgi'de Türk dönemi, Emir Menteşe'nin damadı Sasa Bey'in, Birgi topraklarını Bizanslılardan almasıyla başlamıştır. Daha sonra Aydınoğlu Mehmed Bey tarafından alınarak Aydınoğulları Beyliği'nin başkenti yapılmıştır. Böylelikle Birgi toprakları sırasıyla Aydınoğlu Beyliği'ne ve Osmanlılara ev sahipliği yapmıştır. Bu kültürel geçişlerden etkilenen Birgi'deki Ulu Camii, Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi ve Ümmü Sultan Türbesi'nde Selçuklu ve Beylikler dönemi özellikleri görülürken, Derviş Ağa Camii, Karaoğlu Camii, Bıçakçızade Çeşmesi, Çakırağa Konağı, Sandıkeminoğlu Evi gibi sivil yapılar Osmanlı dönemi özelliklerini taşımaktadır.

Birgi'deki Türk dönemi eserlerindeki süslemeler genelde camilerin mihraplarında, minberlerinde, vaaz kürsülerinde, pencere ve kapı kanatlarında, son cemaat yerlerinde, taçkapılarda, kubbe eteği ve minarelerde, sivil mimaride ise duvarlarda, tavanlarda ve kapılarda yoğunlaşmıştır.

Beylikler devrinin ilk eserlerinden birisi olması bakımından önemli olan Birgi Ulu Camii¹³⁷, devşirme malzeme ile diğer malzemenin bir arada uyum içinde kullanıldığı mükemmel bir eserdir. Anadolu Selçuklular döneminde yaygın olarak görülen mihraba dik uzanan, derinlemesine plânlı camiler Beylikler döneminde de yaygın olarak uygulanmıştır. Birgi Ulu Camii, derinlemesine plânlı tipte camilere örnek gösterilebilir¹³⁸.

Caminin güneydoğu köşesinde duvarın içine yerleştirilen arslan heykeli, antik kültüre ait olduğunu gösterirken, aynı zamanda caminin süsleme elemanı olarak da düşünülebilir (Fot. 7). Benzer bir örnek Ankara'da Selçuklu yapısı olan Arslanhane Camii'nin kuzeydoğusunda yer alan türbenin duvarında da bulunmaktadır. Caminin her iki taçkapısında taş üzerine yapılan süslemeler sadedir. Dış cephesinde çatıya yakın üst sıra pencereleri alçı şebekeli dışlıklara sahiptir. Kuzey duvarında bir adet ve güney duvarında iki adet üst sıra pencereleri içten vitray süslemelidir. Caminin iç mekânında nefleri birbirinden ayıran kemer dizileri, devşirme mermer sütunlarla ve başlıklarla taşınmaktadır (Fot. 15,16).

¹³⁷ Anonim, *a.g.e.*, 2001, s. 37.

¹³⁸ G. Öney, *Beylikler Devri Sanatı XIV.-XV. Yüzyıl (1300-1453)*, T.T.K. Yayınları, Ankara 2007, s. 12.

Caminin plânı bazı kaynaklarda hatalı olarak yayınlanmıştır. R.M. Riefstahl'ın eserindeki plânda bazı hatalar vardır¹³⁹. Plânda, caminin güney duvarının, batı yönünde yer alan minarenin kaidesi, batı duvarının güney yönüne yerleştirilmiştir. Harimdeki batı duvarının, güney yönündeki niş de gösterilmemiştir. Mihrap plândaki gibi yarım daire şeklinde değil, dikey dikdörtgen biçimindedir.

Alt sıra pencerelerinin yerleri hatalıdır. A. Kızıltan'ın eserindeki plânda da, minarenin yeri tam olarak doğru değildir¹⁴⁰. Caminin plânı tam ve eksiksiz olarak R.H. Ünal'ın hazırladığı kaynakta yayınlanmıştır¹⁴¹ (Plân 1).

Birgi Ulu Camii'nin yerleştirildiği alan kuzey-güney ekseninde eğimli bir arazi olduğundan, kuzey duvarı yüksek olup, güney duvarına doğru alçalmaktadır. Bu özellik pencerelerin konumlarında açıkça görülmektedir. H. Önkal, bu eğimin, daha önce burada yer alan bir yapıya ait olduğunu, caminin bu temeller üzerinde inşa edilmiş olabileceğini söylemektedir¹⁴².

Birgi Ulu Camii'nin farklı özelliklerinden biri de minaresinin güney duvarında yer almasıdır. Genelde minareler caminin doğu veya batı duvarının kuzey ucuna yerleştirilir. Fakat Birgi Ulu Cami'nin doğu cephesinde, taçkapısının ve pencerelerinin bulunmasından, batı cephesinde de Aydınoğlu Mehmed Bey'in türbesinin yer almasından¹⁴³ dolayı en uygun güney duvarı olarak düşünülmüş olmalıdır¹⁴⁴ (Plân 1).

Birgi Ulu Camii'nin iç mekânında biri mihrapta (Fot. 17), diğeri mihrap önünü sınırlayan en kuzeydeki kemerde (Fot. 18) olmak üzere iki yerde çini mozaik süsleme bulunmaktadır. Mihrap süslemesinde çeşitli geometrik geçmeler ve motifler kullanılırken, kemer yüzeyinde farklı türde bir motif olan kazayağı motifi uygulanmıştır. Selçuklu ile birlikte Anadolu'da uygulanmaya başlanan çini daha çok firuze ve patlıcan moru renkte, sırlı tuğla ile çini mozaik tekniğinde yapılan kompozisyonlardan oluşmaktadır.

¹³⁹ Bkz. Plân için, R. M. Riefstahl, *a.g.e.*, 1941, s. 23., şek. 32.

¹⁴⁰ Bkz. Plân için, Ali Kızıltan, *Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler*, İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1958, s. 96, şek. 52.

¹⁴¹ Bkz. Plân için, R. H. Ünal, "Ulu Camii", Birgi (Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 62., şek. 2.

¹⁴² H. Önkal, *a.g.m.*, 1999, s. 32.

¹⁴³ "Caminin 1312-1313, Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi'nin 1334 yılında tamamlandığı kaynaklardan bilindiğine göre türbenin minarenin yerini etkilemesi düşünülmesi de, türbe cami ile birlikte plânlanmış ve aynı zamanda inşa edilmiş olmalıdır. Caminin batı cephesindeki alt sıra pencerelerinin doğu cephesindekilerle aynı konumda olmayışı ve batı cephesinde üst sıra pencerelerinin sayıca daha çok olması türbenin yapılacak olmasındandır."Bkz. R. H. Ünal, *a.g.m.*, 2001, s. 75.

¹⁴⁴ R. H. Ünal, *a.g.m.*, 2001, s. 75.

Anadolu Selçuklu mihrapları ile benzer özellikte olan çini mozaik süslemeli mihrapta, merkezi Orta Asya olan ve Türk mavisini olarak bilinen turkuaz ve patlıcan moru renkli çiniler kullanılmıştır. Geometrik şekillerle ve yıldız motifleriyle bezenmiş olan mihrabın üzerine arş-ı alâ (gökyüzünün yedi katı) işlenmiş olup her katta farklı motifler uygulanmıştır¹⁴⁵ (Fot. 17).

Birgi Ulu Camii minaresi sırlı ve sırsız tuğla ile bezenmiş olup¹⁴⁶ (Fot. 8,9,10), Aydınoglu Mehmed Bey Türbesi'nin kubbesi de çini mozaik tekniğinde yapılmış kompozisyonla tezyin edilmiştir¹⁴⁷ (Fot. 75).

Birgi Ulu Camii'nin en önemli özelliklerinden biri minberinde bulunan göz kamaştırıcı ahşap işçiliğidir. Ceviz ağacından yapılan minber Türk-İslam sanatının en değerli örneklerinden biridir. Üç bin parçadan oluşan minberde bu parçalar çivi ve tutkal kullanılmadan kündekâri tekniğiyle birbirine geçirilmiştir¹⁴⁸. Üzerinde üçgen, kare, dikdörtgen, altıgen, sekizgen gibi geometrik şekiller yer alır (Fot. 22). Sanatkârı Muzafferüddin Usta bu eseri 10 yılda tamamlamıştır. Bu teknikte yapılmış minber örnekleri Konya Alaaddin Camii (1155), Siirt Ulu Camii (13. yy.), Beyşehir Eşrefoğlu Camii (1299) ve Bursa Ulu Camii'lerinde (1399) görülmektedir¹⁴⁹. Minberlerde kol sayıları farklı yıldızlar, rumi ve palmetli bitkisel düzenlemeler uygulanan ortak özelliklerdir.

¹⁴⁵ Beylikler döneminde çinili mihraplardan bazıları; Akşehir Ulu Camii (1213), Konya Beyhekim Mescidi (13. yy. sonu), Konya Sırçalı Medrese-Konya Sahip Ata Camii (1258), Konya Sırçalı Mescid (13. yy.'ın ikinci yarısı), Konya Sadreddin Konevi Mescidi (1274), Harput Arap Baba Mescidi (1279), Ankara Arslanhane Camii (1290), Afyon Mısıri Camii (13. yy. ikinci yarısı), Beyşehir Eşrefoğlu Camii (1297-1299), Ermenek Ulu Camii (1302), Erzurum Yakutiye Medresesi (1310), Ankara Ahi Yakup Camii (1312), Kazımkarabekir Gaferiyat Ulu Camii (14. yy.), Beyşehir Demirli Mescidi (13. yy. sonraları veya 14. yy. başı), Konya Tahir ile Zühre Mescidi (13. yy. sonu veya 14. yy. başı), Konya Karaarslan Mescidi (14. yy. başı), Konya Hasbey Darülhuffazı (1421), Sivrihisar Haznedar Mescidi (15. yy.), İlisra Köyü Ulu Camii (14. yy.), Ankara Örtmeli Mescidi (14. yy. sonu veya 15. yy.), Ankara Molla Büyük Mescidi (14. yy. sonu veya 15. yy.), Karaman İbrahim Bey İmareti (1433) mihraplarıdır. Bkz. G. Öney, *a.g.e.*, 2007, s. 39.; Sevinç Gök Gürhan, "Beylikler ve Erken Osmanlı Devri Çini Sanatına Kısa Bir Bakış", *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, Ed.: Gönül Öney-Zehra Çobanlı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2007, s. 204-206.

¹⁴⁶ Selçuklular ve Beylikler döneminde çini ile bezenmiş diğer minarelerden bazıları; Erzurum-Yakutiye Medresesi (1310), Manisa Ulu Camii (1376-77), İznik Yeşil Camii (1378-92), Eğridir Hızır Bey Camii (14. yy. sonu veya 15. yy.) Bergama Güdük Minare (14. yy.), Sivas Cıncıklı Minare (14.-15. yy.), Konya Ereğli Ulu Camii (1426), Karaman İbrahim Bey İmareti (1432), Ankara Karacabey Camii (1440), Tire Yeşil İmareti Camii (1441), Korkuteli Alaeddin Camii (1571),'dır. Bkz. G. Öney, *a.g.e.*, 2007, s. 37.

¹⁴⁷ Beylikler döneminde çinili kubbelerden bazıları; Beyşehir Eşrefoğlu Camii (1297-99), Beyşehir Eşrefoğlu Türbesi (1301), Konya Tahir ile Zühre Mescidi (14. yy.), Selçuk İsa Bey Camii (1373), Konya Hasbey Darülhuffazı (1421) gibi örneklerdir. Bkz. G. Öney, *a.g.e.*, 2007, s. 39.

¹⁴⁸ Kündekâri, küçük ve geometrik biçimli ahşap parçaların birbirlerine geçmelerle bağlanması tekniğidir. Desenin gerektirdiği geometrik şekillerdeki küçük levhacıklar çivi kullanılmaksızın birleştirilmekte ve geometrik bir sistem meydana getirilmektedir. Bkz. Yıldız Demiriz, *Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme I (Erken Devir 1300-1453)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 24.

¹⁴⁹Rüstem Bozer, "Ortaçağ Anadolu Türk Ahşap Sanatında Kündekâri Tekniği", *Türkler VII*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 907.

Minber gibi, caminin 16 adet pencere kanatları da ceviz ağacından, ahşap sanatıyla oluşturulmuş olup, minberle aynı usta tarafından yapıldığı düşünülmektedir. Kanatların her birinin üzerinde Peygamber Efendimizin (S.A.V) çeşitli hadisleri yazılıdır (Fot. 25,26,27,28). Kündekâri tekniğiyle yapılmış kapı kanatlarının ilk örneği Konya Sahip Ata Camii'nde (1258) görülmektedir. Çorum Elvan Çelebi Zaviyesi (13.yy. sonu-14.yy. başı) ve Niğde Sungur Bey Camii (1335) kapı kanatları da kündekâri tekniğiyle yapılmış diğer örneklerdir¹⁵⁰.

Birgi Ulu Camii'nin minberi, kapı ve pencere kanatları Selçuklu geleneğini sürdüren, kündekâri tekniğiyle işlenmiş mükemmel eserlerdendir¹⁵¹ (Fot. 22,25,26,27,28,29,30).

Çini ve ahşap süslemelerin yoğun olduğu Birgi Ulu Camii'de taş süsleme çok azdır. Sadece taçkapılarda ve bazı devşirme malzemelerin üzerinde görülen taş süslemeler, Selçuklu dönemi sanat uslubuna göre sadedir. Caminin doğu cephesinde alt sıra pencerelerinin üst kısmındaki dilimli kemerli pencerelerin tepe noktasındaki zengi düğümüne benzer geçme motifler, kuzey cephesindeki taçkapının kilit taşı üzerindeki hayat ağacı motifi (Fot. 139) ve doğu cephesindeki taçkapının kilit taşı üzerindeki palmet motifi (Fot. 140) Selçukluların kullandığı motifler arasındadır. Kuzey taçkapı üzerinde yer alan hayat ağacı motifi benzerler örnekleri Divriği Ulu Camii taçkapısı süslemesinde (1228-1229), Hatuniye Medresesi'nde taçkapıyı çevreleyen silme üzerinde (1253), Sivas Gök Medrese'de taçkapı süslemesinde (1271), Erzurum Yakutiye Medresesi'nde taçkapının iki yan yüzünde (1310), Soma Damgacı Camii'nde son cemaat yerinde (1872) görülmektedir. Doğu taçkapısı üzerindeki palmet motifinin benzer örneklerinden bazıları Niğde Alaaddin Camii (1223), Divriği Ulu Camii (1228) batı taçkapısı portal süslemelerinde, Divriği Şifahanesi taçkapısı üzerinde (1228-1229), Konya Sırçalı Medrese (1242), Karatay Medresesi (1251) ve Erzurum Çifte Minareli Medrese (1253)'de görülmektedir.

¹⁵⁰ Rüstem Bozer, "Ahşap Sanatı", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi (Mimarlık ve Sanat)*, c. 2, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 536.

¹⁵¹ Selçuklu geleneğini sürdüren kündekâri tekniğiyle işlenmiş diğer minberlerden bazıları; Niğde Sungur Bey (14. yy.), Ürgüp Damsaköy Taşkınpaşa (14. yy. başı), Manisa Ulu (1376-1377), Bursa Ulu (1399) Manisa İvaz Paşa (1478), camilerinin minberleridir. Bkz. G. Öney, *a.g.e.*, 2007, s. 33.

Derviş Ağa Camii tek kubbeli, kare plânlı, üç kubbeli son cemaat yeri ile kuzeybatısındaki minareden oluşmaktadır. Tek kubbeli cami örnekleri ilk olarak Büyük Selçuklularda görülmüş, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde tek kubbeli camilerin sayısı artarak devam etmiştir¹⁵².

Derviş Ağa Camii'nin harim kısmını örten kubbe, ilk bakışta sekizgen bir kasnak üzerinde yükseliyormuş gibi görünse de, gerçekte pandantiflerin içinde yer aldığı geçiş bölgesi, dışarıdan sekizgen kasnakla çevrelenmiş, böylece iki kademeli kasnakla yükselen bir kubbe görüntüsüne sahip olmuştur¹⁵³ (Fot. 38). Cami içerisinde, kubbe geçişlerinde yer alan pandantiflerde, değişik bir uygulama mevcuttur. Pandantiflerin içi testere dişi şeklinde basamaklarla yukarıdan aşağıya daralan geçişlerle düzenlenmiştir¹⁵⁴ (Fot. 48).

18. yy. batı sanat etkilerinin Anadolu'ya girdiği, yaygınlaştığı bir yüzyıl olmasına karşın, Karaoğlu Camii bu yabancı etkilere uzak kalmış, klasik örnekleri temsil eden bir yapıdır¹⁵⁵ (Fot. 57). Tek kubbeli, kare plânlı, sade görümlü olan caminin en önemli mimari özelliği, iç mekânda batı duvarı üzerinde bulunan Hacı Karazade Mustafa Efendi'nin kendisi için yaptırdığı özel mahfildir. Caminin batı duvarı üzerinde, dışarıdan bakıldığında cumba görünümü günümüzde de mevcut olan mahfil alçı şebekeli bir pencere ile iç mekâna açılmaktadır. Karşıda bulunan evinden giriş-çıkış yapan Karazade Mustafa Efendi'nin zengin olduğu, bu mahfilden ve bağışladığı mülkten anlaşılmaktadır¹⁵⁶ (Fot. 59).

Kare plânlı türbeler Anadolu'da 13. yy'dan itibaren yapılmaya başlanmıştır¹⁵⁷. Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi de kare plânlı, üzeri kubbeyle örtülü bir yapıdır (Fot. 74). Kubbe göbeği, kubbe eteğindeki bordür ve üst sıra pencere köşeleri çini mozaik ve sırlı tuğla süslemelidir¹⁵⁸.

¹⁵² Tek kubbeli cami örneklerinden bazıları; Bilecik Orhan Camii (14. yy. başı), Afyon Kubbeli Camii (1330), Gebze Orhan Camii (14. yy. ortaları), İznik Hacı Özbek Camii (1333), Bursa Alaaddin Camii (1335), İznik Hacı Hamza Camii (1345), Manisa İlyas Bey Mescidi (1362), Kütahya Kurşunlu Camii (1377), İznik Yeşil Camii (1378-1398), Mudurnu Yıldırım Camii (1382), Milet İlyas Bey Camii (15. yy.) gibi örneklerdir. Bkz. G. Öney, *a.g.e.*, 2007, s. 4-7.; İ. Kuyulu, *a.g.m.*, 2001, s. 87.

¹⁵³ İ. Kuyulu, *a.g.m.*, 2001a, s. 88.

¹⁵⁴ İ. Kuyulu, *a.g.m.*, 2001a, s. 89.

¹⁵⁵ B. G. Yavuz, *a.g.e.*, 1990, s. 49.

¹⁵⁶ İ. Kuyulu, *a.g.m.*, 2001b, s. 96.; B. G. Yavuz, *a.g.e.*, 1990, s. 48.

¹⁵⁷ Selçuklu dönemi kare plânlı türbelerden bazıları; Karaman İbrahim Bey İmaratinin Türbesi (14. yy.), Tokat Nurettin İbn Sentimur Türbesi (1314), Ankara Ahi Şerafettin Türbesi (1330-31), Bursa Devlet Hatun Türbesi (1413-14), Gülşah Hatun Türbesi (1486), Bursa I. Murat ve II. Murat Türbesi (15. yy.)'dir. Bkz. G. Öney, *a.g.e.*, 2007, s. 21.

¹⁵⁸ Beylikler dönemine ait çini süslemeli diğer türbelerden bazıları; Sivas Güdük Minare Türbesi (1347), Hasankeyf Zeynel Bey Türbesi (XV. yy.'ın ikinci yarısı)'dir. Bkz. S. G. Gürhan, *a.g.m.*, 2007, s. 206.

Kare plânlı yapının dış cephe duvarlarının tamamı düzgün mermer bloklarla örülüdür (Fot. 74). Bu mermer blokların yakın çevrede bulunan antik bir yapıdan devşirildiği düşünülmektedir. Doğu, batı ve kuzey cephelerinde bulunan dikdörtgen pencerelerin söveleri ve atkı taşları mermerdendir.

Kubbenin göbeğinde caminin mihrabındakine benzer patlıcan moru ve turkuaz renkler kullanılarak yapılmış çini mozaik bir yıldız figürü yer almaktadır (Fot. 77). Kubbenin eteğini yine patlıcan moru ve turkuaz renkli çiniler ile kırmızı tuğlalardan oluşan ve kufi yazı tekniğiyle geliştirilmiş bir süsleme şeridi dolandır (Fot. 76), (Çiz. 27,28). Türbenin bu özelliği ile Anadolu Selçuklu dönemi mozaik çini yöntemini sürdürdüğü görülür.

Aydinoğlu Mehmed Bey'in oğlu Süleyman Şah'ın Tire'deki türbesi (1349-50)¹⁵⁹, yine Tire Alamadan Dede Türbesi (14. yy.'ın ikinci yarısı)¹⁶⁰, Bursa'da Mükremine Hatun Türbesi (15. yy. sonu veya 16. yy. başı)¹⁶¹ kare plânlı, tek kubbeli yapılarıdır. E. Daş, erken tarihli örneklerde kubbenin dışta piramidal veya konik bir külahla gizlendiğini; Beylikler döneminden itibaren ise kubbenin direk duvar üzerine ya da kasnak üzerine oturtulduğu uygulamanın yaygınlaştığını söylemektedir¹⁶².

Anadolu'da altıgen plânlı türbe örnekleri 14. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır¹⁶³. Ümmü Sultan Türbesi altıgen şekilli, üzeri kubbeyle örtülü bir plâna sahiptir (Fot. 79). Taçkapısı zıvana geçmeli ve basık kemerlidir.

Bıçakçızade Çeşmesi'de Osmanlı dönemi eserlerindedir (Fot. 83). Çeşmenin kitabesinde bulunan, selvi ağacı motifinin simgelediği bazı anlamlar vardır¹⁶⁴. Genelde mezar taşlarında rastlanan selvi ağacı motifi, Birgi'de evlerin duvarlarının dış yüzeyinde, çatıya yakın kısımlarda simgesel olarak kullanıldığı gözlenmiştir (Fot. 141). Birgi Ulu Camii ve Sandıkeminoğlu Evi'nde pencere kanatlarında, yatay çalışan selvi biçimli menteşe (Fot. 142), Aydınoğulları Beyliği döneminden kalan selvi simgeleridir.

¹⁵⁹ Hakkı Önkal, *Tire Türbeleri, Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara 1991, s. 23.

¹⁶⁰ H. Önkal, *a.g.e.*, 1991, s. 35.

¹⁶¹ Hakkı Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri, Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara 1992, s. 95.

¹⁶² E. Daş, *a.g.m.*, 2001, s. 118.

¹⁶³ Altıgen plâna sahip diğer türbelerden bazıları; Tokat Bulgaç Hatun Türbesi (14. yy.), Tire Yağlıoğlu Türbesi (15. yy. başları), Tire Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi (15. yy.'ın ilk yarısı), Bursa Hatuniye Türbesi (1449), Bursa Şehzade Sultan Mehmet ve Cem Türbeleri (1479), İstanbul III. Murat Türbesi (1599-1600)'dir. Bkz. G. Öney, *a.g.e.*, 2007, s. 20.

¹⁶⁴ "Hayat ağacı" anlamına gelen selvi motifinin Birgi'de kullanılmasının anlamı: Denizcilikle ünlü Aydınoğlu Beyliği'nin armasının selvi motifinden oluşmasıdır. Bkz. Ü. Altınoluk, *a.g.e.*, 2007, s. 57.

Birgi'de Bıçakçızade Çeşmesi dışında, birkaç tarihi çeşme daha bulunmaktadır. Çeşmelerin inşa kitabeleri yoktur, sadece tarihleri hakkında bazı söylentiler vardır. Günümüzde bazıları harap durumda, bazıları ise tamamen yenilenmiş, tarihi kimliği yok edilmiştir. Beyler Çeşmesi, Taşpazar Çeşmesi (Fot. 143), Demirbaba Çeşmesi (Fot. 144) moloz taş, tuğla kırıkları ve devşirme malzeme ile inşa edilmiş olup, yıkık durumdadır. Çarşı Çeşmesi (Fot. 145) ise tamamen yenilenmiş, Kütahya çinileri ile süslenmiştir¹⁶⁵. Bu çeşmelerde, Türk dönemi süslemeleri bulunmadığından dolayı teze alınmamışlardır.

Türk mimari süsleme sanatına 18. ve 19. yy.'da katılan duvar resimleri mimarinin her alanında uygulanmıştır. Bütün yapılarda karşımıza çıkan bu bezemeler yeni bir üslup arayışının göstergesidir. Özellikle Batı Anadolu'daki duvar resimlerinde benzer tasvirler ve motifler bulunmaktadır. Natürmort örnekleri, mimari tasvirler, perde motifleri, kıvrık dallar, boyama sütunlar, gemiler, meyveler, çiçekler, ağaçlar dikkat çekici benzer özelliklerdir¹⁶⁶.

Birgi'de Çakırağa Konağı'nın iç ve dış cephelerinde çeşitli duvar resimleri ve bezemeler yer alır. Bunlar ahşap oyma tekniği, ahşap üzerine kalemşi boyama, alçı sıva üzerine kalemşi boyama teknikleriyle yapılanlar şeklinde üç gruba ayrılır. Kalemşi kolay aşınan, nemden olumsuz etkilenen ve dökülen bir bezeme olduğundan dolayı, çoğu resimler yok olmak üzeredir.

Konağın ikinci katta sofa yönündeki duvar yüzeylerinde yer alan tek parça bina tasvirleri Zeytinliova Kara-osmanoğlu Camii (bezemeler 19. yy. çalışmalarıdır), Eski Mordoğan (İzmir) Köyü Camii (15.-16.yy) ve Manisa Sultan Camii (16. yy.)'nde görülen bina tasvirleriyle benzerlik göstermektedir¹⁶⁷. Bu binalar genelde tek veya iki katlı küçük yapılar olup; ağaç, çiçek veya küçük bitkilerden oluşan bir doğa içinde tasvir edilmiştir. Ön cepheler ve yan cepheler gösterilerek basitçe perspektif uygulanmaya çalışılmıştır. Binaların çatıları, terasları, pencere ve kapıları gibi ayrıntılar belirginleştirilmiştir. Ağaç ve bitkilerde renk tonlamaları kullanılarak, ışık ve gölgelendirme denemesi yapılmıştır. Duvar resimleri ile ünlü Konağın iki odasındaki ve sofa duvarındaki panoramik¹⁶⁸ (Fot. 117,128,134) kent manzaraları o dönemin manzaralı resim modasıdır.

¹⁶⁵ Çeşmenin tanıtım yazısında Kütahya çinileriyle inşa edildiği yazmaktadır.

¹⁶⁶ İ. Kuyulu, *a.g.e.*, 1997, s. 21-22.

¹⁶⁷ İ. Kuyulu, *a.g.m.*, 2001, s. 147.; İ. Kuyulu, *a.g.e.*, 1997, s. 25.

¹⁶⁸ Panoramik: Bir noktadan bütün çevreyi içine alan görüşlere denir. Bkz. A. Turani, *a.g.e.*, 2007, s. 111.

Hayali İstanbul manzaralı resimler Datça Mehmet Ali Konağı (19. yy. başı)¹⁶⁹, Birgi Sandıkeminoğlu Evi (19. yy.'ın ilk yarısı)¹⁷⁰ (Fot.138), Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanı (1875)¹⁷¹, Amasya II. Beyazıt Camii Şadırvanı'nda (19. yy.)¹⁷² yer alır. İzmir manzaralı resimlerden diğeri, İzmir Şadırvanaltı Camii'nin (1834) altındaki geçitin tonozu üzerinde bulunmaktadır¹⁷³. Çakırağa Konağında ikinci kat sofa duvarında yer alan kaleli kent tasvirlerinin benzerleri Manisa Sultan Camii'nde (16. yy.)¹⁷⁴ ve Urla Hacı Turan Kapan Camii Şadırvanı'nda (1834)¹⁷⁵ bulunmaktadır. Bu manzara resimlerinde perspektif arayışları görülmektedir. Renk ve tonlar gerçeğe yakın seçilmiştir.

Çakırağa Konağı'nda natürmort, meyve ve çeşitli çiçek motifleri hemen hemen bütün alanlarda özellikle ikinci katta yoğun olarak kullanılmıştır. İstanbul odasında panoramanın önündeki tavan bölümünde bulunan natürmort örneğinin benzeri (Fot. 119) Yozgat Başçavuşoğlu Camii'nin (1800-1801) tavanında da¹⁷⁶ yer alır. Yozgat Çapanoğlu Camii (1777-1779) kible tarafındaki kartuş yüzeyinde, Birgi-Bademli Kılıczade Mehmet Ağa Camii (1810) güney cephesindeki panolar yüzeyinde, Manisa-Soma Damgacı Camii (19. yy.'ın ikinci yarısı) kartuş yüzeyinde ve Milas Bahaddin Ağa Konağı (19. yy. ortaları)'nda natürmort örnekleri görülmektedir. Bu natürmort örneklerinde yörede yetişen meyveler, bazen kendi renklerinde, bazen rastgele renklendirilmiş olarak sepet veya bir kap içerisine yerleştirilmiştir.

Çakırağa Konağı'nın duvarlarında görülen S-C kıvrımlı barok kartuşlar, "S" kıvrımlı düzenler, panoların kenarlarında bulunan iyon stilinde (Fot. 146) ve kompozit başlıklı boyama sütunlar (Fot. 147) III. Selim döneminde yaygın olarak uygulanmıştır¹⁷⁷. Buna karşılık üst duvar yüzeylerini süsleyen içinde çiçeklerin yer aldığı değişik türde vazolar, girlandlar, kurdele motifleri, fiyonklar ve konağın hem dış cephesindeki, hem de iç mekânlarındaki perde motifleri daha çok II. Mahmut dönemi resimlerinde yer alır¹⁷⁸ (Fot. 110,135,148).

¹⁶⁹ G. Renda, *a.g.e.*,1977, s. 139.

¹⁷⁰ İ.Kuyulu, *a.g.m.*, 2001, s. 153-155.; Z. Ekinci, *a.g.e.*, 2005, s. 60.

¹⁷¹ R. Arık, *a.g.e.*, 1988, s. 68-80.; G. Renda, *a.g.e.*, 1977, s. 159-160.

¹⁷² R. Arık, *a.g.e.*,1988, s. 83-85.; G. Renda, *a.g.e.*,1977, s. 158.

¹⁷³ R. Arık, *a.g.e.*,1988, s. 49-51.; G. Renda, *a.g.e.*, 1977, s. 145.

¹⁷⁴ İ. Kuyulu, *a.g.m.*, 2001, s. 149.

¹⁷⁵ R. Arık, *a.g.e.*, 1988, s. 48.; G. Renda, *a.g.e.*,1977, s. 144.

¹⁷⁶ İ. Kuyulu, *a.g.m.*, 2001, s. 149.

¹⁷⁷ İ. Kuyulu, *a.g.m.*, 2001, s. 151.

¹⁷⁸ G. Renda, "19. Yüzyıl'da Kalemîşi Nakış-Duvar Resmi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. VI., İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1531.; İ. Kuyulu, 2001. *a.g.m.*, s. 149-150.

Çakırağa Konağı'nda ahşap oyma tekniğiyle yapılmış süslemeler de vardır. Özellikle tavanlar çıtalarla çeşitli şekillere bölünmüş, tavan göbekleri ahşap oyma tekniğiyle işlenmiş ve kalemişi tekniğiyle boyanmış motiflerle zenginleştirilmiştir (Fot. 101,107,111,119,120,123,125,126,133). Çıtalarla tezyin edilen tavanlar kalemişi tekniğiyle ay, yıldız, çeşitli meyve, çiçek motifleri ve natürmortlarla bezenmiştir. Böyle süslü tavanlar Burdur-Taşoda (17.yy.), Burdur-Bakibey Konağı (17.yy.), Antalya Kaleiçi Müzesi (19.yy.), Denizli-Çal Ortaköy Saray Evi (19.yy.) ve Birgi-Bademli Kılıczade Mehmet Ağa Camii'nde (1810) görülmektedir.

Konaktaki kalemişi boyamalar Soma Hızır Bey Camii (1791-1792)¹⁷⁹, Milas Bahaddin Ağa Konağı (19. yy. ortaları)¹⁸⁰, Denizli-Acıpayam Yazır Camii (1801), Birgi-Bademli Kılıczade Mehmet Ağa Camii'ndekilerle (1810)¹⁸¹ benzerlik göstermektedir. Kalemişi tekniğiyle yapılan bu bezemelerin 19. yy.'ın ilk çeyreğinden itibaren aynı atölyeye bağlı belirli bir sanatçı grubu tarafından, ortak bir resim programına göre yapıldığı düşünülmektedir¹⁸².

Ayrıca Tire Yahşi Bey Camii kubbesinde taş üzerine (1426), Küre-i Hadid Köyü Candaroğlu İsmail Bey Camii'nin harim duvarları üzerinde (1451), Kula- Emre Köyü Camii'nde (1547/1548) harim duvarlarında ve kubbe eteğinde kalemişi bezemeler yer alır. Bunların dışında Denizli Boğaziçi Kasabası Eski Camii (H.1181/M.1767), Yozgat Çapanoğlu Camii (1777-1779), Yozgat Başçavuşoğlu Camii (H.1215/M.1800-1801), Denizli Akköy Yukarı Camii (18.-19. yy.), Denizli Bayat Köyü Camii (H.1289/M.1873) ve Denizli Akköy Belenardıç Köyü Camii (1884)'leri de kalemişi bezemelerle süslüdür.

Birgi'de Çakırağa Konağı (Fot. 109,110,112,113,114,118,121,122) ve Sandıkeminoğlu Evi'nin (Fot.138) duvar yüzeylerinde, Derviş Ağa Camii (Fot. 34,43,44,47,49,50), Karaoğlu Camii'nin (Fot. 57,67,68) mihraplarında ve son cemaat yerlerinde alçı sıva üzerine kalemişi süslemelerde vardır. Yine Derviş Ağa Camii (Fot. 51,52,53,54) kadınlar mahfili ve Karaoğlu Camii'nin kadınlar mahfili tavanlarında (Fot. 69,70) ahşap üzerine yapılan kalemişi süslemeler bulunmaktadır.

¹⁷⁹ G. Renda, *a.g.e.*, 1977, s. 126-131.; R. Arık, *a.g.e.*, 1988, s. 32-39.; Rüçhan Arık, *Batılılaşma Dönemi Türk Mimarisinden Örnekler Anadolu'da Üç Ahşap Cami*, A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1973, s. 12-22.

¹⁸⁰ R. Arık, *a.g.e.*, 1988, s. 89-93.

¹⁸¹ İnci Kuyulu, "Bademli Kılıczade Mehmet Ağa Camii (Ödemiş)/İzmir", *V.D. XXIV, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları*, Ankara 1994, s. 147-158.

¹⁸² İ. Kuyulu, *a.g.e.*, 1997, s. 29.

Birgi Türk dönemi eserlerinde görülen süslemelerde vitraylı pencerelerde dikkat çekicidir. Vitray, resimleri renkli camlara yapıp, bunları pencerelere yerleştirme tekniğidir. Resimli cam veya nakışlı cam da denir. İlk vitray 9. yy.'a ait olup, sonraları Roman ve Gotik kiliselerde, Fransa, Almanya ve İngiltere'de kullanılmış, Türklerde Osmanlılardan itibaren uygulama alanı bulmuş, özellikle Mimar Sinan döneminde güzel örnekler verilmiştir¹⁸³.

Birgi Ulu Camii'nin güney duvarında iki adet, kuzey duvarında bir adet üst sıra pencereleri renkli camla süslenmiştir (Fot. 150). Karaoğlu Camii'nin üst sıra pencerelerinden bazıları (Fot. 151), Çakırağa Konağı'nın ikinci katındaki üst sıra pencerelerden bazıları (Fot. 152) ve Sandıkeminoğlu Evi'nin baş odasındaki üst sıra pencerelerden bazılarında az miktarda renkli camlar kullanılmıştır.

3.2. Malzeme:

Anadolu Beylikleri döneminin anıtsal yapılarında, geleneksel yapı malzemeleri taş, tuğla ve ahşap tek başlarına olduğu kadar, birlikte de kullanılmıştır¹⁸⁴. Bu malzeme seçiminin nedenleri, geleneksel kültür etkilerinin devam etmesinin yanında, yöreye özgü yapı malzemeleri ve yapım tekniklerinin belirleyici etken olmasıdır¹⁸⁵.

Birgi Türk dönemi yapılarında; taş, mermer, ahşap, tuğla, harç, demir, kurşun, kiremit ve alçı türünde malzemeler kullanılmıştır.

3.2.1. Taş:

Anadolu'da bol ve çeşitli taş bulunuşu, bu malzemenin daha önceki yapılarda kullanılmış olması, Türk süsleme sanatında taşın değerini artırmış, sonraları, bu malzemeye sırlı tuğla ve çini de katılmıştır¹⁸⁶.

Taş süslemelerde en yaygın kullanılan teknik, oyma tekniğidir. Yüzeye işlenecek olan motifler dışında kalan alanların oyularak, asıl kompozisyonun zeminden kabartma olarak ayrılmasının sağlandığı bu teknik, kendi içinde iki gruba ayrılır.

¹⁸³ A. Turani, *a.g.e.*, 2007, s. 152.

¹⁸⁴ Ömür Bakırer, "Anadolu Selçuklu Dönemi Mimarisinde Malzeme Seçimi ve Uygulama İçin Bazı Gözlemler", *Anadolu Selçuklu Şehirleri ve Uygarlığı Sempozyumu (7-8 Ekim 2008)*, Konya 2009, s. 277.

¹⁸⁵ Ö. Bakırer, *a.g.m.*, 2009, s. 285.

¹⁸⁶ Y. Demiriz, *a.g.e.*, s.11.; Muhammed Görür, "Beylikler Dönemi Mimarisinde Taş Süsleme Programı", *Türkler VII*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 46-47.

Alçak kabartma ve yüksek kabartma olarak gruplandırılan süslemeler de kendi içlerinde düz yüzeyle ve yuvarlak yüzeyle şeritlerle oluşturulmaları açısından iki gruba ayrılır. Düz yüzeyle kabartmalarda oyularak ortaya çıkarılan kompozisyon, üzerine herhangi bir işlem yapılmadan sade bırakılır. Yüksek kabartmalarda kompozisyonların bazı motifleri ikinci oyma işlemine tabi tutularak hareketlendirilir.

Oyma tekniğinde görülen farklı bir uygulama çift katlı oymadır. İki katlı görüldüğü için bu şekilde adlandırılmıştır. En çok kitabelerde karşımıza çıkar. Bitkisel dolgulu birinci kat üzerine yerleştirilen harfler ikinci katı meydana getirdiği için görünümleri plastik etkiye sahiptir.

Selçuklu dönemi taş süsleme programında bitkisel öğeler, geometrik motifler ve yazı ana bezeme unsurları olmuştur. Bitkisel öğeler arasında palmet örnekleri ve hayat ağacı motifi yaygın kullanım alanına sahiptir¹⁸⁷. Birgi Ulu Camii'nin doğu taç kapısı üzerinde palmet motifi (Fot. 140), kuzey taç kapısı üzerindeki hayat ağacı motifi (Fot. 139) Selçuklu dönemi süsleme geleneğinin en güzel örneğidir.

Birgi Türk dönemi yapılarında genellikle moloz taş, kesme taş ve kaba yontma taş malzeme kullanılmıştır. Birgi'de Türk dönemi yapılarının beden duvarlarında, minare kaidelerinde, kapı- pencere sövelerinde, mihrap gibi mimari öğelerde de taş kullanıldığı görülmüştür.

Duvar örgülerinde, taş malzeme farklı şekillerde kullanılmıştır. Örneğin Birgi Ulu Camii ve Aydınoglu Mehmed Bey Türbesi'nde devşirme taş malzeme kullanılırken (Fot. 3,4,74), Derviş Ağa Camii ve Karaoglu Camii'nde son cemaat yerleri hariç bütün cephelerinde (Fot. 37,59), Ümmü Sultan Türbesi ve Sandıkeminoğlu Evi'nin bütün cephelerinde (Fot. 79,137) moloz taş, tuğla malzeme uygulama alanı bulmuştur. Birgi Ulu Camii, Derviş Ağa Cami ve Karaoglu Cami minarelerinin kaideleri kesme taş malzemeyle inşa edilmiştir. Birgi'de bulunan Bıçakçızade Çeşme'sinin arka ve yan cepheleri moloz taş ve tuğla malzeme ile örülmüştür.

3.2.2. Mermer:

Birgi Türk dönemi eserlerinde mermer malzeme çok az kullanılmıştır. Genellikle yapı kitabelerinde ve devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Birgi Ulu Camii dış cephelerinde yer yer mermer bloklar kullanılmıştır.

¹⁸⁷ Gönül Öney, *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1988, s. 22-23.

Ayrıca Birgi Ulu Camii iç mekânındaki sütunlar ve dış cephe pencere profilleri, Derviş Ağa Camii son cemaat yerindeki sütunlar, Karaoğlu Camii son cemaat yerindeki sütunlar, Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi dış cepheleri, Ümmü Sultan Türbesinin girişi, Bıçakçızade Çeşmesi'nin aynalığı ve yalak taşı mermerdir.

Özellikle Karaoğlu Camii mermer minber ve vaaz kürsüsündeki süslemeler geç dönem özellikleri sergiler. Minberin aynalıkları, korkulukları, köşk kısmındaki kemerlerin köşelikleri bitkisel ve geometrik bezemelerle süslenmiştir. Aynalığın orta kısmında ise Mühr-ü Süleyman motifi vardır. Vaaz kürsüsünde ise kenarda toplanmış perde motifleri, selvi ağacı, çiçekler ve içinde nar, armut gibi çeşitli meylerle dolu bir kase görülmektedir (Fot. 63,64,65).

Selçuk İsa Bey Camii (1375) minberi, Söke İlyas Bey Camii (1821) mihrap ve vaaz kürsüsü, İzmir Başdurak Camii (1894-1896) minber ve vaaz kürsüsü, İzmir Salepçioğlu Camii (1906) minber ve vaaz kürsüsünde mermer malzeme kullanılmıştır.

3.2.3. Ahşap:

Ahşap malzeme camilerde en fazla kapı ve pencere kanatlarında, minberlerde, vaaz kürsülerinde, mahfillerde; sivil yapılarda ise çatılarda, merdivenlerde ve taşıyıcılarda kullanılmıştır. Bununla beraber taş ve tuğla malzemedan oluşan yapıların duvarlarında yatay ve düşey şekilde konulan ahşap hatıllar, yapının dayanıklılığını artırmıştır.

Ahşap işçiliği Türk sanatında önemli bir yere sahiptir. Kullanılan teknikler çeşitli olup, parçaların dik veya yatık kesimle çeşitli profiller meydana getirecek şekilde oyulmasıdır. Özellikle Selçuklular döneminden itibaren minberlerin yan aynalıklarında uygulanmaya başlanan künde-kâri tekniği Birgi Ulu Camii minberinde de uygulanmıştır¹⁸⁸ (Fot. 22). Aynı zamanda bir çatma tekniği olan bu uygulamada geometrik şekiller kullanılmıştır.

¹⁸⁸ Konya Alaaddin Camii (1155), Beyşehir Eşrefoğlu Camii (1296-1299), Niğde Sungur Bey Camii (1135), Manisa Ulu Camii (1376-1377), Bursa Ulu Camii (1399), Aksaray Ulu Camii (1408-1409), Ankara Ahi Elvan Camii (1413-1414) ve Manisa İvaz Paşa Camii (1478)'lerinin minberleri künde-kâri tekniğiyle işlenmiştir. Bkz. G. Öney, *a.g.e.*, 2007, s. 33., Sedat Bayrakal, *Erken Osmanlı Minberleri*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2008, s. 189.

12. yy.'da Mısır, Halep ve Anadolu'da birbirine paralel bir gelişim gösteren künde-kârî en gelişmiş örneklerini Memlûk sanatında vermiştir¹⁸⁹.

Birgi Ulu Camii'nin pencere (Fot. 25,26,27,28) ve kapı kanatları da (Fot. 29,30) ahşap oyma ve kabartma tekniğiyle yapılmış muhteşem ahşap işçiliğine sahiptir¹⁹⁰. Birgi Ulu Camii'nin üst örtüsü ahşap malzemedendir. Çakırağa Konağı ve Sandıkeminoğlu Evi'nde kullanılan ahşap malzeme tavanlarda, taşıyıcılarda, merdivenlerde, pencere ve kapı kanatlarında yer alır.

3.2.4. Tuğla:

Birgi'deki yapılarda tuğla malzemeye en çok minarelerde rastlanmaktadır. Birgi Ulu Camii minaresinin silindirik gövdesi tamamen tuğla malzeme ile örülmüş olup (Fot. 8,9,10), tamamen tuğla malzeme ile örülmüş başka bir yapı bulunmamaktadır. Bununla birlikte Derviş Ağa Camii cephelerinde, Karaoğlu Camii cephelerinde, Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi iç mekânda kubbede, Ümmü Sultan Türbesi'nin cephelerinde ve Bıçakçızade Çeşmesinin arka cephesinde tuğla malzeme kullanılmıştır. Ayrıca moloz taş ile birlikte tuğlanın yapı malzemesi olarak kullanıldığı da görülmektedir.

3.2.5. Harç:

Birgi'deki yapılarda kullanılan horasan harcı¹⁹¹, taş ve tuğla arasında bağlayıcı malzeme olarak kullanılmıştır (Fot. 37,59,79,137). Taş ve tuğladan oluşan yapılarda dayanıklılığı artırmak için dışarıdan kaba sıva olarak da uygulanmıştır.

3.2.6. Demir:

Demir malzeme genellikle pencere parmaklıklarında (Fot. 149), çeşmelerin su tesisatında (Fot. 143,144) ve avlu kapılarında kullanılmıştır.

¹⁸⁹ Selçuk Mülayim, *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler (Selçuklu Çağı)*, Ankara 1982, s.58.; R. Bozer, "Ortaçağ Anadolu Türk Ahşap Sanatında Künde-kârî Tekniği", *Türkler VII*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.911-912.; R. Bozer, "Ahşap Sanatı", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi (Mimarlık ve Sanat)*, c. II, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 533-534.; G. Öney, *a.g.e.*, 2007, s. 32-33.

¹⁹⁰ Kastamonu Kasabaköy Mahmutbey Camii (1336), İbn Neccar Camii (1356) ile Ankara Karacabey Camii (1440)'nde bu teknikle işlenen kapı kanatları bulunmaktadır. Bkz. G. Öney, *a.g.e.*, 2007, s. 34.

¹⁹¹ "Horasan Harcı: Türkler tarafından bulunan, içinde pişirilmiş ve öğütülmüş toprak ürünleri katılan bir malzemedir. Özellikle 15. y.y'dan sonra kullanım alanını genişletmiştir." Bkz. http://tr.wikipedia.org/wiki/Horasan_harc%C4%B1.

3.2.7. Kurşun:

Kurşun çok az kullanım alanı bulan bir malzemedir. Minare külahlarında kurşun levha olarak kullanılmıştır. Birgi Ulu Camii, Derviş Ağa Camii (Fot. 36), Karaoğlu Camii minare külahları ve Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesinin kubbesinde kurşun levhalar kullanılmıştır.

3.2.8. Kiremit:

Birgi'de inşa edilen sivil yapılar genelde kırma çatı ile örtülüdür. Kırma çatının üzeri de eski yapılarda alaturka, yenilenen yapılarda ise Marsilya kiremidi ile kapatılmıştır. Ümmü Sultan Türbesi'nin üst örtüsünde, Çakırağa Konağı'nın çatısında ve Sandıkeminoğlu Evi çatısında özgün alaturka kiremit bulunmaktadır (Fot. 88).

3.2.9. Alçı:

Alçı malzeme Anadolu'ya Türkler tarafından getirilmiş ve zamanla yaygın kullanım yeri bulmuş bir malzemedir¹⁹². Daha çok cami ve iç mekân bezemelerinde kullanılan alçı özellikle 14. ve 15. yy. mihraplarında kullanılmıştır¹⁹³. Ankara Ahi Elvan Camii (14.yy.), Geneği Mescidi (14.yy. sonu, 15. yy. başı), Ankara Hoca Hundi (Örtmeli Mescidi) (14. yy.), Ankara Sabuni Mescidi (Karanlık Mescid) (14.yy.), Ankara Molla Büyük Camii (14. veya 15.yy.), Ankara Hacı İvaz Camii (1423), Ankara Ayaş Ulu Camii (15.yy.), Eskişehir Sivrihisar Ulu Camii (1274), Karaman İlisra Ulu Camii (1302) mihrapları alçıdan yapılmışlardır.

Birgi Türk dönemi yapılarında alçı; kalıplama tekniğinde mihraplarda kullanılmıştır. Derviş Ağa Camii (Fot. 49) ve Karaoğlu Camii (Fot. 67) mihrapları alçı malzemeden kalıplama tekniğinde yapılmıştır.

3.2.10. Çini:

Çini Anadolu'ya Selçuklularla gelmiş ve Selçuklular döneminde çeşitli tekniklerle gelişerek en parlak çağını yaşamıştır¹⁹⁴. Özellikle cami, minare, saray ve türbelerde kullanılmakta, iç mekânlarda kemerler, eyvanlar, mihraplar, pencereler, kubbe ve kubbe geçişlerinde dekorasyon olarak uygulanmaktadır.

¹⁹² Y. Demiriz, *a.g.e.*, 1979, s. 21.

¹⁹³ G. Öney, *a.g.e.*, 2007, s. 31.

¹⁹⁴ Oluş Arık, "Çininin Tarihçesine Kısa Bakış", *Anadolu Toprağının Hazinesi Çini: Selçuklu Beylikler Çağı Çinileri*, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 27.

Çini süslemede renk olarak firuze, patlıcan moru, siyah ve beyaz tonları uyum içinde kullanılmıştır¹⁹⁵. Siyah renk ile genelde şekillerin konturları belirtilmiştir.

Selçuklu döneminde yapı dışında minare ve dış cephelerde sırlı tuğla, yapı içinde ise kubbe, duvar ve mihraplarda çini mozayik şeklinde uygulanmıştır. Birgi Ulu Camii (1312-1313) (Fot. 8-10), Manisa Ulu Camii (1376-1377), İznik Yeşil Camii (1378-1392), Eğridir Hızır Bey Minaresi (14. yy. sonu veya 15. yy.), Bergama Gündük Minare (14. yy.), Konya-Ereğli-Ulu Camii (1426), Karaman-İbrahim Bey İmareti (1432), Ankara Karacabey İmareti (1440), Tire-Yeşil İmareti (1441) Korkuteli-Alaeddin Camii (1571) ve Sivas-Cıncıklı Minareleri (14.-15. yy) Selçuklu geleneğini sürdüren sırlı tuğla şeklinde uygulanan çinili minarelerdir¹⁹⁶.

Beyşehir-Eşrefoğlu Camii (1297-1299), Erzurum-Yakutiye Medresesi (1310), Birgi Ulu Camii (1312-1313) (Fot.17), Kazımkarabekir Gaferiyat Ulu Camii (14. yy.), Beyşehir-Demirli Mescidi (13. yy. sonu veya 14. yy. başı), Konya-Karaarslan Mescidi (14. yy. başı), Konya- Tahir ile Zühre Mescidi (13. yy. sonu veya 14. yy. başı), Konya-Hasbey Darülhuffası (1421), Sivrihisar-Haznedar Mescidi (15. yy.), Ermenek Ulu Camii (1302), Karaman-İlisa Ulu Camii (1302), Ankara Hoca Hundi (Örtmeli Mescidi) (14. yy.), Ankara-Mola Büyük Mescidi (14. yy. sonu veya 15. yy.), Ankara-Ahi Yakup Camii (1312) ve Karaman-İbrahim Bey İmareti (1433) Selçuklu geleneğini sürdüren çini mozayik şeklinde uygulanan mihraplara sahip camilerdir¹⁹⁷.

¹⁹⁵ Leyla Yılmaz, “Çini Sanatı”, *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi (Mimarlık ve Sanat)*, c. II, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 507-508.

¹⁹⁶ G. Öney, *a.g.e.*, 2007, s. 37.

¹⁹⁷ G. Öney, *a.g.e.*, 2007, s. 39.

3.3. Motif ve Kompozisyonlar:

Taş, çini, ahşap ve kalemişi malzemeye yapılarla eklenmiş olan motif, şekil ve kompozisyonlar, duyguların zemine aktarılmasının yanısıra, somut örneklerden ve parçalardan genele bütünlük arayışı içindedir. Bu öğeler aynı zamanda, bolluk, bereket, tılsım ve nazar gibi inanışların veya ruhsal bir modelin göstergesidir¹⁹⁸.

Birgi'de Türk dönemi yapılarındaki süslemeler, işlendikleri konulara göre beş grup içinde ele alınabilir. Bunlar geometrik, bitkisel, yazı, yapısal öğeler ve bu grupların içinde ele alınamayacak farklı düzenlemeler olarak sıralanabilir. Dönemden döneme değişiklik göstermekle birlikte genel olarak bakıldığında Birgi'deki mimari yapılarda geometrik ve bitkisel düzenlemelerin diğer gruplara göre çoğunluğu teşkil ettiği görülmektedir. Bu süslemeleri kullanım yoğunluğuna göre sırayla, dekoratif yazı ve diğer unsurlar takip etmektedir.

3.3.1. Geometrik Süslemeler:

Geometrik bezemeler, insanlık tarihinin her döneminde var olmakla birlikte, bu bezemelere dini inançlar, felsefi ve siyasi düşünceyle bağlantılı anlamlar yüklenmiştir.

Geometrik kompozisyonlar; kırık, eğri ve düz çizgilerle üçgen, dörtgen, sekizgen gibi kapalı şekillerin belirli bir sistem içinde birleştirilmesiyle meydana gelmektedir¹⁹⁹. Çizgi sistemleri ve kapalı şekil geçmeleri olarak iki gruba ayrılmaktadır. Bazen bu iki grubun bir arada kullanıldığı düzenlemelerle de karşılaşmaktadır.

Çizgi sistemleri grubunda, sürekli olarak devam eden kırık hatlar, birbirini değişik doğrultularda keserek kompozisyonu meydana getirir. Bu hatların amacı birleştirme ile devamlılığı sağlamaktır. Sonsuzluk prensibinin hâkim olduğu çizgi sistemlerinde, dışa doğru gelişmek isteyen sistem bir kenar çizgisi ya da çerçeve ile sınırlandırılmaktadır. Kırık çizgiler sınırlı bir yüzey üzerinde kesintiye uğramadan ve başladığı noktaya dönmeden devam etmektedir²⁰⁰. Birgi Ulu Camii mihrabında çizgi sistemleri grubu ile oluşturulan kompozisyonlar bulunmaktadır (Fot. 17).

¹⁹⁸Selçuk Mülayim, "Selçuklu Mimari Plastiğinde Anlam Boyutu", *Anadolu Selçuklu Şehirleri ve Uygarlığı Sempozyumu (7-8 Ekim 2008)*, Konya 2009, s. 295.

¹⁹⁹S. Mülayim, *a.g.e.*, 1982, s. 70.

²⁰⁰S. Mülayim, *a.g.e.*, 1982, s. 73.; Semra Ögel, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, T. T. K. Yayınları, Ankara 1987, s. 86.

Yıldız kompozisyonları çizgi sitemleri grubu içinde en sık kullanılan gruptur. Yıldızlar köşeli ve kollu olarak iki grupta ele alınmaktadır. Kollu yıldızlar, farklı açı ve doğrultulardaki kırık çizgilerin kesişmesiyle oluşmaktadır. Birgi Karaoğlu Camii kubbe önü göbeğinde yıldız kompozisyonları vardır (Fot. 68).

Köşeli yıldızlar ise genelde kollu yıldızların meydana getirdiği kompozisyonların bir parçası olmakla birlikte, kare, dörtgen, beşgen, altıgen ve sekizgen gibi kapalı şekillerin belli bir düzen içinde birleştirilmesiyle meydana gelir²⁰¹. Bu kompozisyonlar için “geçme” tabiri kullanılmaktadır²⁰². Birgi Ulu Camii minberinde köşeli yıldız grubuyla oluşturulan kompozisyon yer alır (Fot. 22).

Geçme grubu içinde yer alan ve iki eşkenar üçgenin iç içe geçmesiyle oluşan altı kollu yıldızın en yaygın kullanılan çeşidi olan mühr-ü Süleyman, Kral peygamber Hz. Süleyman’ın imzası niteliğini taşımaktadır. Tunç devrinden başlayarak Mezopotamya’dan İngiltere’ye kadar pek çok kültürde karşımıza çıkan uygulama, Karahanlı, Gazneli, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde kullanılmaya devam etmiştir²⁰³. Birgi’de Karaoğlu Camii minberine de mühr-ü Süleyman tuğrası yapılmıştır. (Fot. 64)

Birgi’deki yapılarda görülen geometrik motif ve kompozisyonlar, Anadolu dışında da yaygın bir şekilde kullanım alanı bulmuştur. Bazı motifler döneme özgü kalırken, bazı kompozisyonların geleneksel bir nitelik kazanarak farklı dönemlerde, değişik konum ve malzeme üzerinde tekrarlandığı görülmüştür.

Osmanlı mimarisinde geometrik süsleme, kapı ve pencere kanatları, şebeke ve korkuluklar gibi mimariye bağlı ikinci derecedeki elemanlar üzerinde uygulanmıştır²⁰⁴.

3.3.2. Bitkisel Süslemeler:

Süslemelerde geometrik bezemelerden sonra en yaygın grup olan bitkisel kompozisyonlar kendi içinde çiçekler, yapraklar, ağaçlar, yemiş ve meyveler olarak gruplandırılır²⁰⁵. Bitkisel süsleme grubunun çiçekler, yapraklar, ağaçlar, yemiş ve meyveler arasına alamadığımız diğer alt grupları vardır. Bunlar palmet, rumi, lotus motifleridir.

²⁰¹S. Ögel’e göre kırık çizgilerin meydana getirdiği düzenlemelerde “çizgisel bir akış”, kapalı şekillerden oluşan ikinci grupta ise merkez etrafında bir dönüş söz konusudur. Bkz. S. Ögel, *a.g.e.*, 1982, s. 86.

²⁰² S. Mülayim, *a.g.e.*, 1982, s. 72.

²⁰³Nusret Çam, *Türk ve İslam Sanatlarında Altı Kollu Yıldız ‘Müher-ü Süleyman, Prof. Dr. Yılmaz Önge Armağanı*, Kültür Sanat Yayınları, Ankara 1993, s. 216.

²⁰⁴ S. Mülayim, *a.g.e.*, 1982, s. 40.

²⁰⁵ A. Akar-C. Keskiner, *a.g.e.*, 1978, s. 11.

Çok parçalı ve simetrik yapısıyla sonsuz çeşitleri vardır. Birgi Türk dönemi eserlerinde süsleme unsuru olarak genellikle duvar yüzeylerinde (Fot. 34,43,44,47), minberlerde (Fot. 153), pencere ve kapı kanatları (Fot. 25,26,27,28) gibi bir çok yerde uygulanmıştır.

Palmet: Ortada sivri uçlu, bir tepelik kısmı ile bunun iki yanında, sivri uçları dışa ve alta doğru kıvrılan yapraklarla belirtmekte olup, düşey eksene göre simetrik oluşan bu yapı, altta dairesel bir dönüşle sapa bağlanmaktadır. Bu ana tipte parçaların büyüklüğünün ve hareket yönünün değişmesiyle yeni tipleri oluşmaktadır. Hatta bölgelere ve yüzyıllara göre farklı tipleri görülmektedir. Her türden malzemeyle, her türlü yüzey üzerine uygulanabilen motifi Mısır ve Mezopotamyalılar ile Yunanlılar kullanmışlardır²⁰⁶.

Birgi Ulu Camii doğu taçkapısında kilit taşı üzerinde palmet motifi bulunmaktadır (Fot. 140). Yine Birgi Ulu Camii pencere sövelerinin harime bakan yüzlerinde rumi ve palmetlerden oluşan bordürler yer alır (Fot. 154).

Rûmî: Türk sanatında sık kullanılan bir motif olup, Anadolu Selçuklularının kullandıkları, filiz ve yaprak biçiminde uslûplaştırılmış, stilize hayvan motiflerinin meydana getirdiği dolaşık tezyinata verilen isimdir²⁰⁷. Orta Asya kökenli olan motif Selçuklular tarafından kullanıldığı için Selçuki adıyla da bilinir. Birgi Türk dönemi yapılarından Ulu Camii'nin minberinde (Fot. 22,153) ve pencere kanatlarında (Fot. 25,26,27,28,154) bordür olarak yer alır.

Lotus: Mısır sanatından gelme olup, lotus adlı bitki biçiminde bezeme motifidir.

3.3.2.1. Çiçekler:

Çiçekler stilize edilmiş çiçekler, yarı stilize olanlar ve naturalist çiçekler olmak üzere üç grupta toplanabilir.

Stilize Edilmiş Çiçekler (Hatailer): Hatailer Türk süsleme sanatının başlıca desenleri arasında en önemli grup olarak ortaya çıkarlar. Çin ve Orta Asya'nın etkisi altında oluşan, çoğu zaman kökeni belli olmayacak derecede stilize edilmiş çiçek ve yapraklardır²⁰⁸.

²⁰⁶ Selçuk Mülayim, *Sanat Tarihi Metodu*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul 1994, s. 298.

²⁰⁷ A. Turani, *a.g.e.*, 2007, s. 127.

²⁰⁸ İnci A. Birol-Çiçek Derman, *Türk Tezyini Sanatlarında Motifler*, Kubbealtı Neşriyatı Yayınları, İstanbul 1991, s. 65.

Yarı Stilize Çiçekler: Tabiattakine yakın türleri belli olacak şekilde stilize edilmiş çiçeklerdir. Yarı stilize çiçekler genellikle lale, karanfil, haşhaş, gül, sümbül, menekşe, nergis gibi bahçe çiçekleridir. Daha çok Osmanlı süsleme sanatında kullanılan bezeme motiflerimizdendir. Birgi'de Çakırağa Konağı'nda kalemişi süslemelerde kullanılmıştır (Fot. 155,156,157,158).

Naturalist Çiçekler: Naturalist çiçek resimleri yerine ve zamanına göre Barok ve Rokoko stillerinin etkilerini taşımakla beraber Türk süsleme üslûbunu da yansıtır. Genel anlamda Şükûfe tarzı olarak tanımlanırlar. Demet, buket, tek çiçek, vazolara, kaplara yerleştirilmiş şekilleri ile doğaya yakın görünüşleri vardır²⁰⁹.

Birgi Çakırağa Konağı'nda natüralist çiçeklerden birçok örnek bulunmaktadır (Fot. 159,160). Derviş Ağa Camii kapısı (Fot. 46), son cemaat yeri kubbe merkezleri (Fot. 42), duvar yüzeyleri (Fot. 47,50) ve kadınlar mahfili tavanında (Fot. 51), Karaoğlu Camii kapısının çerçevesinde (Fot. 72,73), kubbe merkezinde (Fot. 68), kadınlar mahfili tavanında (Fot. 70) ve vaaz kürsüsünde natüralist çiçek motifleri (Fot. 65) vardır.

Ayrıca Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Camii (1726-1727) minber yüzeyinde, Manisa-Soma-Emir Hıdır Bey Camii (1791-1792) mihrap nişinin çevresinde, Çal Kocaköy Camii'nde (1801), Denizli Yazır Kasabası Çarşı Camii (1802-1803) tavanında, Yozgat Başçavuşoğlu Camii (H.1215/M.1800-18001) mahfil tavanında natüralist çiçek örnekleri görülmektedir.

3.3.2.2. Yapraklar:

Selçuklu sanatında sık uygulanan geometrik teknik sebebiyle fazla gelişmemiş olan yaprak ve hatailer grubu, Osmanlı döneminde önem kazanmış, 16. yy.'da altın dönemini yaşamıştır²¹⁰. Yaprak hatai grubundaki penç, gonca, hatai gibi motifleri meydana getiren ve desen içinde önemli yeri olan temel motiflerdendir. Kıvrımlı, ortadan katlanmış, dilimli, parçalı, iri dişli gibi çeşitleri olan motif Osmanlı süsleme sanatının her alanında sıkça kullanılmıştır.

²⁰⁹ A. Akar-C. Keskiner, *a.g.e.*, 1978, s. 11.

²¹⁰ Ahmet Mert, *Süsleme Sanatlarında Hatai Motifi ve Tarihsel Gelişimi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Eğitimi Bilim Dalı, Ankara 2008, s. 82.

Bezeme sanatımızda yaprakların da oldukça önemli bir yeri vardır. Süsleme sanatlarımızın bitki kaynaklı motiflerini ele alırken doğal olarak yaprakları ihmal edilmemiş ve bu alanda da bir takım üslûblaşmalar meydana gelmiştir. Birgi Türk dönemi yapılarında tek parça yaprak motifi yerine, çiçek motifleriyle birlikte sıklıkla kullanılmıştır (Fot. 161).

3.3.2.3. Ağaçlar ve Meyveler:

Yapraklarda ve çiçeklerde olduğu gibi pek çok çeşitleri olan ağaç motiflerinin de Türk süslemeciliğinde önemli bir yeri vardır. Özellikle beş çeşit ağaç süslemesine çok sık rastlanmaktadır. Selvi ağacı, bahar dalları (çiçek açmış ağaçlar), hurma ağacı, hayat ağacı, meyveleri belirtilen ağaçlar. Ağaç motiflerini 16. yy. ikinci yarısından itibaren ağırlık verilmiştir. Birgi'de Bıçazçızade Çeşmesinin mermer kitabesi üzerinde iki adet selvi ağacı motifi bulunmaktadır (Fot. 84) Ayrıca Birgi'deki bazı evlerin dış cephelerinde ve pencere menteşelerinde de selvi motifleri kullanılmıştır (Fot. 141,142). Birgi Ulu Camii kuzey taçkapısının kilit taşı üzerinde hayat ağacı motifi yer alır (Fot. 139).

Diğer bitki motiflerinde olduğu gibi meyveler grubu da, tezyinatta bolca kullanılmıştır. 18. yüzyıla kadar nispeten seyrek, daha sonraları çok yaygın şekillerde kullanılmışlardır. Bunlar arasında özellikle üzüm ve nar motiflerinin çok benimsenmiş oldukları görülmektedir²¹¹. Birgi Ulu Camii doğu cephesindeki pencerenin üzerinde (Fot. 14), mihrap önü kubbe merkezinde (Fot. 20), Çakırağa Konağında ikinci kat eyvan tavanında (Fot. 162) ve İstanbul odasının tavanındaki natürmort örneğinde (Fot. 163) üzüm tezyinatı bulunmaktadır. Karaoğlu Camii minber bordüründe (Fot. 64), vaaz kürsüsünde (Fot. 65), Çakırağa Konağı'nda tavanlarda (Fot. 164,165) duvar yüzeylerinde (Fot. 166,167), Bıçakçızade Çeşmesi kitabesinde (Fot. 84) ve Birgi'deki bazı evlerin kapı kilitlerinde (Fot. 168) nar motifi kullanılmıştır.

²¹¹ A. Akar-C. Keskiner, *a.g.e.*, 1978, s. 11.

3.3.3. Yazı:

Üzerinde yer aldığı yapıya islâmi karakter kazandıran unsurların başında gelen yazının içeriği Kuran ve Hadis'ten alınan dinsel içerikli sözlerden ibarettir. Aynı zamanda yapıyla ilgili önemli bilgiler taşımaktadır. Bu özelliği ile bir iletişim aracı olarak karşımıza çıkan yazılar, kullanılan hattın biçimsel özelliklerine göre taşıdığı estetik görünümün yanı sıra zaman zaman geometrik ya da bitkisel unsurlarla bütünleşerek sahip olduğu bezemesel etkiyi görsel anlamda daha da güzelleştirmektedir.

Yazı çeşidi olarak iki grup örnekleyebiliriz. Birincisi çok köşeli ve geometrik hatlarla yazılan kûfi, diğeri yuvarlak hatlı yazılardan oluşan sülüs'dür²¹². Kûfi yazının özelliği geometrik biçimlere indirgenmiş oluşudur. Arap yazısının bir sanat dalı haline gelmesinde önemli bir yeri vardır²¹³. Kûfi ile aynı tarihlerde sülüs hattının da bitkisel zeminler üzerine gelişmiş stillerde yazıldığı gözlenmektedir. Anadolu'da İran Selçuklu eserlerinin devamı niteliğindeki kûfinin yanında Suriye-İrak bölgesinden geldiği bilinen sülüs bir arada kullanılmıştır²¹⁴.

Sülüs, Türk mimarisinde en yoğun kullanılan yazı çeşididir. Kendi içerisinde, nesih, sülüs ve celî olarak üçe ayrılır²¹⁵. Özellikle inşa kitabeleri büyütülmüş sülüs olarak tanımlanan "celî sülüs" ile kaleme alınmıştır. Bütün harfleri yuvarlak hatlara sahip olan bu yazı, farklı malzemeler üzerine uygulanmaya en elverişli yazı çeşididir.

Birgi Ulu Camii taçkapılarındaki kitabelerde (Fot. 1,2,13,14), minberde (Fot. 21), pencere ve kapı kanatları üzerindeki bezemelerde, çini mozaik tekniğiyle süslü kemerde (Fot. 18) sülüs hatla yazılı tezyinat bulunmaktadır.

Ayrıca Derviş Ağa Camii, Karaoğlu Camii ve Çakırağa Konağı'nda da sülüs hatla yazılmış kitabeler ve madalyonlar görülmektedir. Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesinin kubbe eteğindeki çini mozaik bordürde kûfi yazıdan etkilenerek yapıldığı söylenmektedir (Fot. 76).

²¹² O. Aslanapa, *a.g.e.*, 2007, s. 386.

²¹³ A. Turani, *a.g.e.*, 2007, s. 80.

²¹⁴ S. Ögel, *a.g.e.*, 1987, s. 89.

²¹⁵ O. Aslanapa, *a.g.e.*, 2007, s. 387.

3.3.4. Duvar Resimleri:

3.3.4.1. Mimari Tasvirler:

Mimari tasvirler bazen bir cami, ev, değirmen, köprü gibi çeşitli yapılar olarak adlandırılıp, duvar resimlerinde manzara resimlerinden daha sık tasvir edilmiştir. Daha çok 18. yy.'da moda haline gelmiş ve camilerde, sivil yapılarda, mezar taşlarında uygulanma alanı bulmuştur²¹⁶. Bu duvar resimlerinde yer alan mimari tasvirler minyatür tekniğinde işlenmiş olup, Batı tarzı resim anlayışında olduğu gibi üç boyut ve perspektif verilmeye çalışılmıştır. Genelde kahverengi, gri, yeşil ve sarı renkler kullanılmış, siyah renk ile çevreleri konturlanmıştır.

Çakırağa Konağında duvar yüzeylerini süsleyen mimari tasvirler tek mimari yapı yada birçok mimari yapı olarak karşımıza çıkmaktadır (Fot. 169,170,171).

3.3.4.2. Natürmortlar:

Natürmort çeşitli nesnelere veya meyvelerin bir araya getirilerek kompozisyon oluşturulmasıyla yapılan resim türüdür. Bereketi sembolize eden meyvelerden oluşan natürmort örnekleri özellikle 17. yy.'ın sonuna doğru kullanılmaya başlanmıştır.

Çakırağa Konağı'nda görülen kalem işi bezemelerde yer yer serpiştirilmiş meyve motifleri, bazen çiçeklerle birlikte, bazen de sadece meyvelerden oluşan bir kompozisyon içinde uygulanmıştır (Fot. 163,164,166,167). İkinci kat ana eyvanın kuzey duvarında pano yüzeyinde sepet içinde görülen meyveler gerçek renklerinde boyanmamıştır. Yine aynı cephede yer alan natürmort örneğinde küçük bir sehpa üzerine rastgele konulmuş meyveler kendi renkleri dışında boyanmıştır. İstanbul Odasının tavanındaki ve ikinci kat sofa tavanındaki natürmort örneklerinde de yine yörede yetişen üzüm, nar, incir gibi bereketi ifade eden meyveler tasvir edilmiştir.

3.3.4.3. Gemi Tasvirleri:

Gemi tasviri, duvar resimlerinde sık kullanılan bezemelerdendir. Bu resimlerde, gemi motifinin tek başına tasvir edildiği örneklerin yanında, denizin içinde tasvir edildiği örnekler de bulunmaktadır. Bu gemi tasvirlerinde, tam olarak Batı tarzı resmin özellikleri bulunmasa da, minyatür geleneğinden farklı olarak daha gerçekçi özellikler görülmektedir (Fot. 91,92) (Çiz. 29).

²¹⁶ A. Akar-C. Keskiner, *a.g.e.*, 1978, s. 13.

Çakırağa Konağı dışında, Yozgat Çapanoğlu Camii (1777-1779) mahfil kubbesinde, Soma Hızır Bey Camii (1791-1792) mahfil balkonu eteğinde, Muğla Şeyh Camii (1830-1831) ile Muğla Kurşunlu Camii (1831)'lerinin panolarındaki denizde yelkenli ve gemili kıyı tasvirleri bu gruptaki yapılara örnek gösterilmektedir.

3.3.4.4. Perde Tasvirleri:

19. yy.'ın başından itibaren duvar resimlerinde kullanılmaya başlanan perde tasvirleri, barok, rokoko ve ampir karakterli bezeme unsurlarıyla birlikte uygulanmıştır. Tamamen Batı kaynaklı olan bu motif dini ve sivil yapıların duvarlarında dekoratif bir unsur olarak yer almıştır. Asılı gibi duran perde motifleri mihrap nişleri, üst örtüler, duvar yüzeyleri ve geçiş öğelerinde kullanılmıştır. Bazen kurdele ile iki yana çekilmiş, bazen de çiçek motifleriyle tutturulmuş olan bu perdelerin kıvrımları ince çizgilerle, renk tonlamaları ve ışık-gölge etkisi verilerek tasvir edilmiştir.

Birgi'de Derviş Ağa Camii (Fot. 49) ve Karaoğlu Camii (Fot. 67) mihraplarında, Çakırağa Konağında misafir yatak odalarında (Fot. 110,135) ve bazı panolarda (Fot. 129,134) perde tasvirleri bulunmaktadır. Ayrıca Eski Mordoğan (İzmir) Köyü Camii (15.-16. yy.) kubbesinde, Konya Aziziye Camii (17. yy.'ın ikinci yarısı) ve Muğla Kurşunlu Camii (1493) kubbelerinde, Çiçekçi Camii (1801-1802) mihrabında, Ortaköy Camii (1853) kubbe ve pandantiflerinde, İzmir-Kemalpaşa Yukarı Kızılca Köyü Halil Ağa Camii (1893) merkez kubbe eteğinde ve son cemaat yeri tonozlarında, Guraba Hastanesi Camii (19. yy.) mihrabında perde tasvirleri yer alır.

3.3.5. Yapısal Öğeler:

3.3.5.1. Mukarnas:

Mimaride içerlek bir kısımdan üstte bulunan çıkıntılı bir yüzeye geçerken, bir destek ve aynı zamanda bir süs oluşturmak üzere kullanılan prizma biçimindeki küçük bindirmeliklere denir²¹⁷.

Mukarnas kavsaralar, kapılarda, mihraplarda ve mihrabiye nişlerinde kullanılmıştır. Birgi Ulu Camii mihrabı (Fot. 17) ve Karaoğlu Camii (Fot. 67) mihrabında süsleme öğesi olarak mukarnaslar kullanılmıştır. Ayrıca Derviş Ağa Camii minaresinde de (Fot. 36) bu uygulama kullanılmıştır.

²¹⁷ A. Turani, *a.g.e.*, 2007, s. 101.

3.3.5.2. Kemer:

Çeşitli parçalardan kavisli olarak örüleni iki duvar yada ayağı birbirlerine bağlayarak kapı, pencere gibi açıklıkların üstündeki ağırlığı yanlardaki ayaklara bindiren mimari öğeye verilen isimdir. Kemer eğrisinin biçimlerine göre türleri vardır²¹⁸.

Birgi Ulu Camii'nin kuzey taçkapısı sivri kemerli (Fot. 12), doğu taçkapısı basık kemerlidir (Fot. 11). Üst sıra pencereleri de sivri kemerli yapıya sahiptir. Derviş Ağa Camii ve Karaoğlu Camii pencerelerinde de basık kemer ve sivri kemer uygulamaları görülmektedir. Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi ve Ümmü Sultan Türbesi basık kemerlidir. Çakırağa Konağı'nda bazı pencereler yuvarlak kemerlidir.

3.3.5.3. Sütunlar:

Çoğunlukla çember kesitli, ince, uzun, tek parça yada parçalı; kaide, gövde, başlık kısımları olan taşıyıcı mimarlık öğesidir. Taş, ağaç ve maden malzemeden yapılır. Biçimlerine göre de burma, yivli, deste, gömme ve ikiz gibi ek isimler alırlar²¹⁹.

Birgi Ulu Camii iç mekânında (Fot. 15,16), Derviş Ağa Camii (Fot. 38) ve Karaoğlu Camii (Fot. 57,61,62) son cemaat yerlerindeki sütunlar devşirmedir. Çakırağa Konağındaki sütunlar (Fot. 85,104,121) ve Derviş Ağa Camii, Karaoğlu Camii (Fot. 69) kadınlar mahfili sütunları ahşap malzemedir.

3.3.5.4. Silmeler:

Binalarda aynı zamanda bir süs oluşturacak çeşitli kısımları birbirinden ayıran kesiti girinti ve çıkıntılı pervaz işlevine sahip mimari öğelerdir²²⁰. Yatay ve düşey yüzeylerde tek ya da gruplar halinde düzenlenerek yapı cephelerinde ışık-gölge etkileri oluşturmaktadır. Farklı yüzeyler arasında geçiş sağlaması yönüyle yapısal bir işleve sahip olan silmeler, biçimlerine göre düz, kaval, oluk yarım yıldız gibi isimler alırlar.

Birgi'deki yapılarda farklı elemanlar üzerinde değişik şekillerde kullanılan silmeler kapı, mihrap, minber, minare ve kemerler üzerinde sınırlayıcı ya da vurgulayıcı unsur olarak kullanılmıştır (Fot. 11,12).

²¹⁸ A. Turani, *a.g.e.*, 2007, s. 70.

²¹⁹ A. Turani, *a.g.e.*, 2007, s. 138.

²²⁰ A. Turani, *a.g.e.*, 2007, s. 132.

SONUÇ

Birgi’de sekiz adet Türk dönemine ait eser incelenmiş; bu eserler plân, malzeme, teknik ve süsleme özelliklerine göre değerlendirmeye alınmıştır. Birgi Türk dönemi eserlerindeki süslemeler motif ve kompozisyon bakımından kendi içerisinde sınıflandırılmış ve Anadolu’daki benzer örneklerle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Konuyla ilgili mevcut kaynaklar taranmış, saha çalışması da yapılarak bilgiler derli toplu bir şekilde ortaya konulmuştur.

Antik devirden gelen kültürüyle Birgi, önce Ortaçağda Beylikler dönemi, sonra yeniçağda Osmanlı dönemi eserleriyle zengin tarihi yapılara sahiptir. Bu etkileşim mimari yapılardaki süslemelerde açıkça fark edilmektedir. Süslemelerde kullanılan malzeme, teknik, kompozisyon ve motifler ait oldukları dönemle bütünleşmişlerdir.

Birgi’de Ulu Camii, Aydınolu Mehmed Bey Türbesi ve Ümmü Sultan Türbesi Beylikler dönemi; Derviş Ağa Camii, Karaoğlu Camii, Bıçakçızade Çeşmesi, Çakırağa Konağı ve Sandıkeminoğlu Evi gibi yapılar geç dönem Osmanlı eserleridir. Bunun sonucu olarak kullanılan motifler, kompozisyonlar ve teknikler birbirinden farklıdır.

Örneğin kare plânlı mimarisi, moloz taş, kesme taş ve mermer bloklarla kaplı cepheleri, çini mozaik süslü mihrabı ve minaresi, künde-kâri tekniğinde yapılmış minberi, kapı ve pencere kanatlarıyla Birgi Ulu Camii, Selçuklu Mimarisi’nden aldığı etkileri Beylikler ve Osmanlı mimarisine aktaran kilit yapılardan biridir. Bu eserin yanında yer alan kare plânlı Aydınolu Mehmed Bey Türbesi’nin kubbesinin iç yüzeyi ve kubbe göbeği de mozaik çini ve sırlı tuğla süslemelerle tezyin edilmiştir.

Beylikler döneminde mihrap, minber, minare, kubbe, kapı ve pencere kanatlarında uygulanan geometrik ve bitkisel motifler değişmez süsleme kompozisyonlarıdır. Sonsuza giden özellikteki geometrik ve bitkisel süslemenin yanı sıra geçmeler ve değişik yazı karakterleri de Beylikler dönemi süsleme programında yer almıştır. Özellikle cephelerde görülen süslemeler bitkisel, geometrik ve yazı ile süslenmiştir. Cephe süslemelerinde taş, çini, sırlı tuğla ve mermer malzemeleri kullanılmıştır. Teknik olarak oyma, kabartma, künde-kâri ve ajur yaygın kullanım alanı bulmuştur.

Beylikler döneminde pencereler cepheyi güzelleştiren en önemli yüzeylerden biri olarak düşünülmüş ve yoğun biçimde süslenmiştir. Dıştan profilli silmelerle çevrelenmiş, yazı kitabeleriyle, bitkisel bordür ve rozetlerle bezenmiştir. Birgi Ulu Camii kuzey ve doğu kapılarında yazı ve bitkisel örneklerle uygulanan bir düzenleme vardır.

Birgi Türk Dönemi eserlerinde görülen diğer süslemeler kalemişi boyamalar şeklindedir. Beylikler döneminde uygulanmaya başlayan, daha sonra geç Osmanlı dönemi yapılarında devam eden kalemişi süslemeler Birgi’de özellikle Çakırağa Konağı’nda çok yoğun uygulanmıştır. Bu süslemelerin büyük bir kısmı muhafaza edilerek günümüze kadar ulaşabilmiştir. Fakat Derviş Ağa Camii ve Karaoğlu Camii’ndeki kalemişi süslemeler gibi bir kısmı onarımlar ve aşınmalar sebebiyle kaybolmuştur. Duvarları ve tavanları kalemişi süslemeli Sandıkeminoğlu Evi ise tamamen kaderine terk edilmiş yıkık durumdadır.

18. veya 19. yy.’da yapıldığını tahmin ettiğimiz bu süslemeler batılılaşma döneminin karakteristik özelliklerini taşıyan ilginç örneklerdir. Resimleri yapan sanatçılar tanınmamakla birlikte, Batılılaşma dönemi Türk Resim Sanatına özgü yerli örnekler olduğu gözlenmiştir. Resimlerde ışık-gölge oyunları, renk tonlamaları, yerleştirme düzeni ve ayrıntıyı işleme batılı tarzda resim yapmaya özen gösterildiğini kanıtlamaktadır. Manzara tasvirlerinde yer alan tek veya grup halindeki yapılar çeşitli açılardan, bazen kuşbakışı, bazen de değişik cephelerden yapılmıştır. Bu resimlerin bazılarının gerçek, bazılarının hayali olduğu düşünülmektedir. Resimlerin önemli bir özelliği de kompozisyonlarda insan ve hayvan figürlerinin hiç kullanılmamış olmasıdır.

Plân, süsleme ve yapı elemanları bakımından özgün niteliklere sahip bu eserler her geçen gün sağlamlıklarını kaybetmektedirler. Kültür mirasımızın dini, sivil ve sosyal yapıları olan Birgi’deki Türk dönemi eserlerinin varlıklarını sürdürebilmeleri için restorasyon ve konservasyon çalışmalarının, bilinçli eller tarafından yapılması beklenmektedir. Her geçen gün yok olmaya yüz tutan bu esere gereken ilgi ve özen gösterilmeli, bunlar gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılmalıdır.

KAYNAKLAR

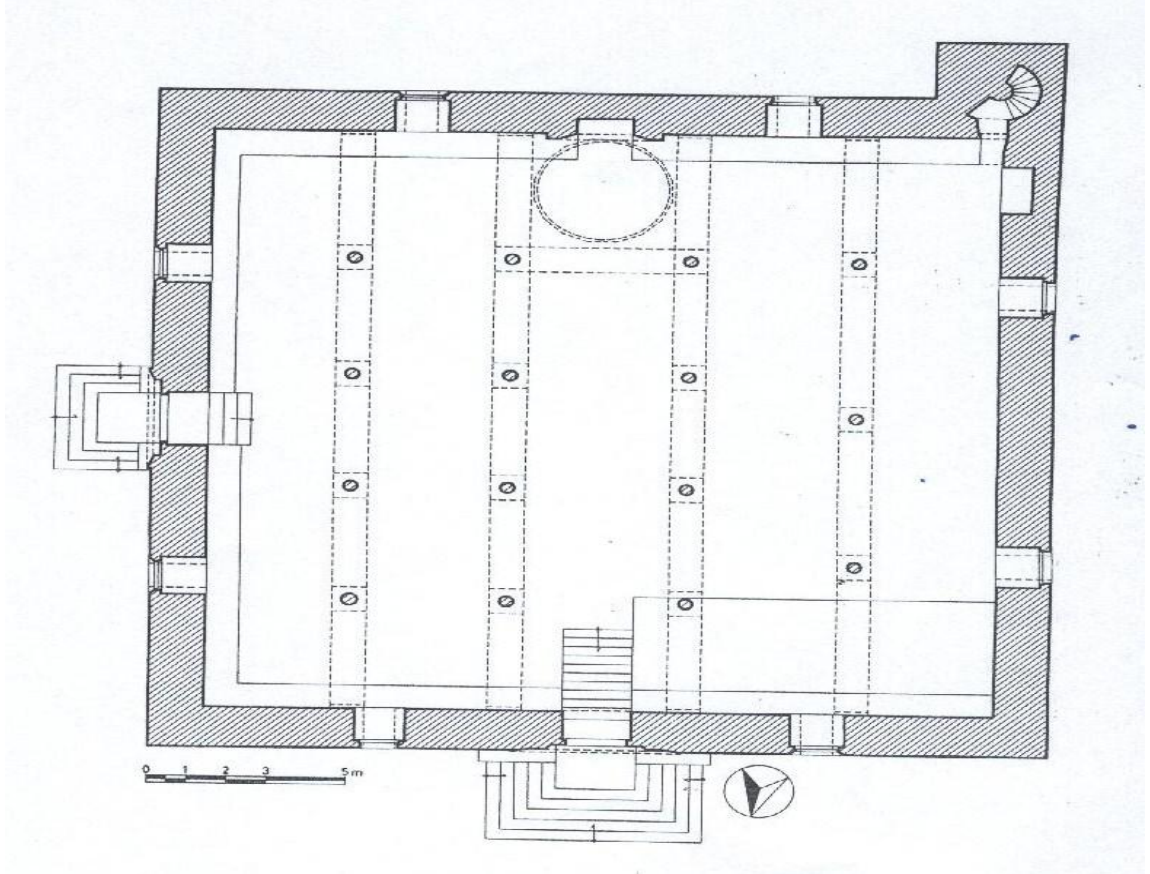
- Akar, Azade-Cahide, Keskiner, (1978). *Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif*, T. S. V. K. Y., İstanbul.
- Akın, Himmət, (1968). *Aydınöğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma (İlaveler Yapılmış ve Düzeltilmiş 2. Baskı)*, A.Ü. Basımevi, Ankara.
- Aktuğ-Kolay, İlknur, (1999). *Batı Anadolu 14. Yüzyıl Beylikler Mimarisinde Yapım Teknikleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Altınoluk, Ülkü, (2007). *Geleneksel Kent Dokusu Birgi*, Ege Yayınları, İstanbul.
- Anonim, (1980), "Birgi", *Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*, Meydan Yayınevi, İstanbul, s. 393-395.
- Anonim, (2001), "Ödemiş", İzmir İl Kültür Envanteri, İl Özel İdaresi Kültür Yayınları, İzmir.
- Anonim, (2006), "Dünya Kültür Mirası Birgi", Efe Ofset, İzmir/Ödemiş.
- Arık, Oluş, (2007). "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Dini ve Kamusal Yapılarında Çini", *Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Selçuklu Beylikler Çağı Çinileri*, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul, s. 37-191.
- , (2007a). "Çininin Tarihçesine Kısa Bakış", *Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Selçuklu Beylikler Çağı Çinileri*, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul, s. 25-36.
- Arık, Rüçhan, (1988). *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- Armağan, Ahmet Munis, (1988). *Aydınöğulları Beyliği*, Tire Belediyesi Kültür Yayınları, Çağdaş Matbaa, İzmir.
- Aslanapa, Oktay, (2007). *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi A. Ş., İstanbul.
- Bakırer, Ömür, (2009). "Anadolu Selçuklu Dönemi Mimarisinde Malzeme Seçimi ve Uygulama İçin Bazı Gözlemler", *Anadolu Selçuklu Şehirleri ve Uygarlığı Sempozyumu (7-8 Ekim 2008)*, Konya, s.277-295.
- Baş, Gülsen, *Diyarbakır'daki İslam Dönemi Mimarisinde Süsleme* (Basılmamış Doktora Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van 2006.
- Başar, Zeki, (1977). *Tarih Boyunca Çeşitli Hizmetleriyle Camilerimiz*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Başgelen, Nezih, (1987). *Birgi'den Gevaş'a*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- , (2010). *Birgi Hakkında Unutulan Bir Rapor*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Bayat, Ali Haydar, (1991). "Birgi Ulu Cami Minberi (712/1322)", *V.D. XXII*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, s. 133-151.
- , (1992). "Beylik Dönemi Ahşap Sanatı Şaheserlerinde Birgi Ulu Camii Pencere Kapakları", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, s. 237-252.
- , (1994). "Birgi Ulu Cami Minberi (712/1322)", *XI. Türk Tarih Kongresinden Ayrı Basım*, T. T. K. Basımevi, Ankara. s. 785-798.
- Bayrakal, Sedat, (2008). *Erken Dönem Osmanlı Minberleri*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul.
- Biol, İnci A.-Çiçek Derman, (1991). *Türk Tezyini Sanatlarında Motifler*, Kubbealtı Neşriyatı Yayınları, İstanbul.
- Bozer, Rüstem, (2002). "Ortaçağ Anadolu Türk Ahşap Sanatında Kündekâri Tekniği", *Türkler VII, Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara, s. 911-916.

- , (2006). “Ahşap Sanatı”, *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi (Mimarlık ve Sanat)*, c. 2, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 533-541.
- Coşkun, Betül, (2007). *15. yy. ile 20. yy. Arasında Türk Tezhip Sanatında Gül Motifi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Sos. Bil. Enst, Tezhip Ana Sanat Dalı Programı, İstanbul 2007.
- Çam, Nusret, (1993). *Türk ve İslam Sanatlarında Altı Kollu Yıldız ‘Mühr-ü Süleyman*, Prof. Dr. Yılmaz Önge Armağanı, *Kültür Sanat Yayınları*, Ankara.
- Çeken, Muharrem, (2007). “Selçuklu ve Beylikler Devri Çinilerinde Malzeme, Teknik ve Fırınlara Dair Bazı Tespitler”, *Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Selçuklu Beylikler Çağı Çinileri*, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul, s. 13-23.
- Darkot, Besim, (1979), “Birgi”, *İ. A.*, c. 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s.632-634.
- Daş, Ertan, (2001), “Aydinoğlu Mehmed Bey Türbesi”, *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Rahmi Hüseyin Ünal, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 115-123.
- , (2001a). “Sultan Şah Türbesi”, *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Rahmi Hüseyin Ünal, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 124-126.
- Demiriz, Yıldız, (1979). *Osmanlı Mimarisi’nde Süsleme I (Erken Devir 1300-1453)*, *Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.*
- Ekinci, Zehra, (2005). *Bir Konağın Kurgusu (Anadolu Türk Evi Geleneginde Birgi Örneği ve Sandıkoğlu Konağı*, Yapı Yayın, İstanbul.
- Eldem, Sedat Hakkı, (1970). “Birgi’deki Çakırağa Konağı”, *Türkiyemiz Sayı 1*, Akbank Yayınları, İstanbul, s. 11-15.
- Eroğlu, Süreyya, (2006). *Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi)*, Mimar Sinan Üniversitesi Sos. Bil. Enst. Sanat Tarihi Anabilim Dalı Türk İslam Sanatları Programı, İstanbul.
- Gençsoylu, Zehra, (2009). *XVII ve XVIII. Yüzyıllarda Birgi Kazası (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sos. Bil. Ens., Tarih Ana Bilim Dalı, Aydın.
- Gök Gürhan, Sevinç, (2007). “Beylikler ve Erken Osmanlı Devri Çini Sanatına Kısa Bir Bakış”, *Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, Ed.: Gönül Öney-Zehra Çobanlı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, s. 203-211.
- Görür, Muhammet, (2002). “Beylikler Dönemi Mimarisinde Taş Süsleme Programı”, *Türkler VII*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 46-54.
- Gül, Mehmet, (1960). *Birgi Tarihi ve Turistik Değerleri*, Dizerkonca Matbaası, İstanbul.
- Gümüšoğlu, Firdevs, (2008). *Birgi’de Toplumsal Yaşam ve Değişim*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- İnalcık, Halil, (2005). “Batı Anadolu’da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar”, *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu- Bildiriler (18-20 Ekim 2004)*, T. C. Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğü Yayın Numarası:31, Balıkesir, s. 20-41.
- Kızıltan, Ali, (1958). *Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler*, İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kiel, Machiel, (2001). “Birgi Tarihi ve Tarihi Coğrafyası”, *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Çev.: Rahmi Hüseyin Ünal, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 1-54.

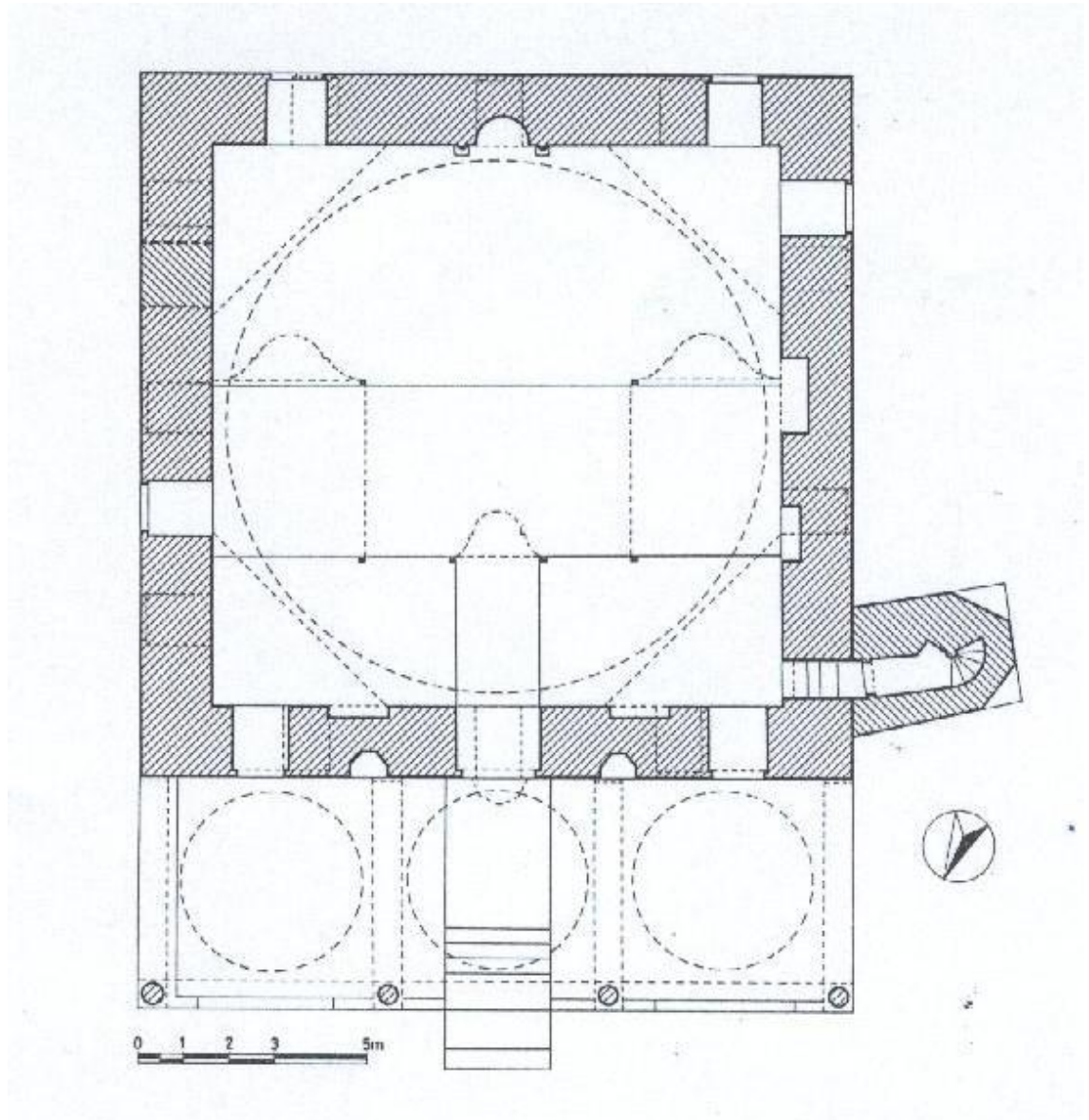
- Kuyulu, İnci, (1994). “Bademli Kılıczade Mehmet Ağa Camii (Ödemiş)/İzmir”, *V. D. XXIV, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları*, Ankara, s. 147-158.
- , (1997). *Batı Anadolu Mimarisinde Resimli Bezemeler*, Yayın Evi, İzmir.
- , (2001). “Çakırağa Konağı”, *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Rahmi Hüseyin Ünal, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 141-152.
- , (2001a). “Derviş Ağa Camii”, *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Rahmi Hüseyin Ünal, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 82-90.
- , (2001b). “Karaoğlu Camii”, *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Rahmi Hüseyin Ünal, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 91-98.
- , (2001c). “Sandıkeminoğlu Evi”, *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Rahmi Hüseyin Ünal, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 153-155.
- Mert, Ahmet, (2008). *Süsleme Sanatlarında Hatai Motifi ve Tarihsel Gelişimi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Eğitimi Bilim Dalı, Ankara.
- Mülayim, Selçuk, (1982). *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler (Selçuklu Çağı)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- , (1994). *Sanat Tarihi Metodu*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.
- , (2009). “Selçuklu Mimari Plastiğinde Anlam Boyutu”, *Anadolu Selçuklu Şehirleri ve Uygarlığı Sempozyumu (7-8 Ekim 2008)*, Konya, s. 295-301.
- Mülâzımoğlu, Rafet, (1976). *Birgi (Pyrgion)*, Sobe Matbaası, İzmir.
- Oral, M. Zeki, (1962). “Anadolu’da Sanat Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri”, *V. D. V, Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı*, Ankara, s. 23-65.
- Ögel, Semra, (1987). *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, T. T. K. Yayınları, Ankara.
- Öney, Gönül, (1988). *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- , (2007). *Beylikler Devri Sanatı XIV. ve XV. Yüzyıl (1300-1453)*, T. T. K. Basımevi, Ankara.
- Önkal, Hakkı, (1991). *Tire Türbeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- , (1992). *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara.
- , (1999). “Birgi Ulu Camii Hakkında Bazı Mülâhazalar”, *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi (23-27 Eylül 1991)*, c. 3, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 31-36.
- Renda, Günsel, (1977). *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı (1700-1850)*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- , (1982). “Restorasyon Çalışmalarında Kalemişleri ve Duvar Resimlerinin Yeri”, *Rölöve ve Restorasyon Dergisi, 1. Restorasyon Semineri (6-7 Mayıs 1982 Özel Sayı)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, s. 77-82.
- , (1985). “19. Yüzyıl’da Kalemişi Nakış-Duvar Resmi”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c.6, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 1530-1534.
- Riefstahl, Rudolf M. (1941). *Cenubu Garbi Anadolu’da Türk Mimarisi*, Çev. Cezmi Tahir Berktin, İstanbul Maarif Matbaası, İstanbul.
- Tanman, M. Baha, (1993). “Çakır Ağa Konağı”, *T. D. V. İ. A.*, c. 8, İstanbul, s. 188-189.
- Turani, Adnan, (2007). *Sanat Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

- Türel, İdil, (2006). *Türk Sanatında Altı Köşeli Yıldız (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Ünal, Rahmi Hüseyin, (2001). “Ulu Camii”, *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Rahmi Hüseyin Ünal, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 58-78.
- , (2001a). “Bıçakçızade Çeşmesi”, *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Rahmi Hüseyin Ünal, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 161-163.
- Yavuz, Behiç Galip, (1990). *Birgi Coğrafyası, Tarihçesi, Tarihi Yerleri*, Ayma Matbaa İşletmesi, İzmir.
- Yeni Asya Neşriyat Araştırma Merkezi, (2009). *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Yeni Asya Neşriyat Birinci Baskı, İstanbul.
- Yılmaz, Leyla, (2006). “Çini Sanatı”, *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi (Mimarlık ve Sanat)*, c. 2, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 507-511.
- Zillioğlu, Mehmet (2000). “Evliya Çelebi”, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi IX*, Üçdal Neşriyat, İstanbul.

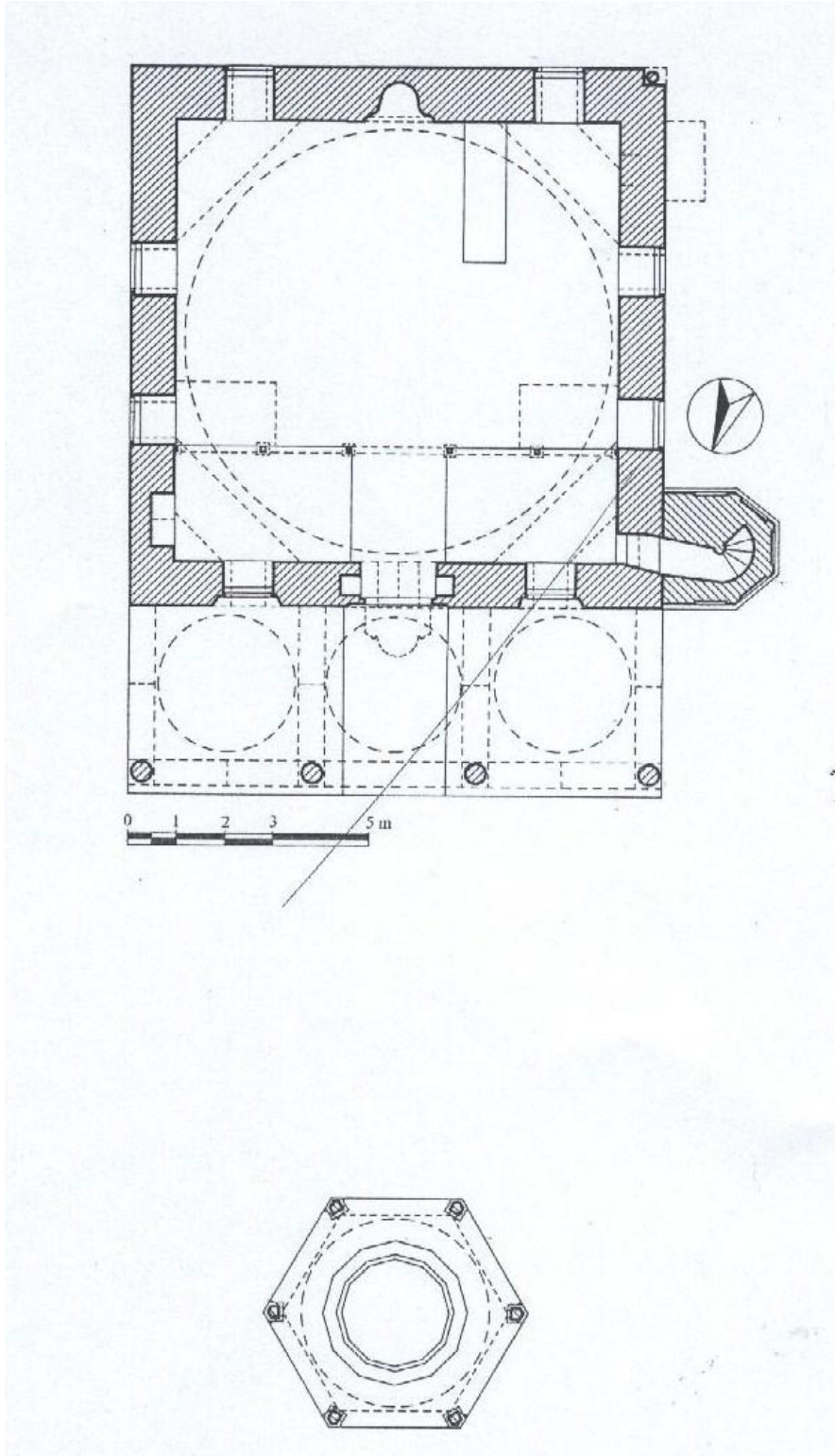
PLÂN VE ÇİZİMLER

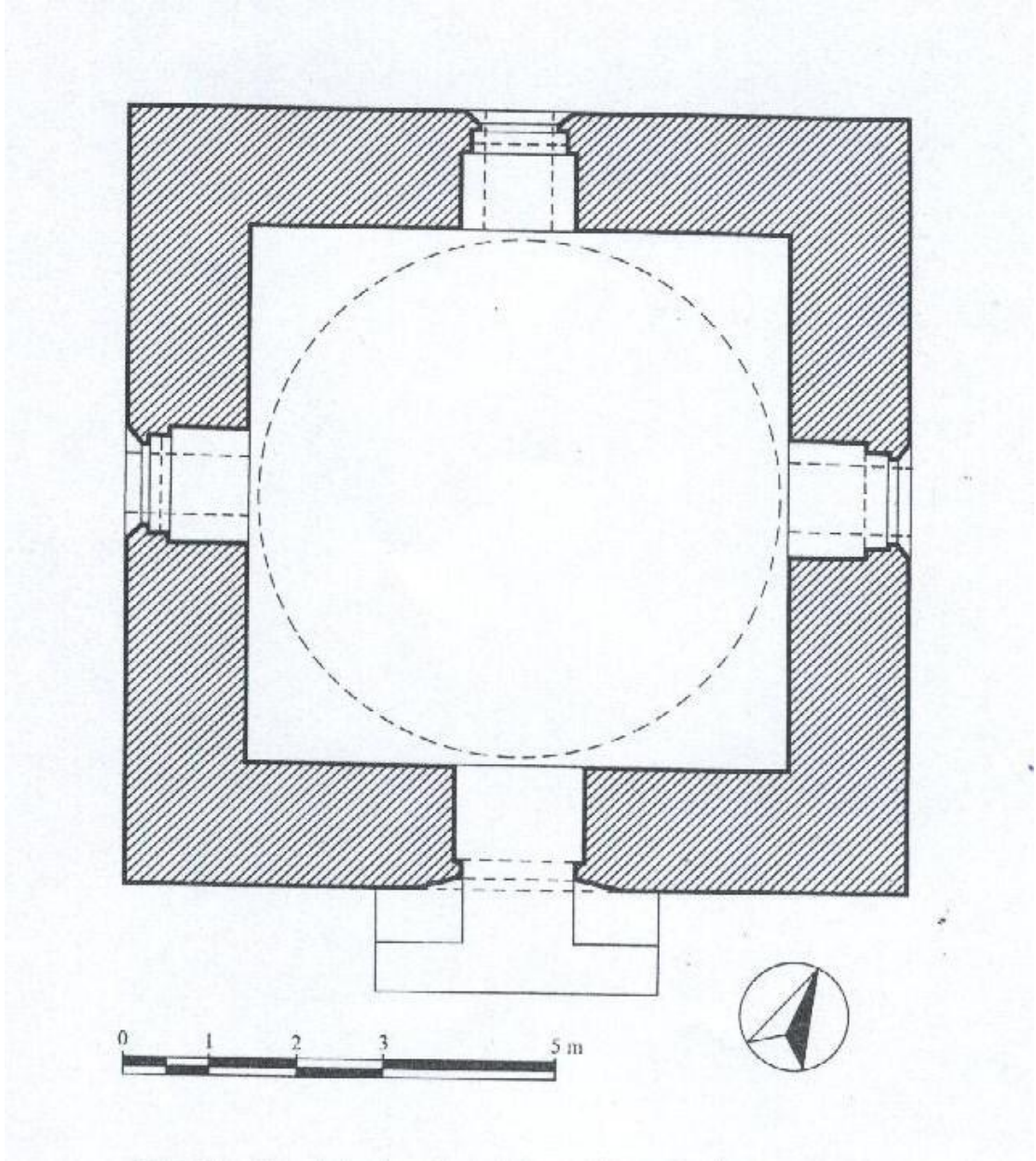
Plân 1: Birgi Ulu Camii Plânı, (2001). (R. H. Ünal'dan alınmıştır.) *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Rahmi Hüseyin Ünal, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

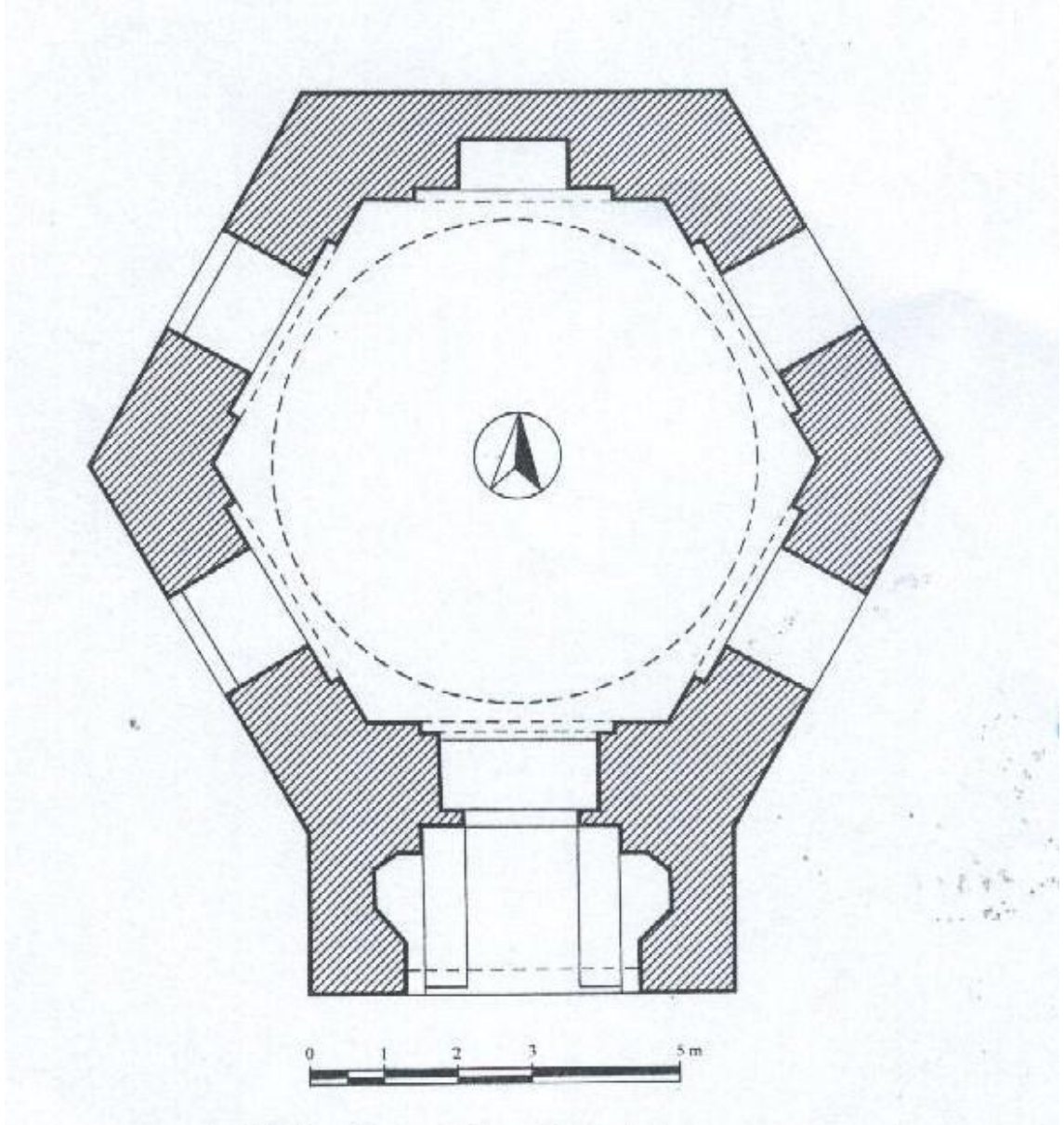
Plân.2: Derviş Ağa Camii Plânı, (2001). (R. H. Ünal'dan alınmıştır.) *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Rahmi Hüseyin Ünal, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

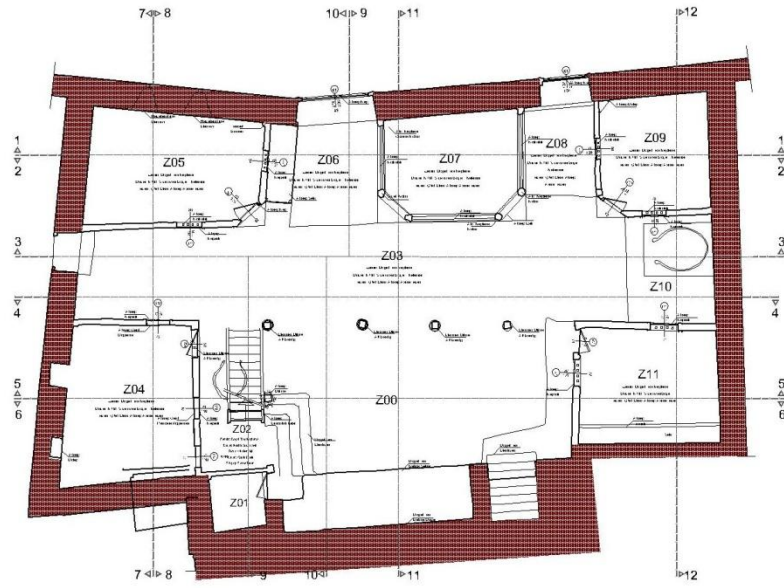
Plân.3: Karaoğlu Camii Plânı, (2001). (R. H. Ünal'dan alınmıştır.) *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Rahmi Hüseyin Ünal, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

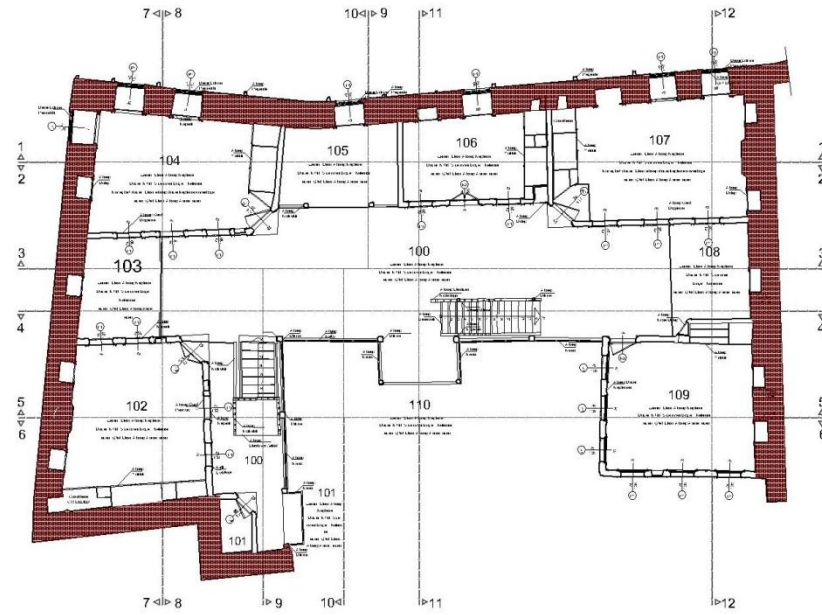
Plân 4: Aydınolu Mehmed Bey Türbesi Plânı, (2001). (R. H. Ünal'dan alınmıştır.)
Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları, Yay. Haz.: Rahmi Hüseyin
 Ünal, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

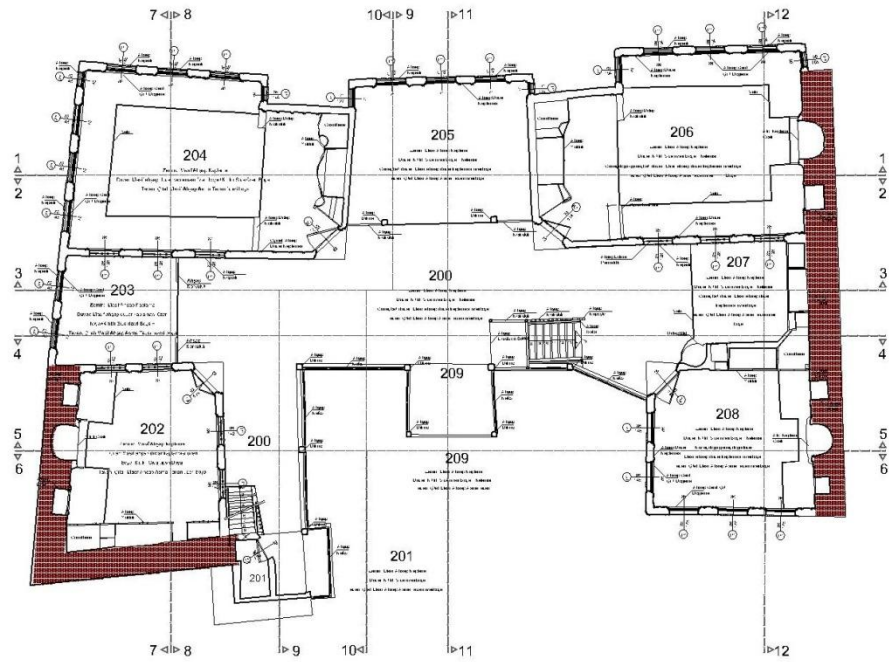
Plân.5: Ümmü Sultan Türbesi Plânı, (2001). (R. H. Ünal'dan alınmıştır.) *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Rahmi Hüseyin Ünal, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

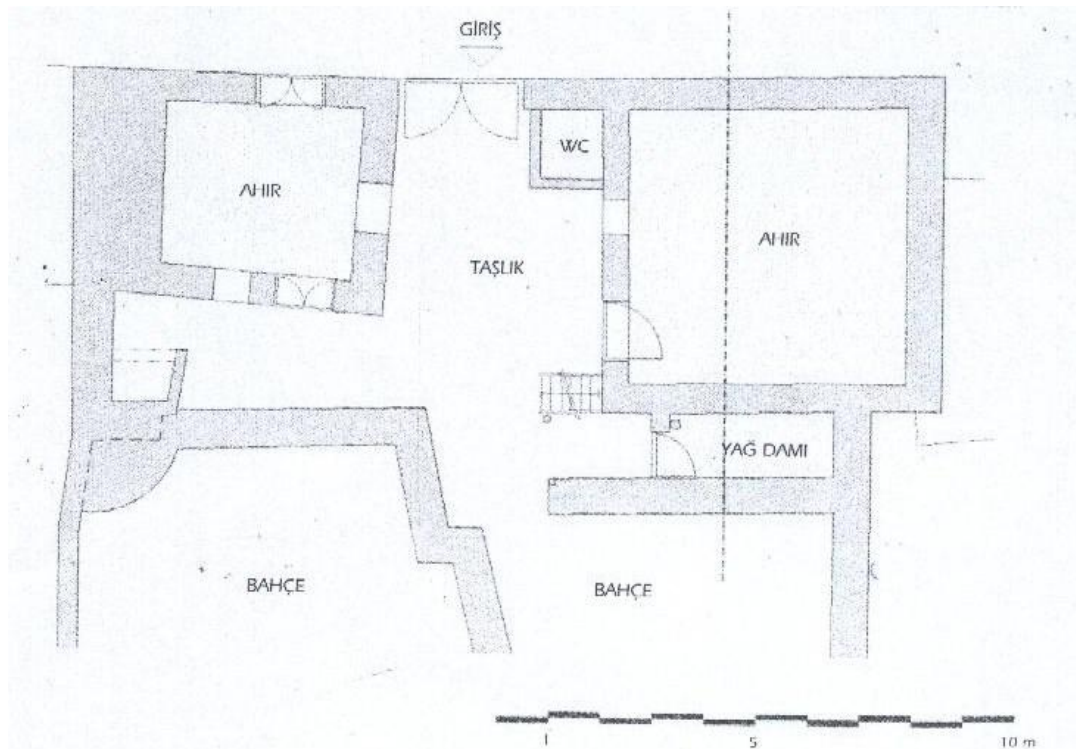
Plân.6: Çakırağa Konağı Zemin Kat Plânı (Mimar Bengü Caklı'dan alınmıştır.)

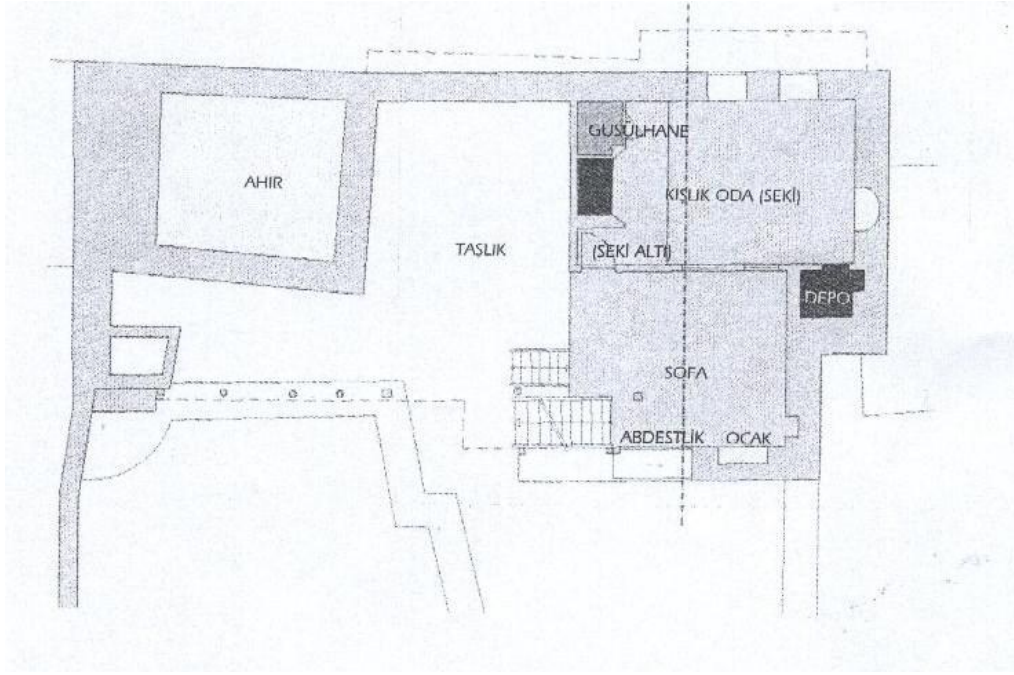
Plân.7: Çakırağa Konağı Birinci Kat Plânı (Mimar Bengü Caklı'dan alınmıştır.)

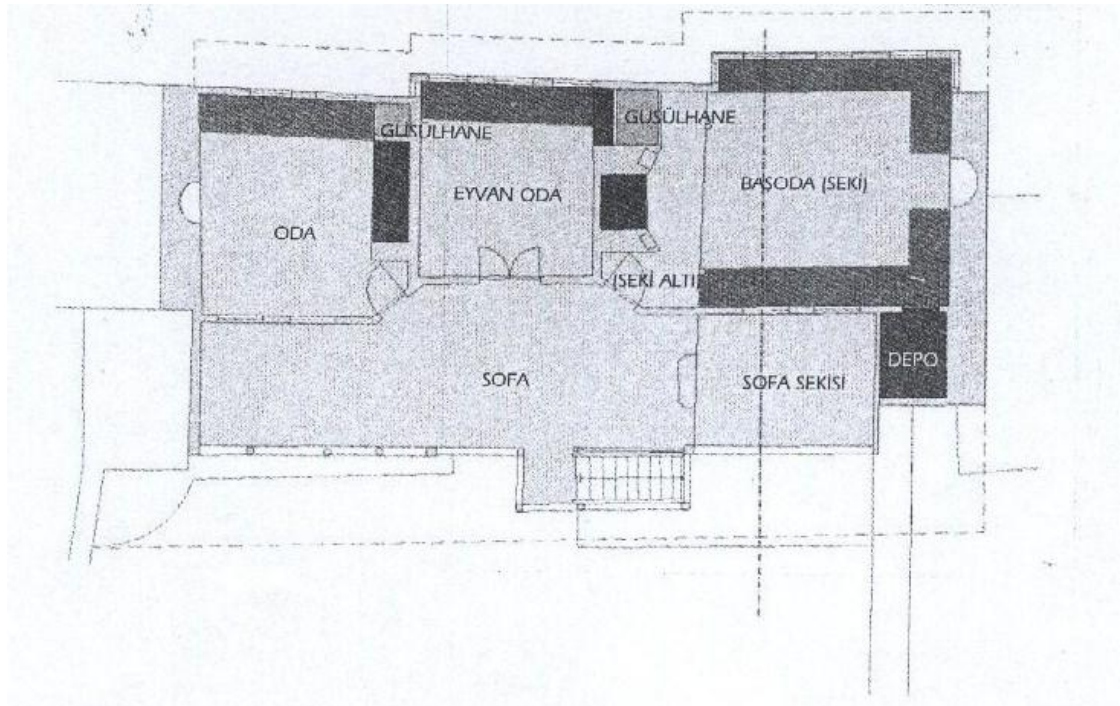
Plân.8: Çakırağa Konağı İkinci Kat Plânı (Mimar Bengü Caklı'dan alınmıştır.)

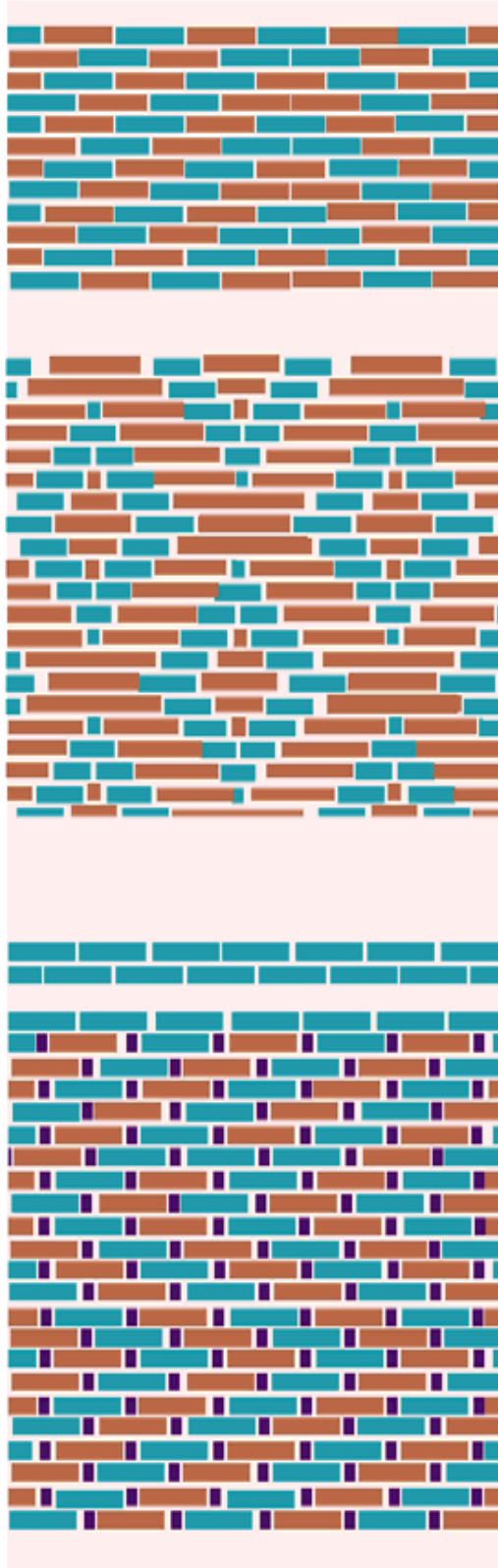
Plân 9: Sandıkeminoğlu Evi Zemin Kat Plânı, Zehra, Ekinci, (2005). (Z. Ekinci'den alınmıştır.) *Bir Konağın Kurgusu (Anadolu Türk Evi Geleneğinde Birgi Örneği ve Sandıkeminoğlu Konağı*, Yapı Yayın, İstanbul.

Plân 10: Sandıkeminoğlu Evi Birinci Kat Plânı, Zehra, Ekinci, (2005). (Z. Ekinci'den alınmıştır.) *Bir Konağın Kurgusu (Anadolu Türk Evi Geleneğinde Birgi Örneği ve Sandıkeminoğlu Konağı*, Yapı Yayın, İstanbul.

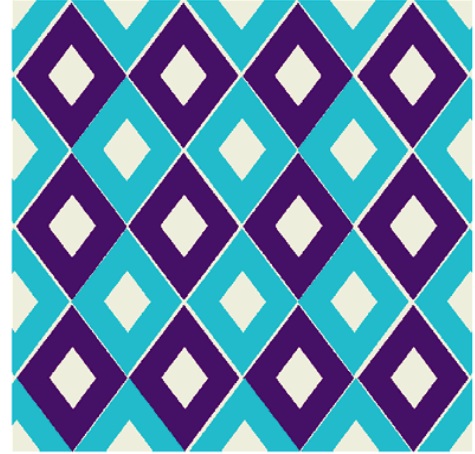
Plân 11: Sandıkeminoğlu Evi İkinci Kat Plânı, Zehra, Ekinci, (2005). (Z. Ekinci'den alınmıştır.) *Bir Konağın Kurgusu (Anadolu Türk Evi Geleneğinde Birgi Örneği ve Sandıkeminoğlu Konağı*, Yapı Yayın, İstanbul.

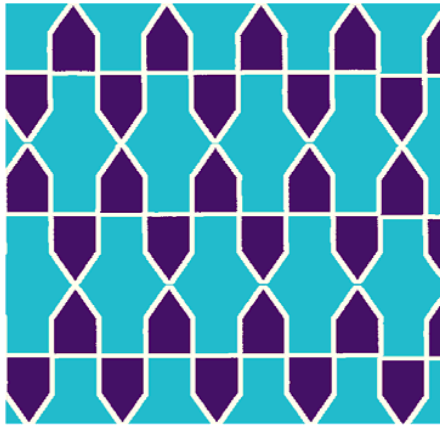
Çizim 1: Birgi Ulu Camii Minare Gövdesinin Süslemeleri; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

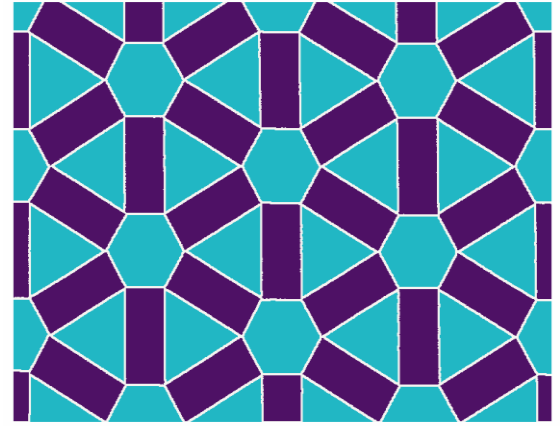
Çizim 3: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

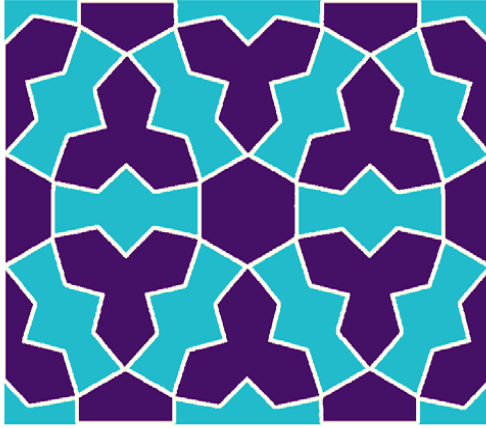
Çizim 3: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

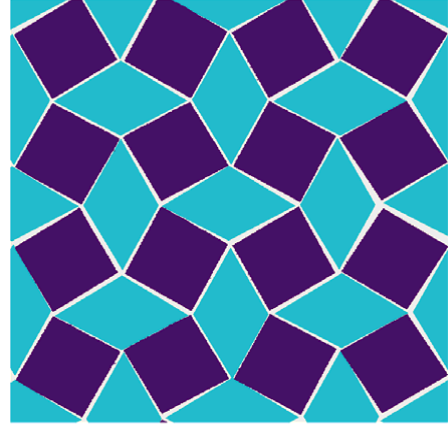
Çizim 4: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

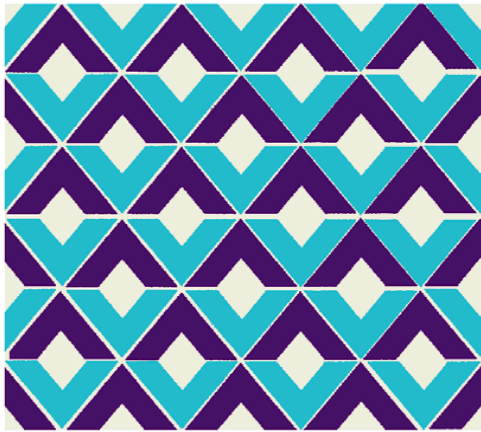
Çizim 5: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

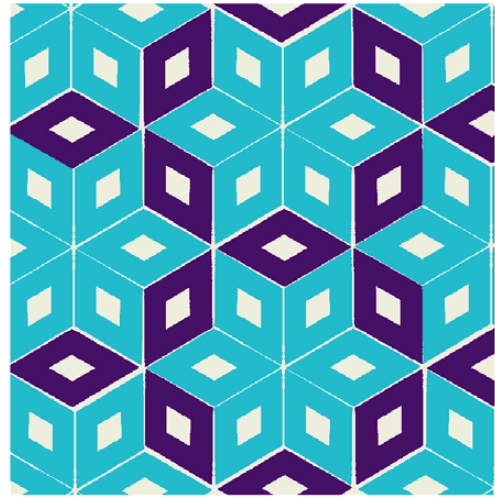
Çizim 6: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

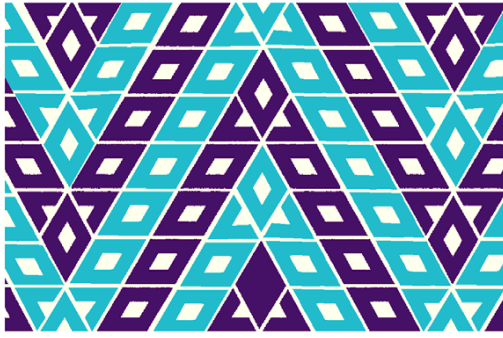
Çizim 7: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

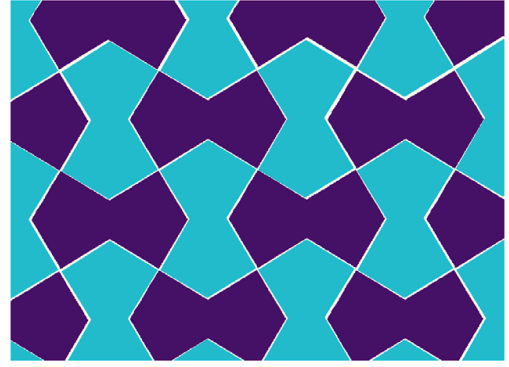
Çizim 8: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Çizim 9: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

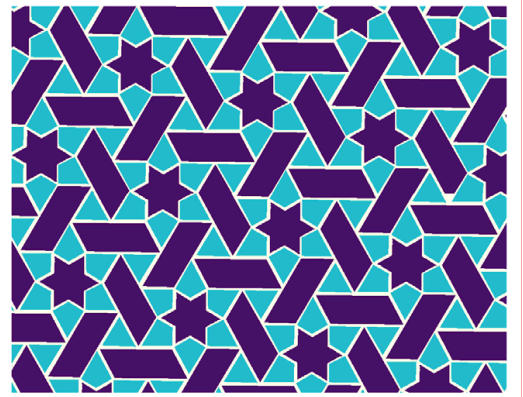
Çizim 10: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

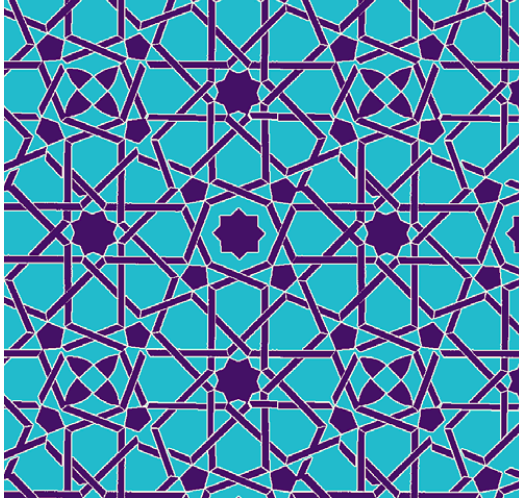
Çizim 11: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

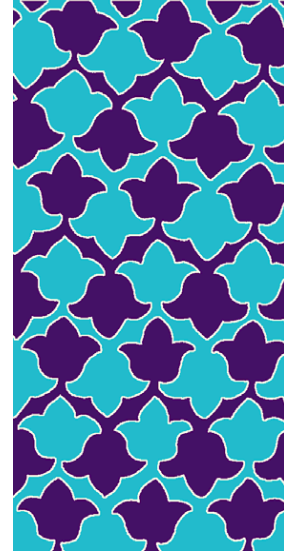
Çizim 12: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

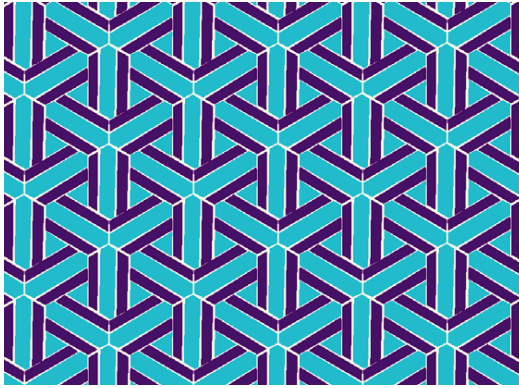
Çizim 13: Birgi Ulu Camii Mihrap Kavsarasındaki Çini Mozaik Süsleme; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Çizim 14: Birgi Ulu Camii Mihrap Nişindeki Çini Mozaik Süsleme; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

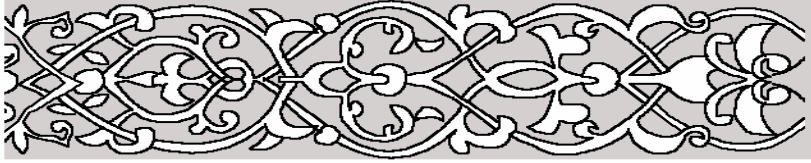
Çizim 15: Birgi Ulu Camii Mihrabın Köşe Sütunları Üzerindeki Çini Mozaik Süsleme; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

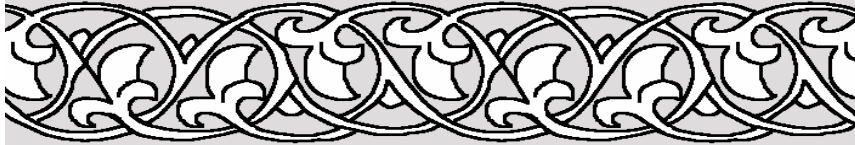
Çizim 16: Birgi Ulu Camii Mihrap Önü Kubbesinin Kuzey Kemerinin Üst Bölümünde Yer Alan Kitabe Şeridini Çevreleyen Çini Mozaik Süsleme; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Çizim 17: Birgi Ulu Camii Mihrap Önü Kubbesinin Kuzey Kemerinin Üst Bölümünde Yer Alan Kitabe Şeridini Çevreleyen Çini Mozaik Süsleme; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

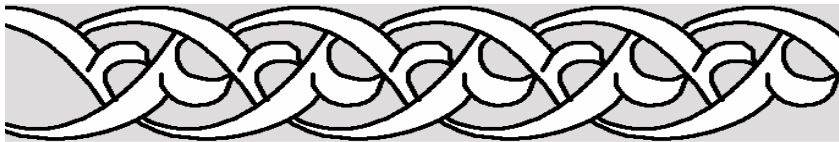
Çizim 18: Birgi Ulu Camii Minber Korkuluğunun Çevresindeki Bordür; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

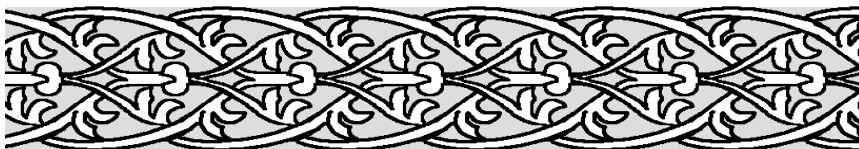
Çizim 19: Birgi Ulu Camii Minber Köşkünün Çevresindeki Bordür; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

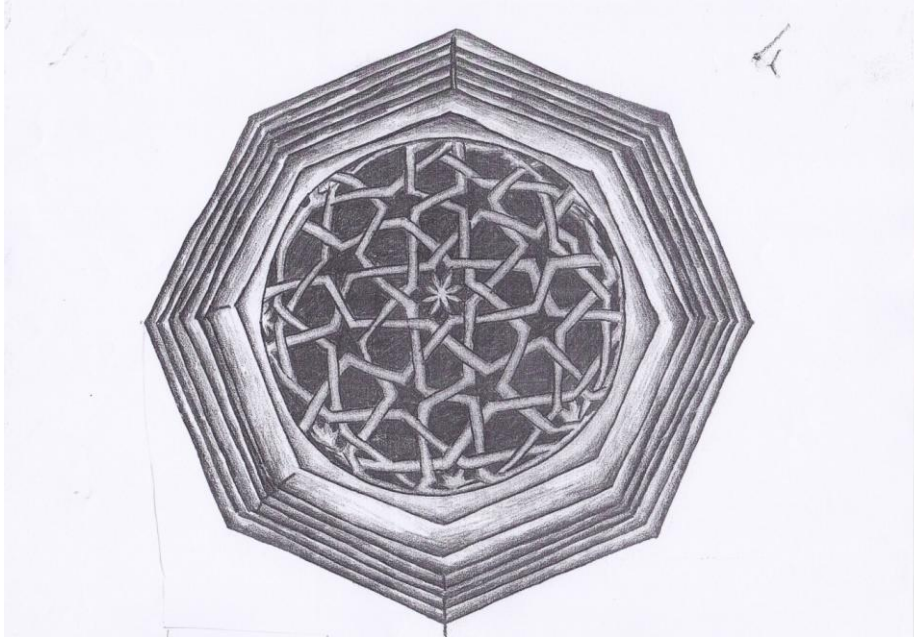
Çizim 20: Birgi Ulu Camii Minber Korkuluğunda Dikey Durumdaki Bordür; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Çizim 21: Birgi Ulu Camii Minber Kapısındaki Bordür; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Çizim 22: Birgi Ulu Camii Minber Aynalığının Çevresindeki Bordür; (2006), Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Çizim 23: Birgi Ulu Camii Minberi Üçgen Yan Ayalıklarındaki Süslemelerden Ayrıntı

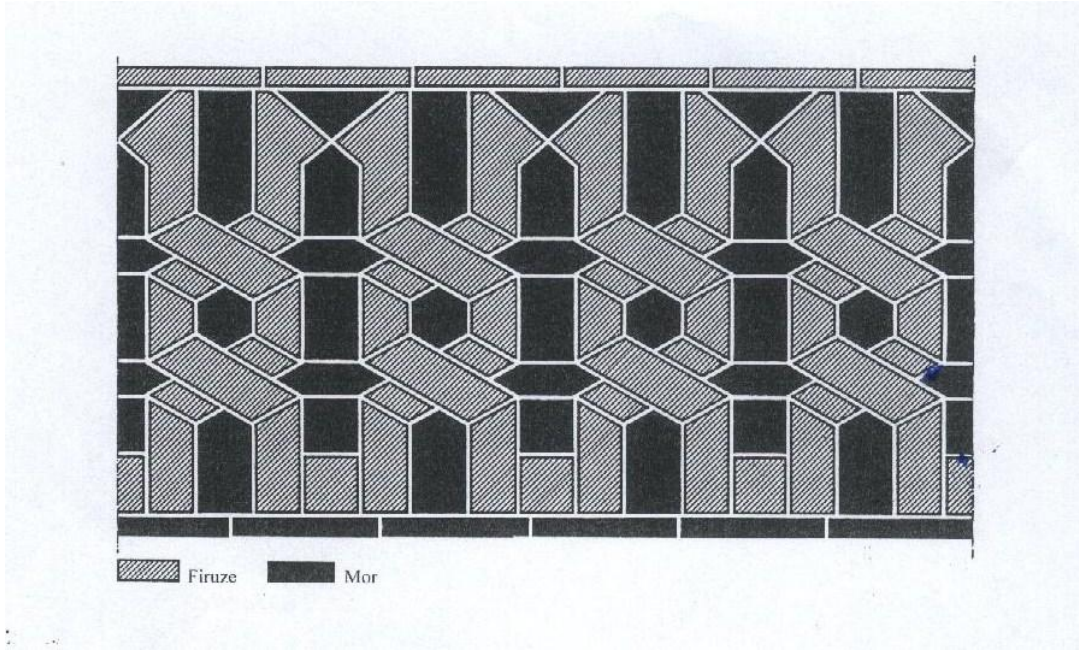
Çizim 24: Derviş Ağa Camii Son Cemaat Yeri İç Kemer Kuşakları

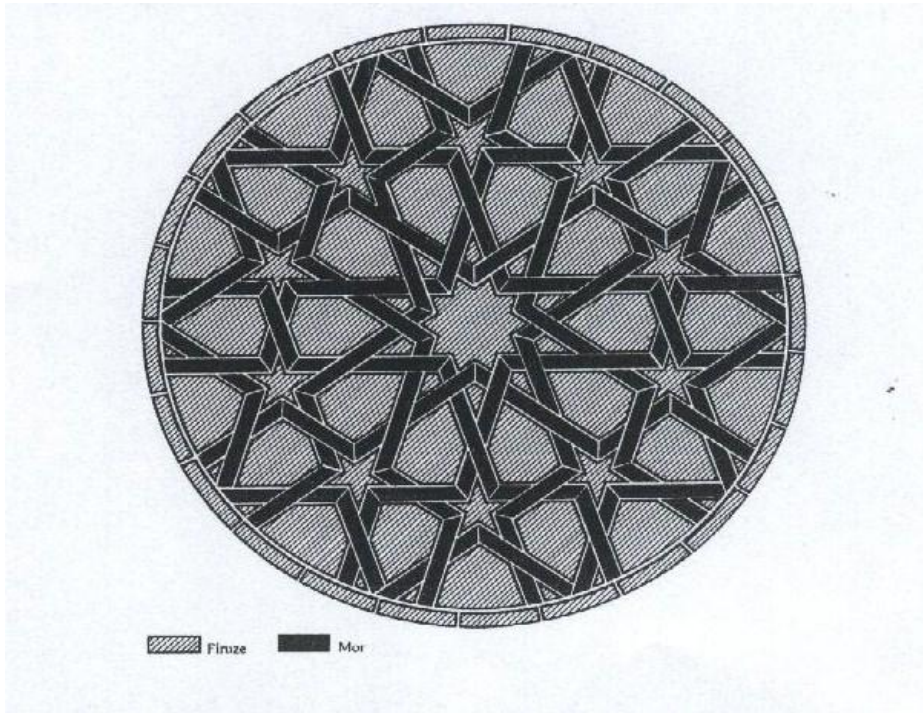
Çizim 25: Derviş Ağa Camii Kapısından Ayrıntı

Çizim 26: Karaoğlu Camii Son Cemaat Yerindeki Madalyonlardan Biri

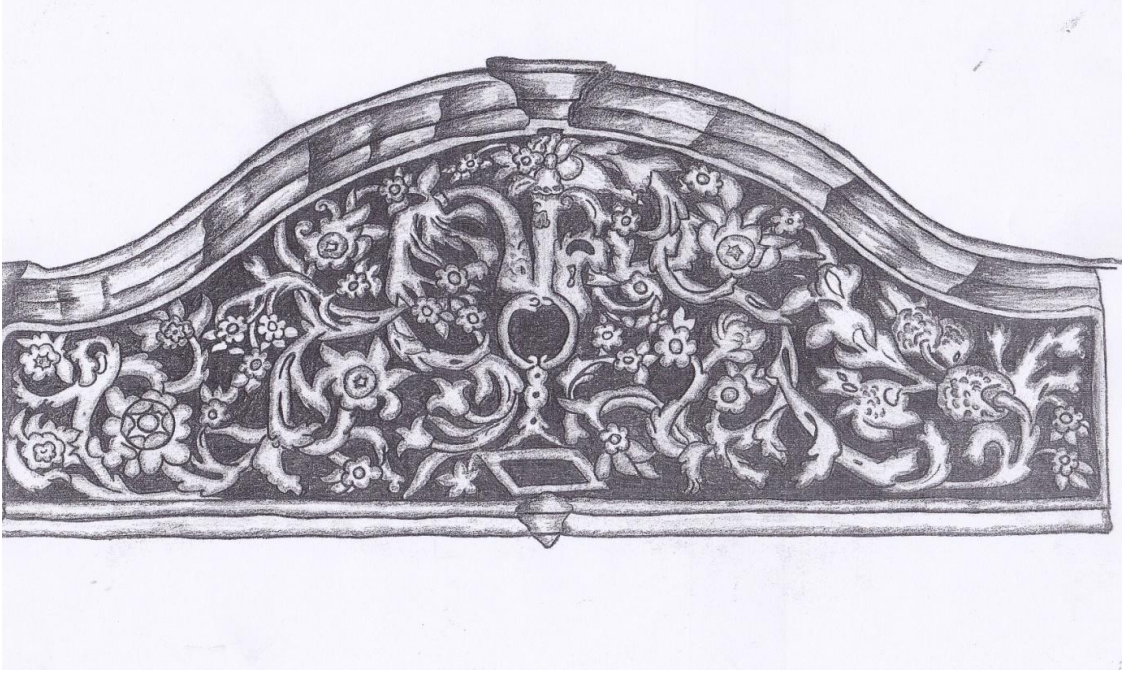
Çizim.27: Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi Kubbe Eteğindeki Süsleme; (2001). (R. H. Ünal'dan alınmıştır.), *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Rahmi Hüseyin Ünal, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Çizim.28: Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi Kubbe Göbeği; (2001). (R. H. Ünal'dan alınmıştır.), *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Yay. Haz.: Rahmi Hüseyin Ünal, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

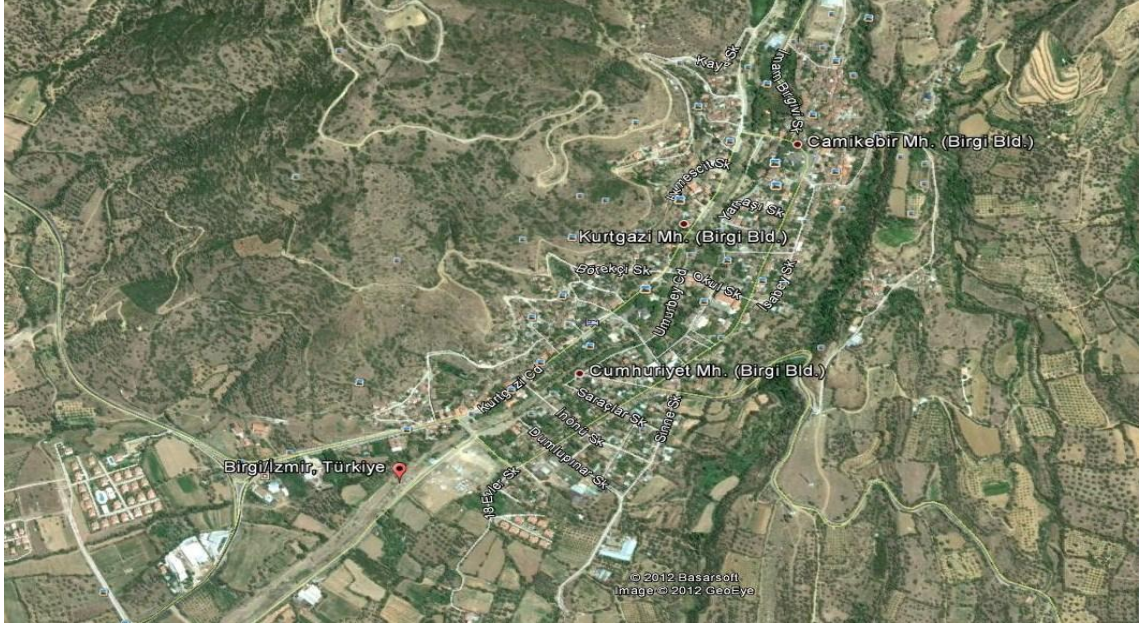

Çizim 29: Çakırağa Konağı Batı Cephesindeki Gemi Tasviri

Çizim 30: Çakırağa Konağı İkinci Katındaki İstanbul Odası'nın Kapı Alınlığı

FOTOĞRAFLAR

Harita 1: Birgi (maps.google.com'dan)

Fot.1: Birgi Ulu Camii Kuzey Taçkapısı Kitabesi

Fot.2: Birgi Ulu Camii Doğu Taçkapısı Kitabesi

Fot.3: Birgi Ulu Camii Doğu Cephesi

Fot.4: Birgi Ulu Camii Güney Cephesi

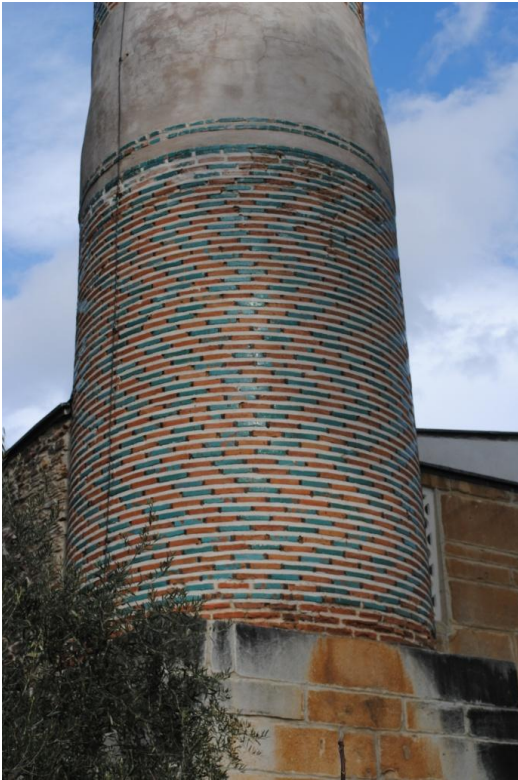
Fot.5: Birgi Ulu Camii Kuzey Cephesi

Fot.6: Birgi Ulu Camii Minaresi

Fot.7: Birgi Ulu Camii Güneydoğu Köşede Yer Alan Arslan Heykeli

Fot.8: Birgi Ulu Camii Minaresinin Kaidesi

Fot.9: Birgi Ulu Camii Minaresinin
Gövdesi

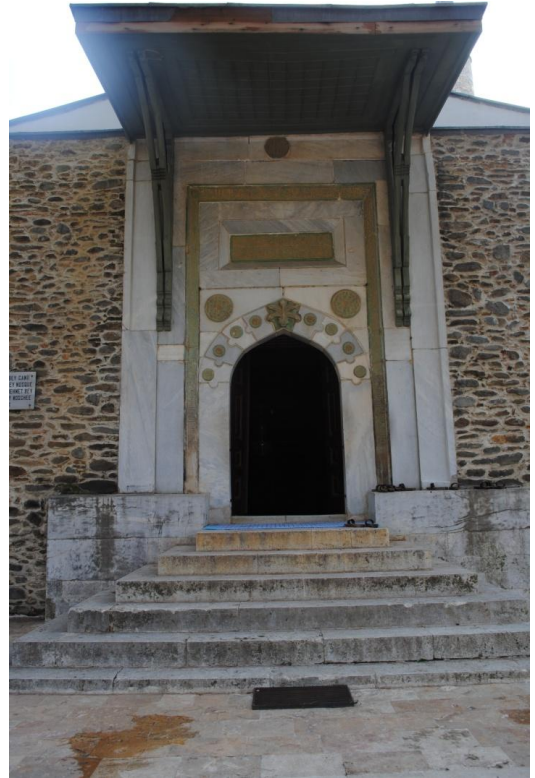
Fot.10: Birgi Ulu Camii Minaresinin
Şerefe ve Petek Kısmı

Fot.11: Birgi Ulu Camii Doğu Taçkapısı

Fot.12: Birgi Ulu Camii Kuzey Taçkapısı

Fot.13: Birgi Ulu Camii Doğu Cephesinin Kuzey Yönündeki Pencere

Fot.14: Birgi Ulu Camii Doğu Cephesinin Güney Yönündeki Pencere

Fot.15: Birgi Ulu Camii İç Mekân

Fot.16: Birgi Ulu Camii Sahınları

Fot.17: Birgi Ulu Camii Mihrabı

Fot.18: Birgi Ulu Camii Mihrap Önü Mekânını Sınırlayan Kemer

Fot.19: Birgi Ulu Camii Mihrap Alınlığı

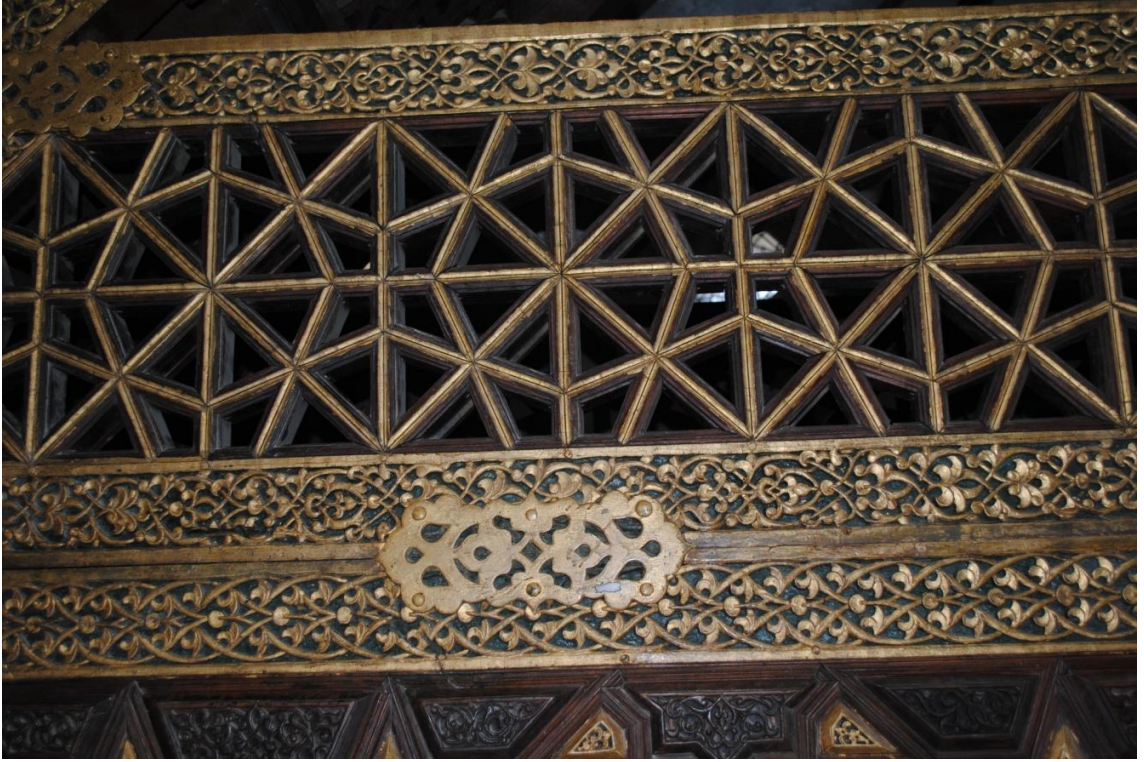
Fot.20: Birgi Ulu Camii Mihrap Önü Kubbesi

Fot.21: Birgi Ulu Camii Minber Köşkünün Batı Cephesi ve Kitabesi

Fot.22: Birgi Ulu Camii Minberi

Fot.23: Birgi Ulu Camii Minber Korkulukları

Fot.24: Birgi Ulu Camii Minber Kapısı

Fot.25: Birgi Ulu Camii Kuzey
Cephesinin Doğu Ucundaki Pencere

Fot.26: Birgi Ulu Camii Doğu
Cephesinin Kuzey Ucundaki Pencere

Fot.27: Birgi Ulu Camii Batı
Cephesinin Kuzey Ucundaki Pencere

Fot.28: Birgi Ulu Camii Güney
Cephesinin Doğu Ucundaki Pencere

Fot.29: Birgi Ulu Camii Kuzey
Cephesinin Ahşap Kapısı

Fot.30: Birgi Ulu Camii Güney
Cephesinin Ahşap Kapısı

Fot.31: Birgi Ulu Camii Vaaz Kürsüsü

Fot.32: Birgi Ulu Camii Pencere Kanatlarındaki Yazılardan Örnek

Fot.33: Birgi Ulu Camii Pencere Kanatlarındaki Yazılardan Örnek

Fot.34: Derviş Ağa Camii Kuzey Cephesi

Fot.35: Derviş Ağa Camii Kitabesi

Fot.36: Derviş Ağa Camii Minaresi

Fot.37: Derviş Ağa Camii Güney Cephesi

Fot.38: Derviş Ağa Camii Kuzey Cephesi

Fot. 39: Derviş Ağa Camii Son Cemaat Yeri Kemerlerinin Köşelikleri

Fot.40: Derviş Ağa Camii Son Cemaat Yeri Kemerlerinden Biri

Fot.41: Derviş Ağa Camii Son Cemaat Yeri Orta Bölümdeki Kubbe Göbeği

Fot.42: Derviş Ağa Camii Son Cemaat Yeri Kenarlarındaki Kubbe Göbeği

Fot.43: Derviş Ağa Camii Son Cemaat Yeri

Fot.44: Derviş Ağa Camii Kuzey Cephesindeki Mükebbire

Fot.45: Derviş Ağa Camii Doğu Cephesinde Sonradan Ötülerek Kapatılan Pencere

Fot.46: Derviş Ağa Camii Kapısı

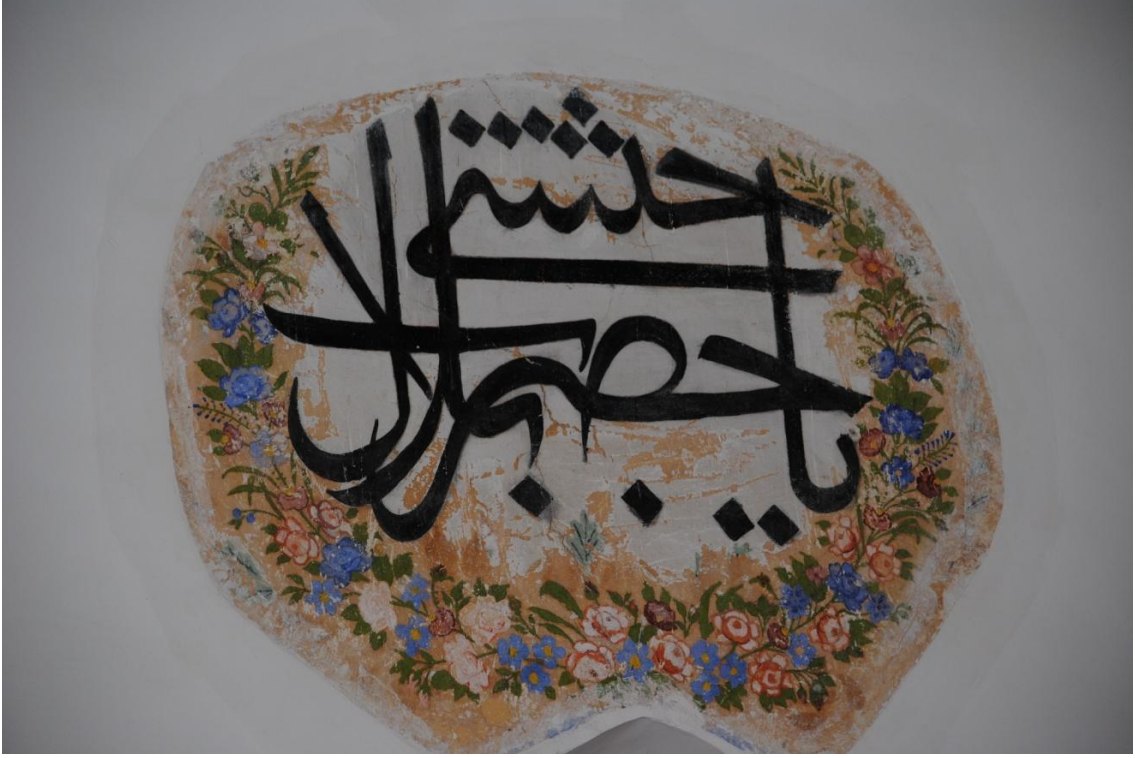
Fot.47: Derviş Ağa Camii Kubbe Eteği

Fot.48: Derviş Ağa Camii Duvarındaki
Pendantifler

Fot.49: Derviş Ağa Camii Mihrabı

Fot.50: Derviş Ağa Camii Mihrabının Üst Kısımındaki Bezemeli Madalyon

Fot.51: Derviş Ağa Camii Kadınlar Mahfili Tavanı

Fot.52: Derviş Ağa Camii Kadınlar Mahfili Tavanının Orta Bölümündeki Süsleme

Fot.53: Derviş Ağa Camii Kadınlar Mahfili Tavanının Orta Bölümdeki Süslemenin Çevresi

Fot.54: Derviş Ağa Camii Kadınlar Mahfili Tavanının Batı Yönündeki Süsleme

Fot.55: Derviş Ağa Camii Vaaz
Kürsüsü

Fot.56: Derviş Ağa Camii Vaaz
Kürsüsünden Ayrıntı

Fot.57: Karaoğlu Camii Kuzey Cephesi

Fot.58: Karaoğlu Camii Minaresi

Fot.59: Karaoğlu Camii Batı Cephesi

Fot.60: Karaoğlu Camii Şadırvanı

Fot.61: Karaoğlu Camii Son Cemaat Yerindeki Korint Stilinde Yapraklarla Bezenmiş Devşirme Sütun Başlığı

Fot.62: Karaoğlu Camii Son Cemaat Yerindeki Kartal Figürü İşlenmiş Devşirme Sütun Başlığı

Fot.63: Karaoğlu Camii Minberi

Fot.64: Karaoğlu Camii Minberinden Ayrıntı

Fot.65: Karaoğlu Camii Vaaz Kürsüsü

Fot.66: Karaoğlu Camii Vaaz
Kürsüsünden Ayrıntı

Fot.67: Karaoğlu Camii Mihrabı

Fot.68: Karoğlu Camii Kubbe Göbeği

Fot.69: Karaoğlu Camii Kadınlar Mahfilini Taşıyan Ahşap Destekler

Fot.70: Karaoğlu Camii Kadınlar Mahfili Tavanının Uzantıları

Fot.71: Karaoğlu Camii Kadınlar Mahfili Tavanı

Fot.72: Karaoğlu Camii Kapısı

Fot.73: Karaoğlu Camii Kapısı

Fot.74: Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi

Fot.75: Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesinin Kubbesi

Fot.76: Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesinin Kubbe Eteği

Fot.77: Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesi Kubbe Göbeği

Fot.78: Aydınoğlu Mehmed Bey Türbesinin Kubbe Pencerelelerinden Örnek

Fot.79: Ümmü Sultan Türbesi

Fot.80: Ümmü Sultan Türbesi Kemer Alınlığı

Fot.81: Ümmü Sultan Türbesi Giriş Eyvanının Sağ Tarafındaki Geçme Motifi

Fot.82: Ümmü Sultan Türbesi Giriş Eyvanının Sol Tarafındaki Geçme Motifi

Fot.83: Bıçakçızade Çeşmesi

Fot.84: Bıçakçızade Çeşmesinin Aynalık Bölümü

Fot.85: Çakırağa Konağı Doğu Cephesi

Fot.86: Çakırağa Konağı Batı Cephesi

Fot.87: Çakırağa Konağı Güney Cephesi

Fot.88: Çakırağa Konağı Batı Cephesi

Fot.89: Çakırağa Konağı Batı Cephesinin Alt Duvarındaki Mimari Tasvir

Fot.90: Çakırağa Konağı Batı Cephesinin Alt Duvarındaki Mimari Tasvir

Fot.91: akırağa Konağı Batı Cephesinin Alt Duvarındaki Gemi Tasviri

Fot.92: akırağa Konağı Batı Cephesinin Alt Duvarındaki Gemi Tasviri

Fot.93: Çakırağa Konağının Kuzey Kolunun Güney Cephesi

Fot.94: Çakırağa Konağının Kuzey Kolunun Doğu Cephesi

Fot.95: Çakırağa Konağı Zemin Katı

Fot.96: Çakırağa Konağı Zemin Katında Misafir Bekleme Yeri

Fot.97: Çakırağa Konağı Zemin Katındaki Tuvalet

Fot.98: Çakırağa Konağı Birinci Katın Güneydoğusunda Bulunan Odadaki Ocak

Fot.99: Çakırağa Konağı Birinci Kat Kışlık Misafir Odasının Kuzey Cephesi

Fot.100: Çakırağa Konağı Birinci Kat Güney Yönündeki Eyvan

Fot.101: Çakırağa Konağı Birinci Kat Güney Eyvanı Tavanı

Fot.102: Çakırağa Konağı Birinci Kat Oturma Odası

Fot.103: Çakırağa Konağı Birinci Kat Oturma Odası Batı Cephesi

Fot.104: Çakırağa Konağı Birinci Kat Batı Yönündeki Eyvan

Fot.105: Çakırağa Konağı Birinci Kat Köşk

Fot.106: Çakırağa Konağı Birinci Katın Kuzeybatısında Bulunan Odadaki Ocak

Fot.107: Çakırağa Konağı Birinci Kat Kuzey Yönündeki Eyyan

Fot.108: Çakırağa Konağı İkinci Kat Hazine Odasının Batı Cephesi

Fot.109: Çakırağa Konağı İkinci Kat Doğu Yönünde Bulunan Misafir Yatak Odasının Kapısı

Fot.110: Çakırağa Konağı İkinci Kat Doğu Yönünde Bulunan Misafir Yatak Odası

Fot.111: akırağa Konağı İkin-ci Kat Doğu Yönünde Bulunan Misafir Yatak Odasının Tavanı

Fot.112: akırağa Konağı İkin-ci Kat Güney Eyvanı

Fot.113: Çakırağa Konağı İkinci Kat Güney Eyvanı Duvarındaki Süslemeler

Fot.114: Çakırağa Konağı İkinci Kat Güney Eyvanı Duvarındaki Süslemeler

Fot.115: akırağa Konağı İkinci Katta İstanbul Odası Kapısı

Fot.116: akırağa Konağı İstanbul Odası Kuzey Cephesi

Fot.117: Çakırağa Konağı İstanbul Odasındaki İstanbul Panoraması

Fot.118: Çakırağa Konağı İstanbul Odası Güney Cephesi

Fot.119: Çakırağa Konağı İstanbul Odasının Tavanı

Fot.120: Çakırağa Konağı İstanbul Odasının Tavanı

Fot.121: Çakırağa Konağı İkinci Kat Batı Yönünde Bulunan Ana Eyvan

Fot.122: Çakırağa Konağı İkinci Kat Ana Eyvan Duvarındaki Panolar

Fot.123: Çakırağa Konağı İkinci Kat Ana Eyvanın Tavanı

Fot.124: Çakırağa Konağı İkinci Kat Köşk

Fot.125: Çakırağa Konağı İkinci Kat Köşk Tavanı

Fot.126: Çakırağa Konağı İkinci Kat Sofa Tavanı

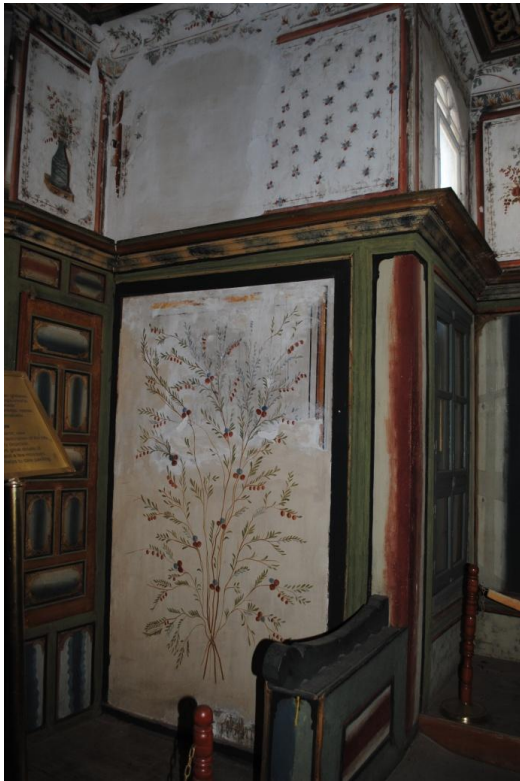
Fot.127: Çakırağa Konağı İzmir Odasının Kapısı

Fot.128: Çakırağa Konağı İzmir Odasındaki İzmir Panoraması

Fot.129: Çakırağa Konağı İzmir Odasının Güney Cephesi

Fot.130: Çakırağa Konağı İzmir Odasının Batı Cephesindeki Pano

Fot.131: Çakırağa Konağı İzmir Odası Batı Cephesi

Fot.132: Çakırağa Konağı İzmir Odasının Kuzey Cephesindeki Ocak

Fot.133: Çakırağa Konağı İzmir Odasının Tavanı

Fot.134: Çakırağa Konağı İkinci Kat Doğu Duvarı Üzerindeki Manzara Resmi

Fot.135: Çakırağa Konağı İkinci Kat Kuzeydoğu Yönünde Misafir Yatak Odası

Fot.136: Sandıkeminoğlu Evi Genel Görünüm

Fot.137: Sandıkeminoğlu Evi Güney Cephesi

Fot.138: Sandıkeminoğlu Evi Baş Odasındaki Panorama

Fot.139: Birgi Ulu Camii Kuzey Taçkapısındaki Hayat Ağacı Motifi

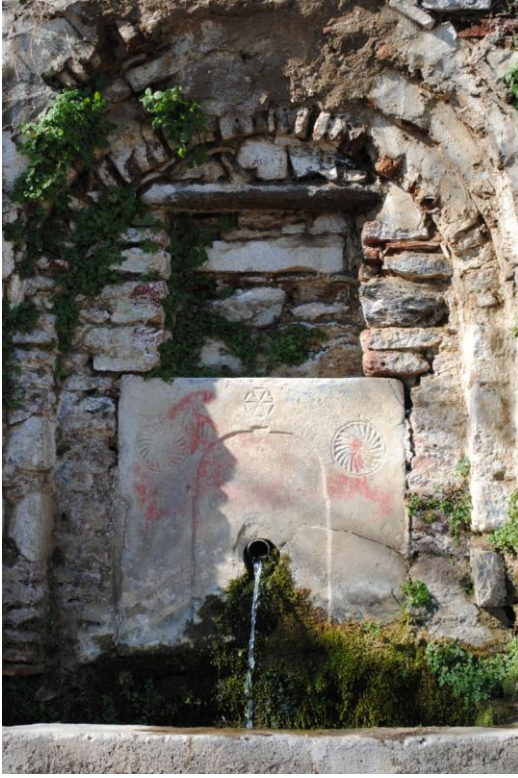
Fot.140: Birgi Ulu Camii Doğu Taçkapısındaki Palmet Motifi

Fot.141: Birgi'de Evlerin Duvarlarında Kullanılan Selviler

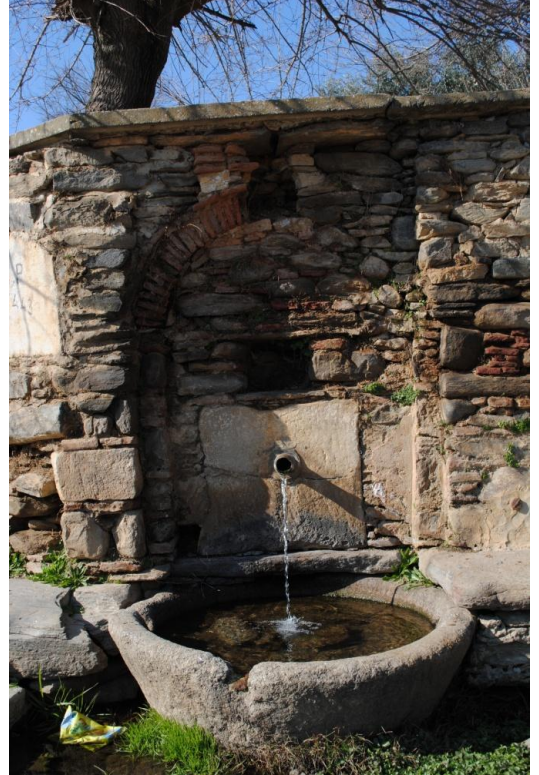

Fot.142: Birgi Ulu Camii Pencere Menteşelerinde Kullanılan Selviler

Fot.143: Taşpazar Çeşmesi

Fot.144: Demirbaba Çeşmesi

Fot.145: Çarşı Çeşmesi

Fot.146: Çakırağa Konağı İstanbul Odasının Duvarlarındaki Pano Kenarlarında Bulunan İyon Stilinde Boyama Sütunlar

Fot.147: Çakırağa Konağı İzmir Odasının Duvarlarındaki Pano Kenarlarında Bulunan Kompozit Başlıklı Boyama Sütunlar

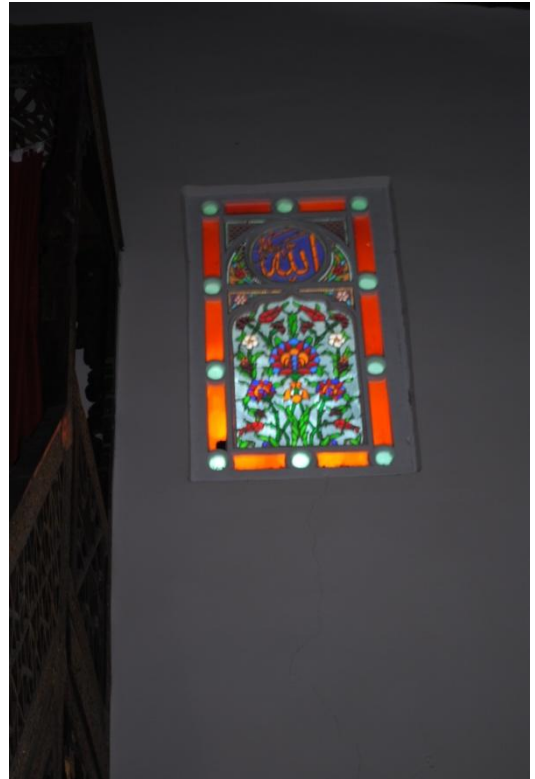

Fot.148: Çakırağa Konağı Batı Cephesi Perde Motifi

Fot.149: Birgi Ulu Camii Pencere Korkulukları

Fot.150: Birgi Ulu Camii Güney Duvarındaki Vitraylı Pencere

Fot.151: Karaoğlu Camii Güney Duvarındaki Vitraylı Pencere

Fot.152: Çakırağa Konağı İstanbul Odasındaki Vitraylı Pencere

Fot.153: Birgi Ulu Camii Minberden Ayrıntı

Fot.154: Birgi Ulu Camii Pencere Kanadının Çevresindeki Palmet Motifli Bordür

Fot.155: Çakırağa Konağındaki Yarı Stilize Çiçeklerden Örnek

Fot.156: Çakırağa Konağındaki Yarı Stilize Çiçeklerden Örnek

Fot.157: Çakırağa Konağındaki Yarı Stilize Çiçeklerden Örnek

Fot.158: Çakırağa Konağındaki Yarı Stilize Çiçeklerden Örnek

Fot.159: akırağa Konağındaki
Natüralist ieklerden Örneğ

Fot.160: akırağa Konağındaki
Natüralist ieklerden Örneğ

Fot.161: akırağa Konağının Duvar Yüzeylerindeki Yapraklı iek Dalı

Fot.162: akırağa Konağı İkinci Kat Eyvanın Tavanındaki zm Salkımı

Fot.163: akırağa Konağı İstanbul Odasının Tavanındaki Natürmort Örneği

Fot.164: akırağa Konağı İkinci Kat Sofa Tavanındaki Nar Motifli Natürmort Örneği

Fot.165: akırağa Konağı İkinci Kat Eyvanının Tavanındaki Nar Motiflerinden Örnek

Fot.166: akırağa Konağı İkinci Kat Eyvanının Duvarındaki Nar Motifli Natürmort Örneği

Fot.167: akırağa Konağı İkinici Kat Eyvanının Duvarındaki Nar Motifli Natürmort Örneği

Fot.168: Birgi'de Bazı Evlerin Kapı Kilitlerindeki Nar Motifi

Fot.169: Çakırağa Konağı Duvar Yüzeylerindeki Mimari Tasvirlerden Örnek

Fot.170: Çakırağa Konağı Duvar Yüzeylerindeki Mimari Tasvirlerden Örnek

Fot.171: akırağa Konağı Duvar Yüzeylerindeki Mimari Tasvirlerden rnek

Fot.172: akırağa Konağı Taşıyıcı Sütunlar

ÖZGEÇMİŞ

01.02.1981 yılında İzmir-Ödemiş'te doğdu. İlk ve Orta öğrenimini tamamladıktan sonra 1997 yılında Ödemiş Lisesi'nden mezun oldu. 2001 yılında Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi-Resim-İş Öğretmenliği Bölümünü kazandı. 2007 yılında İstanbul Sancaktepe Eğitim Uygulama ve İş Eğitimi Okuluna atanarak çalışma hayatına başladı. 2008-2013 yılları arasında Aydın-Nazilli-Aşağı Yakacık İlköğretim Okulunda görev yaptı. 2013 yılından itibaren Nazilli Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde görevine devam etmektedir.